

ЗАҢ МЕН ТАЛАП

ҚАУІПСІЗДІК ҚАМЫ

Айырқалпақты ағайынның «Айылдан келген апа» деп аталатын картинасы бар. Екі-үш жыл бұрын түсірілген. Бір жарым сағаттық фильм әзілге құрылғанмен, шынайы өмірден алынған. Көркем картина ауылдан келген кейуананың Бішкектегі қызыққа толы бір апталық өмірі туралы. Апа ауылдан ұлы мен қызына келеді. Олар пәтер жалдап тұратын. Үйдің иесі қытымыр. «Қонақ келмесін» деп шарт қойған. «Айылдан келген апа» қожайынға пысықра ма, пәтер иесінің мазасын алады. Ауылдағы аңқылдаған мінезбен әбден ығырын шығарған соң, кейуанадан құтылғысы келген үй иесі тәртіп сақшыға арызданады. Құлқынын көк қағаз тескен сақшы өз қолынан «заң» шығарып, «Бішкекте тіркеусіз бір ай тұруға болмайды» – деп «Айылдан келген апаны» түн ортасында пәтерден қуып шығарады. Сонда әлгі апаның «Бішкегің құрысын. Енді айылымнан келмеймін» – деп жылайтын жері бар. Жүректі елжірететін көрініс.

Мәулен ӘШІМБАЕВ,
Мәжіліс депутаты:

«Жалпы, ел азаматтарына ІІМ 10 күнді ұсынып, кейіннен тіркеуге тұру қажеттігін ескерген еді. Бірақ та түрлі жағдайлардың болуын қарастыра отырып, яғни қонаққа, не жұмысы барысымен барған жағдайда 10 күн уақыт жетпеуі мүмкін. Осы ретте бұл мерзімді 30 күнге дейін арттыруды ұсынып отырмыз»

(Жалғасы 3-бетте)

ЖҮЙРІК ЖАҒАЛЫҚ

Үкімет үйінде Премьер-Министр Бақытжан Сағынтаевтың төрағалығымен Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының Өзара іс-қимыл жөніндегі кеңесінің кезекті отырысы өтті. Жиын барысында Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының ұсыныстарын іске асыру бойынша Жол картасын әзірлеу және бұл ұйыммен алдағы уақыттағы өзара іс-қимыл мәселелері талқыланды.

Елімізде 3 263,6 мың тонна арпа жиналды. Бұл өткен жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 594 мың тоннаға артық. Сонымен қатар қарақұмық жинау науқаны да аяқталды. Айта кету керек, еліміздің 7 облысында шаруалар қарақұмық егумен айналысады. Қарақұмық, негізінен, солтүстік өңірде өсіріледі.

Елімізде пайдаланудан шыққан көліктерді тапсыруды ынталандыру жөніндегі бағдарламасы іске қосылды. 21 қарашадан бастап ескі көліктерді өткізуге болады. Ол үшін 150 мың теңге, ал тіпті жарамсыз темір «тұлпарға» 48 мың теңге беріледі. Бұл туралы «Оператор РОП» ЖШС басқарушы директоры Рустам Темірбек хабарлады.

Нұрлан ЕРМЕКБАЕВ,
дін істері және азаматтық қоғам министрі:

«5 маусым күні Ақтөбеде болған жағдай болашақта қайталанбайды. Оған бүкіл мемлекеттік орган күш-жігерін салады. Сіздердің қауіпсіздіктеріңізді қамтамасыз ете аламыз. Ол үшін алаңдамауға болады. Қазақстан зайырлы мемлекет. Дін мемлекет істеріне кедергі келтірмеуі қажет. Бұл – әр адамның жеке мәселесі және оның рухани дүниесі. Мемлекет қоғамдық қатынастарды шариғаттық негізде емес, заң негізінде реттейді. Бірақ бұл

адамдардың дінге сенуіне кедергі келтірмейді. Дінге берілген, сенетін адамдарға мемлекет барлық қажетті жағдайды жасайды»

(Ақтөбелік студенттермен кездесуінде айтты)

БІР АНЫҒЫ

ЕУРАЗИЯ ЖҮРЕГІНДЕ ПАРИЖДЕГІ ДЕМАЛЫС

«Эйр Астананың» арнайы демалыс күнгі тарифін пайдаланып, Париж қаласында естен кетпес демалысыңызды өткізіңіз. Тариф құны Астанадан ұшатын рейс үшін небары 105 000 теңге*, ал Алматыдан ұшатын рейс үшін небары 111 000 теңгені* құрайды.

* Барып-қайту билет құны, әуежай алымдарын қамтиды. Валюта айырбас бағамының өзгеруіне байланысты билеттің соңғы бағасы да өзгеруі мүмкін.

airastana.com

air astana

БІЗДІҢ СҰХБАТ

ИНДУСТРИЯЛАНДЫРУ - ЭКОНОМИКА ТІРЕГІ

Жас казак: Мұртаза мырза, сіз белгілі дінтанушы ғалымсыз. Түркия мемлекетінде тұрып келгеніңізді де білеміз. Ал еліміздің тәуелсіздігін алған сәті есіңізде сақталды ма? Оны қалай деп бағалайсыз?

Мұртаза Бұлташ: Тәуелсіздікке қол жеткізген күн — менің есімнен мәңгі шықпас зор қуанышым еді. Алғашында Қазақ КСР-ның егемендігі 1990 жылы жарияланғанда төбеміз көкке жеткендей болды. Одан кейін одақтас республикалар бірінен соң бірі тәуелсіздіктерін жариялап жатқанда «Қазақстан неге кешікті?» деп уайымдағаным есімде. Дәл тәуелсіздік жарияланған күні мен Түркияның Бурса қаласындағы кәсіпкерлердің жиналысында отыр едім. Телеарналардан Қазақстан тәуелсіздігін жариялады және Түркия оны бірінші болып таныды дегенді естігенде жиналысқа қатысып отырған түрік бауырларымыздың орнынан тұрып, мені құшақтап, құттықтап жатқаны әлі көз алдымда. Сол жерде әрбір фирманың атынан жеке құттықтау хат ұйымдастырып, Алматыдағы Президент аппаратының факс нөміріне жібергеніміз бар. Мен де Еуропа және Түркиядағы қазақтар атынан Елбасын құттықтап, хат жазып, оны факс және телеграмма арқылы жөнелттім. Міне, содан бері жүйткіген желдей 25 жыл өте шыққан екен. Тау етіп келген Тәуелсіздігінің өмірі мәңгілік болсын, сүйікті елім Қазақстаным! — деймін, шын жүректен.

(Толығырақ 4-бетте)

ҰЛТТЫҚ БРЕНД

Қайдасың, қазақы қазанат?!

У-шу, азан-қазан. Аспан айналып жерге түскендей. Айқұлақтанып, атойлаған, ышқынып, қиқулаған желөкпе жанкүйер. Қырық шақырымдық қашықтықтың қақ жартысын еңсерсе де құйысқанның асты ғана ақ сабынданып, терлеген көкқасқа жақтан суырылған жалғыз жебедей ағып келеді.

(Жалғасы 15-бетте)

Билік

Биыл бірқатар елдерде егін бітік шықты. Бұл астық нарығындағы бәсекеге әкеліп соғуы мүмкін. Еліміз соған дайын болуы тиіс. Елбасы осыған орай үкімет басшысы Бақытжан Сағынтаевқа нақты тапсырма берді.

Мемлекет басшысының қабылдауында Б.Сағынтаев еліміздің биылғы 9 айдағы әлеуметтік-экономикалық дамуының нәтижелері және басты мемлекеттік бағдарламалардың орындалу барысы туралы баяндады. Қазақстан Президенті қазіргі уақытта жүзеге асып жатқан барлық бастаманы келесі жылы одан әрі тиімді жалғастыру үшін қажетті негіз қалыптасқанын атап өтті. Елбасы осыған орай, «Біріншіден, бюджетке тиісті өзгерістер енгізілді. Сондай-ақ барлық қажетті мемлекеттік бағдарламалар қабылданды. Атап айтқанда, республиканың қарқынды индустриялық-инновациялық дамуын қамтамасыз ету және тиімді көлік-логистика инфрақұрылымын қалыптастыруды көздейтін «Нұрлы жол» даму бағдарламасы аясында тұрғындардың әл-ауқатын арттыру үшін шаралар қабылдаудың маңызы анық», – деді.

Өз кезегінде Премьер-Министр республиканың әлеуметтік-экономикалық дамуының барлық негізгі көрсеткіштері жөнінен оң серпін бар екенін айтты. Ол Қазақстан Президентінің биылғы 9 қыркүйектегі кеңейтілген Үкімет отырысында берген тапсырмаларының уақытында орындалып жатқанын мәлімдеді. Атап айтқанда, ел экономикасының одан әрі дамуына ықпал ету мақсатымен қосымша 481 млрд теңге көлемінде қаражат бөлу мәселесі шешілді. Б.Сағынтаев, сонымен қатар күніне 90 мың баррель мұнай өндірілетін Қашаған мұнай-газ кен орнының

іске қосылғанына назар аударып, ең алдымен, азық-түлік пен аса қажеті тауарлар бағасы, тұрғындар мен әлеуметтік мекемелерді үздіксіз жылумен қамтамасыз ету мәселесі, сондай-ақ тұрғын үй құрылысы бағдарламасы аясында жоспарланған нысандарды уақтылы тапсыру тұрақты бақылауда екендігін атап өтті. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевқа елдің экспорттық әлеуетін одан әрі арттыру үшін қабылданып жатқан шаралар туралы баяндалды. Қазақстан Президенті егін ақаптарында жиын-терім науқанының аяқталғанына тоқталып, енді

үкіметке астықты экспорттау мәселесін пысықтау қажет екендігін атап өтті. Мемлекет басшысы «Ірі дөңді-дақыл өсіруші болып саналатын көптеген елдерде егіннің жақсы шыққанын байқап отырмыз. Осыған байланысты бұл нарықта бәсеке жоғары болады. Біз осыған дейін бірқатар елдермен астық экспорты жөнінде келісім жасалдық. Осы уағдаластық аясында жеткізілетін өнім көлемін анықтап алу қажет» – деді Нұрсұлтан Назарбаев кездесу қорытындысы бойынша үкіметке бірқатар нақты тапсырма берді.

(Өз тілішіміз)

АПТАНЫҢ АЙТАРЫ

2,8

млрд теңге.

Елімізде инновациялық жобаларды жүзеге асыруға бөлінетін қаржы көлемі

9,5

млн теңге.

Екібастұзда төртіп сақшылары осынша ақшаға жоқ дизель отынын сатқан алаяқты ұстады

36

мың ақтөбелік азаматқа радикализмнің қауіпті екені түсіндірілді

Эльмира СУХАНБЕРДИЕВА, білім және ғылым вице-министрі:

«Мектеп жарғысында көрсетілген тәртіпке қарамастан, балаларын мектепке діни киіммен әкелетін ата-аналармен бір емес, көп мәрте түсінбеушіліктер орын алып келгенін білесіздер. Ата-аналар бізге нақты ұстанымдарымызды жариялауды сұрағандықтан, біз оң көзқарас болатынына үміттенеміз. Егер оқушы діни киіммен келетін болса, ата-анаға ескерту жасалады. Баланы біз қумаймыз, діни атрибутиканы шешу үшін ата-анасын шақыртамыз. Оқушы ары қарай сабағына қатыса береді. Мектептен шығысымен қайта кесе де болады. Мұнда ешкімге де моральдық зардап тигізбейміз деп ойлаймын»

Ғалым ШОЙКИН, дін істері және азаматтық қоғам министрлігі дін істері комитетінің төрағасы:

«Ата-аналармен әңгімелескен жөн деп санаймын. Бірінші кезекте діни киім киетін ата-аналарға түсіндірген абзал. Мемлекеттік органдар бұл жұмысты діни ұйымдармен бірге атқарып келеді. Нәтиже де бар. Мысал келтіре кетсем, Атырауды алатын болсақ, 2015 жылы мектепке оқушы хиджабпен келген 315 оқиға тіркелген. Мемлекеттік органдар мен діни ұйымдардың бірлескен жұмысының арқасында енді тек 113 бала қалды. Дегенмен жұмыс әлі аяқталған жоқ»

БАҚ

Келер жылы қаралады

Бұқаралық ақпарат құралдарына қатысты заң жобасы алдағы жылдың алғашқы жартысында Парламентке жіберіледі. Бұл туралы сәрсенбі күні ақпарат және коммуникациялар министрі Дәурен Абаев хабарлады.

Ол осы министрліктің алқа мәжілісінде сөйлеген сөзінде құжаттың жан-жақты талқылаудан өтетінін атап өтті. Министр осы мәселеге орай былай деді. «Біз тұжырымдаманың өзін жалпыға ортақ талқылауға шығарған бірінші министрлікпіз. Ендігі уақытта заңның өзі барлық қажетті процедурадан өтеді. Оң немесе сыни пікірлер ескеріледі».

Министр заң жобасының әділет министрлігі жанындағы заң жобалау қызметі мәселелері жөніндегі

ведомствоаралық комиссиямен келісілгенін айта келе, қазіргі мемлекеттік мекемелер, депутаттар, азаматтық қоғам өкілдері және сарапшылардан тұратын жұмыс тобы құрылып жатқанын айтты. Биылғы қараша-желтоқсан айларында заң жобасын талқылау өткізіледі. Жалпы, қараша айының соңына дейін жұмыс тобы

мүшелерімен бірге құжат мәтінін дайындау көзделген. Д.Абаев «2017 жылдың наурызына дейін барлық мемлекеттік органдармен келісілген құжатты Үкіметке және 2017 жылдың алғашқы жартысында Парламент Мәжілісіне енгізу қажет» – деді.

ҰСЫНЫС

Бақытбек СМАҒҰЛ, Мәжіліс депутаты:

«Баршаға белгілі, 2014 жылғы 29 мамырда қазақ жерінде Еуразиялық экономикалық одақ туралы шартқа қол қойылды. Жас ұрпақ арасында

ынтымақтастық идеяларын насихаттау және қос құрлықтың – Еуропа мен Азияның ықпалдастығы қай елде басталғанын әлемге паш ету үшін мен «Еуразиялық ықпалдастық күні» деген жаңа мереке енгізуді ұсынамын»

Жаңа тәсіл

Ол «Туризм индустриясы департаменті Bed Tax – туристерді орналастыру салығын енгізуді алға тартып отыр. Біздің есептеуімізше, әрбір турист күніне қонақүйде тұрған ақысының 3%-ын, яғни 500 теңгені қалдырып кету керек. Еліміз айтарлықтай мол ақша табады», – деді. bnews.kz сайты хабарлағандай, мұндай салық Грузия, Еуропа, Араб Әмірліктерінде бар екен. 2020 жылға дейін туризмді дамытудың арнайы тұжырымдамасы әзірленген. Бұдан басқа, жақында елімізде шетелге шығатын отандастарымызды қолдау

Инвестициялар және даму министрлігі туризм индустриясы департаменті осындай ұсыныс жасап отыр. Аталған департамент директоры Марат Иғали шетелдік саяхатшы ел аумағына өткені үшін тәулігіне 500 теңге қалдыра алатынын айтады.

Әр саяхатшыдан – 500 теңге

мақсатында қор құрылады. Басқарма басшысының айтуынша, осы аптада шетелге шығатын туристерді кепілді сақтандандыру жүйесі мақұлданды. М.Иғали «Ол үшін арнайы қор құрылады. Оған туристерді шетелге жіберетін туризм операторлары белгілі бір соманы салады. Аяқ астынан болатын түрлі жағдай болып қалса, сол қордағы қаржыдан алып, туристерімізді елге қайтара аламыз. Бұған дейін мұндай оқиғалар көп болды», – дейді.

БОЛАШАҒЫМЫЗ – БІРЛІКТЕ!

Құрмет

Астанада Халық қаһарманы Рақымжан Қошқарбаевқа арналған ескерткіш ашылды.

Ер есімі ел есінде

Ескерткіш Б.Момышұлы және Р.Қошқарбаев даңғылының қиылысында орналасқан. Жобаға сәйкес, мүсіндік композицияның биіктігі – 6 метр, ал гранит тұғырдың биіктігі 4,5 метр. Ескерткіштің авторы «Қазақ елі» монументін жасауға қатысқан белгілі мүсінші Аскар Нартов.

Салтанатты шара барысында сөз сөйлеген Астана әкімінің орынбасары Ермек Аманшаев «Бүгін қазақ жауынгері Рақымжан Қошқарбаевтың ерлігін мәңгілік ету үшін осы монументті ашып отырмыз. Оның есімі өскелең ұрпақтың жадында ерліктің символы ретінде сақталуы керек, сол себепті Қазақстан Тәуелсіздігінің 25 жылдығы қарсаңында елордада аты аңызға айналған нағыз жауынгерімізге арнап ескерткіш орнатылды», – деді. Салтанатты шараға Рақымжан Қошқарбаевтың қызы – Әлия, оның немерелері, сондай-ақ лейтенант Қошқарбаев туралы кітаптың авторы – Қасым Аппасұлы қатысты.

Сөз-жебе

Бағлан МАЙЛЫБАЕВ, Президент Әкімшілігі басшысының орынбасары:

«Тәуелсіздік алған 25 жылдың ішінде сырттан қаншама қандасымыз келді. Ол бауырларымызды оралман деп айтып жүрміз. Меніңше, оралман дегеннен гөрі ағайын деп айтқанымыз дұрыс болады. Сондықтан, осындай ұсыныс жасағым келіп отыр»

(Астанада өткен саясаттанушылар мен әлеуметтанушылардың халықаралық форумында айтқан сөзі)

Тосқауыл

Биыл жалған кәсіпкерліктен мемлекетке 94 млрд теңге зардап келді. Бұл туралы Жоғары сотта өткен «Экономикалық қылмыстарға байланысты істерді қарау кезіндегі өзекті проблемалар» атты дөңгелек үстелде қаржы министрлігі мемлекеттік кірістер комитеті төрағасының орынбасары Тілеу Жаңғарашев мәлім етті.

Оның айтуынша, жалған кәсіпкерлік арқылы салықтан жалтару, қаражатты заңсыз сыртқа шығару немесе керісінше оны заңдастыру сынды құқықбұзушылықтар жасалған. Ол «Ресми дерек бойынша, 2015 жылы аталған қылмыстардың кесірінен мемлекетке 92 млрд теңге залал келген. 2016 жылдың 9 айында оның көлемі 94 млрд теңгеден асып отыр. Біз бұны мемлекеттің экономикалық қауіпсіздігіне келіп отырған тікелей қауіп деп санаймыз. «Көленкелі экономиканың» үлесі ЖІӨ-нің 28 пайызын құрайды. Оның негізгі бөлігін жалған

Кәсіпкер қадамы назарда

кәсіпкерлік арқылы заңсыз қаражатты заңдастыру алып жатыр. Қазіргі уақытта экономикалық тергеу органдарының қарауында 2 мыңнан астам қылмыстық іс бар. Онда шамамен 15 мыңнан астам контрагент тергеуге алынып отыр», – дейді. Комитет төрағасы тиісті заңдарға өзгерту мен толықтыру енгізілмесе, жалған кәсіпкерлікке қатысы жоқ бизнеске залалы келуі ықтимал. Себебі тергеуге алынғандардың қатарында өз ісін адал атқарып жүрген кәсіпкерлер де бар.

Заң мен талап

(Басы 1-бетте)

Осы аптада Мәжіліс депутаттары Алматы мен Астана сияқты қалаларда тіркеусіз 30 күнге дейін тұруға мүмкіндік беретін заң жобасын ұсынды. Сол сәтте менің ойыма бірден Алатаудың арғы жағындағы киіз-туырлықты қырғыздар түсірген фильм түсті. Алайда біздің көксегеніміз қауіпсіздік мәселесі.

Сонымен, мұндай заң жобасын кім ұсынды? Жауабын іздедік. Таптық.

Апта басында Сенатта үлкен отырыс өтті. Онда елімізде діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2013–2017 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы қаралады. Заң жобасын депутаттар мен мемлекеттік орган қызметкерлерінің кездесуінде Мәжіліс депутаты Мәулен Әшімбаев мәлім етті.

Мәулен Әшімбаев

М.Әшімбаев «Жалпы, ел азаматтарына ИМ 10 күнді ұсынып,

кейіннен тіркеуге тұру қажеттігін ескерген еді. Бірақ та түрлі жағдайлардың болуын қарастыра отырып, яғни қонаққа, не жұмыс барысымен барған жағдайда 10 күн уақыт жетпеуі мүмкін. Осы ретте бұл мерзімді 30 күнге дейін арттыруды ұсынып отырмыз. Егер де қалаға келген азамат жұмыс бабымен, туыстарына сапарлап келсе, басқа қалада тіркеусіз жүріуне 30 күнге дейін ғана мерзім берілуі тиіс. Осыдан кейін тіркеуге тұру қажет. Ішкі істер министрлігінің ұсынысы бойынша, егер ол азамат тіркелмесе, оның өзі де, сондай-ақ пәтердің иесі

де жауапты болады. Яғни барлық пәтер иелерін туыскандары келген жағдайда тіркеуге тұрғызу міндеттелген болатын. Егер де тіркеу жасалмаса, онда айыппұл қарастырылады» — деп түсіндіреді.

Мұндай талап — экстремизм мен терроризмге қарсы күрес идеясынан туғаны анық. Ақтөбе, Алматыда болған оқиғаны еске алсақ, депутатпен келісуге тура келеді. Бірақ қазақтың қонақжай халық екенін де ескеру керек. Оны өткен жолы Сенат депутаттары Бірғаным Әйтимова мен Ахмет Мұрадов та айтты. Алайда ішкі істер вице-министрі Рашид Жақыпов жаңашылдыққа қатысты мынадай жауап берді. Ол «Бұл жерде біз «прописка» туралы айтып отырған жоқпыз. Қазір «уақытша тіркеу» деген қызмет бар. Заңға сөйкес, үй иесі он күннің

ішінде ол адамдарды «уақытша тұрушы» ретінде тіркеуге қойса болды. Артынан ол үйде қанша тұрса да, өз еркі. Ал адамды уақытша тіркеу үшін көп құжаттың қажеті жоқ. Жеке күелік болса болды. Біз ел қауіпсіздігі мақсатында адамдардың көші-қонын бақылауда ұстауымыз қажет. Осыны дұрыс түсініңіздер», — деді. Әліптің артын бағып, мәселенің түп-төркінін түсінгеніміз де дұрыс

болар. Себебі қауіпсіздік мәселесі ескерілген жерде, бейбіт өмір, таныштық болатыны анық.

Жарас КЕМЕЛЖАН

Құқық

Алаяқтық жасап, ала жіпті аттау қылмыстың кең таралған түріне айналды. Теріс ниеттілер жетімнің көз жасынан да қорықпайды. Еліміздің Бас прокуратурасы таяуда алаяқтардың жолын кескенін хабарлады. Алматы облысында жетімдердің баспанасын жекелеп алған алаяқтар әрекеті әшекерленді. Олар соңғы үш жыл бойы баспананы жалға беріп, табыс тауып отырған. Алматы қаласында да осындай жағдай тіркелді. Алаяқ Поляховтарға тиесілі үйді жалға беріп, 4 мың долларды қалтасына басқан. Енді олардың ісін сот қарайды. Жалпы, биыл қылмыс саны 3,5 пайызға азайып, 256 мыңды құрады.

Әр адам ертенгі күнге үкілі үмітпен қарайды. Алдынан жақсылық күтеді. Осы ойдың жетегімен жүрсе, быттырға қарағанда, алаяқтық әрекет саны еліміз бойынша біршама азайған. Оның бір ғана мысалы: Оңтүстік Қазақстан облысы республикада үшінші орында болатын. Күнгеің прокурорлары соңғы 5 жылда тұрақты түрде өсіп келе жатқан бұл санаттағы қылмыс биыл төмендеді деп сүйіншілеп отыр. Биыл жыл басынан бері Павлодар облысында да алаңқтық оқиғалары 40 пайызға азайған. Ашығын айтсақ, еліміздің Бас прокуроры Жақып Асанов осы салаға басшылық жасағалы бері кері жетектеген кемшілік жойылып, қылмыс саны қысқарып, көзбояушылық ақпарға тосқауыл қойылды.

Алаяқ қапысыз жүрген халықтың баспанасы алдап-арбаумен иемденіп алуға алдына жан салмайды. Енді бірі — «жер өперемін» деп сан соқтырады. Онсыз да қалт-құлт өмір сүріп жүргендердің тірнектеп жиған-тергенін сыпырып әкеткенде, беті бүлк етпейді. Олардан адамгершілік, ар-ұят іздеп әуре болудың қажеті шамалы. Бетпақдала құмында жоғалған инені іздеумен пара-пар. Керек десеніз, ірі шенеуніктің «туысы» да бола қояды. Жер комитетінде де «істеген» болып шығады. Алдына келгенде алдап арбаудың небір қитұрқы әрекетін жайып салып, тіпті форма кигені де әшкереленіп жатты.

Сонда бұл не өзі? Сикыр ма? Халық жаппай неге алданады? Неге олардың жолы болғыш? Сан-сауалдар осылай алдынды орайды. Ең біріншіден, пәтер сатып алу, сату құжаты туралы сауатымыз жоктын қасы. Алаяқтың қолындағы жалған құжатқа сене қаламыз. Оның түбін тексеріп жатуды артық санаймыз. Құжаттың түп нұсқасын бере салып, артынан өкініп жататынымыз жасырын емес. Екіншіден, алаяқтар «әргіс». Кез келген мамандық иесінің образына ене алады. Сөндіріп сөйлейді. Сондықтан, ол «қызмет ететін» мекемеге, банкке, т.б. телефон шалып, мәлімет жинауға асықпаймыз. Тіпті сатылатын пәтердің нәліктен тым арзан екені ойландырмайды. Іштей «арзан алатын болдым! Пәленбай мың теңге өзімде қалады!»

деп мәз боламыз. Соңында сан соғып, соттан-сотқа сүйретіліп жүргеніміз. Бүгінде құжаттың көшірмесін берудің өзі қауіпті болып тұр. Олар сол көшірмені түрлі-түсті принтер арқылы оңай жасап алатын көрінеді. Жалған нотариус «аша қалып», мөр басып беру дегеніміз, олар үшін түк те емес. Жаналық болмай қалды. Енді алаяқтар жетімдерге де ауыз салып келеді. Жетімдерді жылатып, олардың атындағы үйді, пәтерді жалған құжатпен рәсімдеп алады да, екінші, үшінші біреулерге сатып жіберіп, көл-көсір пайдаға кенеліп жатқандары қаншама. Қазақта «Жетім көрсен, жебей жүр» деген нақыл сөз бар. Алаяқтар жетімдерден жырып жегенді өз мақсатына айналдырып алғалы қашан? Енді Бас прокуратураның баспасөз қызметі тартатқан мәліметке назар аударсақ. Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша «Қазпошта» АҚ-ның Төле би аудандық бөлімшесінің бұрынғы бастығы Османова балалар үйі тәрбиеленушілерінің есепшотынан ақша ұрлағаны үшін сотталып кетті. Ал Алматы облысы Үштөбе

бүгінде заң алдында жауап беруде. Төрт жылдай сандалған балалар үйінде тәрбиеленуші апалы-сіңлілі Нетруненколар өз үйіне кіре алмай, сыртынан көз салып қана жүрген еді. Бүгінде олар психолог, зангер Александр Шевченконың қамқорлығы арқасында жеңіске жетіп отыр. «Өз үйімізге кіре алмай қалдық. Үйді биік дуалмен қоршап тастапты. Көз жасымызды төгіп, амал жоқтықтан пәтер жалдап

тұрып жаттық. Жалған құжатпен рәсімдеп алғандар сотта өз кінәсін мойындады. Өкініштісі, үйді қиратып, тіпті есік-терезесіне дейін алып кеткен...» деп еске алады Нетруненколар. Алаяқтар жетімдердің үйі заңмен қорғалғанына қарамастан, құжатты басқа адамға рәсімдеп жіберген. Ал Кристина Паршинаның үйінен ештеңе қалмаған. Сотталатындарын білген алаяқтар үйді қиратып кетіпті. Алматыдағы «Айналайын» балалар үйінің директоры да айтары жоқ, алаяқ болып шықты. Ол тәрбиеленуші Веретникованың атындағы үйді үшінші біреуге

АЛАЯҚТЫҢ АДЫМЫ ҚЫСҚА

балалар үйінің әлеуметтік педагогы З.Орманова мекеме тәрбиеленушілеріне тиесілі 1,5 млн теңгені жымқырып үлгерген. Шығыс Қазақстан облысында да жетімді жылатқан оқиға тіркелді. Қамқоршы Н.Крикунованың кесірінен көмелетке толмаған бала өзінің 1 млн теңгеге жуық жинағынан айырылып қалды. Алматы облысында өз қызын тәрбиелеуден бас тартқан әкенің балалар үйінде тәрбиеленіп жүрген қызына асыраушысынан (анасынан) айырылғаны үшін тағайындалған 500 мың теңгеден астам жәрдемақыны ұятты ысырып қойып, заңсыз алып келгені анықталды.

Елімізде 30 мыңнан астам жетім балалар және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар бар. Олардың үштен бірі балалар үйінде тәрбиеленуде екенін ескерсек, отыз мыңнан астам жетім тағдыры ойландырмай, толғандырмай қоймайды. Алматы облысында алаяқтар, тіпті еркінсіп кетті десек те болады. Олар жаппай жетім балалардың баспанасын алаяқтық жолмен тартып алып жатыр. Жетім балалардың бесеуін бебеулетіп жылатқан алаяқтар

жалған құжаттармен сатып, енді еңкідеп жылап отырған сынайды... Балалар үйіндегі жетімдерді тұрғын үймен қамтамасыз ету мәселесінде де «мүйіз» шығып тұр. Қызметтен кеткен мемлекеттік қызметкерлерге жетімдер есебінен кезексіз пәтер беріліпті. Прокуратураның араласуымен 247 бала кезекке қойылды. Араны ашылған алаяқтар Алматыдағы балалар үйінде тәрбиеленушілерге берілетін жәрдемақының 2,5 миллион теңгесін жымқырып, жым-жылас еткен! Жаркенттегі мектеп-интернаттың директоры да жетім балаларға бюджеттен бөлінетін ақшаға ауызды аямай салған. Өзінің жеке иелігіндегі қасібіне жарты миллион теңге жұмсап, интернетка кір жуатын машиналар сатып алу барысында 123820 теңгені талан-таражға салды.

Отандастарымыз ертенгі күнді қуанышпен, жақсылықпен қарсы алғанды қалайды. Прокурорлар осылайша бастаған істі аяғына дейін жеткізіп отырса, алаяқтар өзіне тиесілі жазасын алатыны хақ.

Мұхтар ШЕРІМ

ҚОҒАМ

www.jasqazaq.kz
E-mail: jas_qazaq@mail.ru

3

Бақылау

«Азаматтар үшін үкімет» корпорациясындағы жемқорлыққа қарсы жұмысты күшейту қажет. Бұл туралы ақпарат және коммуникациялар министрлігінің алқа отырысында ведомство басшысы Дәурен Абаев айтты.

Министр «Екі апта бұрын Петропавлда мемлекеттік корпорацияның қызметкері жемқорлық фактісі бойынша ұсталды. Мұндай факті барлығымызға «көлеңке» түсіреді деп санаймын. Сондықтан алдағы уақытта осындай келенсіздікке жол бермеу шарасын күшейтуді тапсырамын. Барлықтарыңыз жеке жауапкершілік арқалайтын боласыздар», — деді.

Сонымен қатар Д. Абаевтың айтуынша, ағымдағы жылдың 9 айында елімізде 30 миллионнан астам электрондық қызмет көрсетілген. 17 мыңнан астам электрондық лицензия, 433 мың рұқсат құжаты берілген. «ҚазАқпарат» хабарлағандай,

Жауапкершілікті күшейтейік!

бүгінде мемлекеттік қызметтер тізімінде 739 атау бар. Оның ішінде 530-ын электрондық үкімет порталынан және мемлекеттік корпорациядан алуға болады. Азаматтарға ыңғайлы болуы үшін қажетті кеңес алуға болатын 1414 бірінғай нөмірі енгізілген. Осы ретте Абаев жылдың соңына дейін мемлекеттік корпорация арқылы электронды нысанда кемінде 65 пайыз мемлекеттік қызметтер көрсетуді қамтамасыз етуді, мемкорпорацияға берілген жана 53 мемқызметті интеграцияланған ақпарат жүйесіне қосуды аяқтауды тапсырды.

Тәртіп

Елімізде мектеп оқушыларынан ақша жинаған мұғалімдер қатаң жазаға ұшырайды. Тіпті жұмыстан қуылуы мүмкін. Бұл туралы бүгін білім және ғылым вице-министрі Эльмира Суханбердиева мәлімдеді.

Мұғалімге ескерту

мақсаттарға ақша жинауға тыйым салу бойынша нақты қағидалар бекітілген. Ол бұрыннан бар. Бұл бірінші бұйрық емес. Ол туралы барлық білім беру департаменті мен бөлімшесіне айтылды. Біз мектептерде ақша жинауға тыйым салуға қатысты саясатты қатаң ұстанамыз. Бірақ бұл талап жергілікті

Орталық коммуникациялар қызметінде өткен брифингте вице-министр «Бізге министр бұйрығымен мектепте түрлі

жерлерде бұзылып жатады», — деді.

Оның айтуынша, осы бұйрықты бұзған қызметкерлерге қатаң жаза қолданылады. Тіпті жұмыстан шығаруға дейін баруы мүмкін. Э. Суханбердиева «Біз барлық оқиғаларға қатаң шара қолданып келеміз. Оны жігі бақылап, ата-аналармен бірге ақша жинауға мүлдем қарсы екенімізді білдіреміз. Мектепте оқушылардың ата-аналарынан ақша жинауға тыйым салу туралы министр бұйрығы барлық облыстың, Астана мен Алматы қалаларының білім беру департаменттеріне жолданған. Ақша жинауға жол берген қызметкерлерді жұмыстан шығаруға дейін барамыз», — деп өз ойын аяқтады.

ТАҚЫРЫПҚА ОРАЙ

Әсет ИСЕКЕШОВ,
Астана қаласының әкімі:

«Ақша жинау мәселесі бойынша комиссия өз жұмысын бастады. Ақша жинау деректерінің барлығы зерттелетін болады, сәйкесінше шаралар да қолданылады. Бұл мәселе түбегейлі шешілетін болады. Комиссия атқарған жұмыстың қорытындысы бойынша мен сіздермен кездесіп, тағы да осы мәселені талқылауға дайынмын. Әр мектепке баратын боламыз!»

(Facebook парақшасынан)

Тағзым

Венгр ғалымдары алдағы 2-3 айда Кейкі батырдың келбетін қалпына келтіруді жоспарлап отыр. Олар бұл жұмыста батырдың бас сүйегін қолданатын болады.

Бұл туралы антрополог Андраш Жолт Биро хабарлады. 13 қазан күні Орталық мемлекеттік мұражайы Венгриядағы елшіліктің қолғабысымен Будапешт қаласына Кейкі батырдың бас сүйегі жеткізілген болатын. Ж. Биро «Ғылыми нәтижені біз Қазақстанның Тәуелсіздігі күні таныстыратын шығармыз. Әрине, бізді шақырған кезде. Біз үш өлшемді үлгісін жасайтын боламыз. Бұл батырдың есімі мәңгілік есте сақталу үшін

жасалады», — деді. Tengrinews.kz сайты хабарлағандай, ғалымдар батырдың бас сүйегіне сараптама жүргізіп, бас сүйекке тиген

закымдарды анықтап, Кейкі батырдың қалай қайтыс болғанын да анықтауды жоспарлап отыр. Еске салайық, антропологиялық сараптаманы Андраш Жолт Биро мен Шандор Евингер жүргізеді. Ал Кейкі батырдың бет-бейнесін қалпына келтіру жұмыстарымен Агнеш Куштар айналысады. Осыған дейін, 2011 жылы Агнеш Куштар Әбілхайыр ханның (1693-1748 жылдары) бейнесін қалпына келтіру жұмысымен айналысқан.

Алматыда «Қазақстан. Ұлы саяхат тарихы» атты фильмнің түсірілімі жүріп жатыр. Аталған туынды елімізге келген Томас Аткинсонның ұрпағы туралы баяндайды. Фильм сол кезде аты әлемге таралған британдық саяхатшының қазақ еліне келгеніне 170 жыл өткен соң түсіріле бастады. Туынды авторлары көп қызықты жайттарды баяндайтын болады, сондай-ақ британ отбасыларында балаларды неліктен Алатау Тамшыбұлақ деп атайтынын түсіндіреді.

КЕЛДІК ЖӘНЕ ТАҢ ҚАЛДЫҚ

Осы жазда Қазақстанға Томас Аткинсонның ұрпақтары келген еді. Томас XIX ғасырда Шығыс және Солтүстік Қазақстанға барып, сол жерлерді зерттеген алғашқы британдық саяхатшы. Томас мамандығы бойынша сәулетші еді, ал біздің жерімізде аз да емес, көп те емес жеті жыл тұрыпты. Ол қазақ жерінде көргеннің бәрін қағаз бетіне сурет түрінде түсіріп, казактардың тұрмыс-тіршілігін, салт-дәстүрін күнделікке жазып отырған. Сондай-ақ Томас пен оның әйелінің басты қуанышы — ұлдары қазақ жерінде өмірге келген.

Люси Аткинсонның 1847-1852 жылдары Шығыс Қазақстанға жасаған саяхаты кітабының тұсауын кескен. Енді Қазақстан да бұл кітаппен таныс, келешекте кітап қазақ және орыс тілдеріне аударылатын болады.

*Менің білуімше, кітаптың жазылу тарихы былай екен: Ник Филдинг Қазақстан және Орталық Азияның басқа мемлекеттерін аралап қайтады. Бұл оның жеке сапары еді. Сосын ол біздің еліміз туралы ақпарат іздей бастайды. Іздеп жүріп Томас пен Люсидің тарихына тап болады, — дейді сценарий авторы

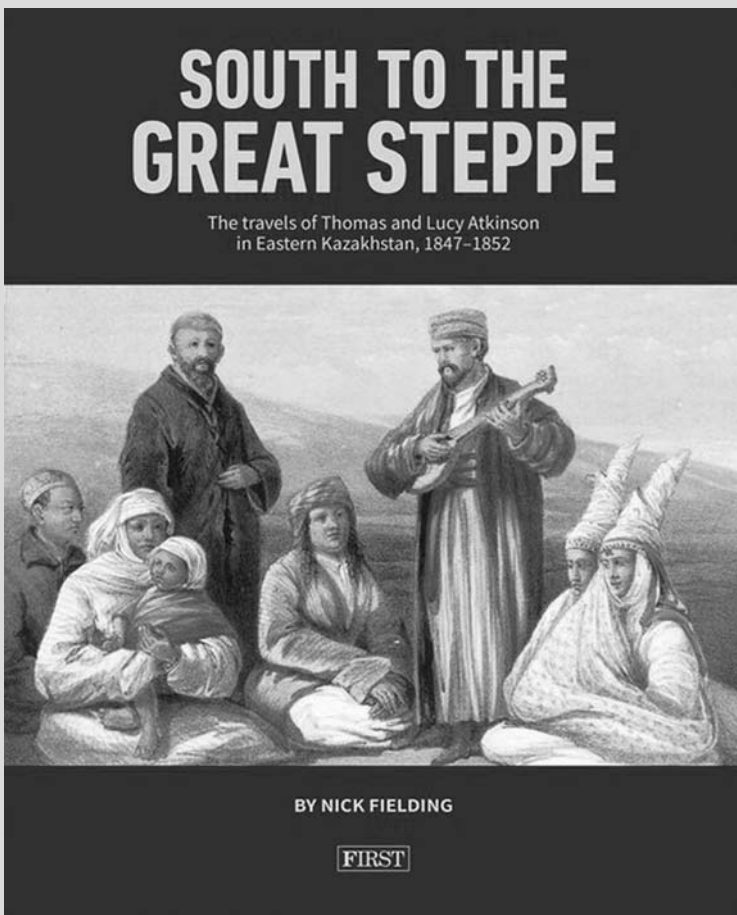
Диана Әлішева. — Ақпаратпен мұқият танысып, көптеген материалдар жинап, сол жерлерді іздеп Қазақстанға қайта келеді. Әрине, көп уақыт өткендіктен, жерлердің атауы өзгеріп кеткен-ді. Алайда тапқан материалдардың барлығын өз кітабында жариялаған.

АТКИНСОННЫҢ ІЗІМЕН

Саяхатшылар тобы Аткинсонның «ізімен» жүрді. Аталары сияқты олар да атқа мініп, киіз үйлерде өмір сүрді.

* Сол заманның қиыншылықтарын түсінгіміз келді. Мысалы, қазір біз дайын көлікке отыра салып, тауға бір күннің ішінде шығып, қайтып келеміз. Ал Томас болса, кішкентай баласымен, әйелімен, оның үстіне жүгін аркалап, атқа мініп, түйеге отырып, жүздеген километр жүріп өткен. Бұған үлкен күш-қайрат керек, — деп түсіндіреді Оскар Бахтеев. — Ол кезде заман да тыныш емес еді ғой. Қарапайым жағдайы жоқ адам қалай сурет салды екен деп біз де, оның ұрпағы да таң қалдық. Адам өз ісіне деген сүйіспеншілігінің арқасында ғана қиыншылыққа мойымайтын шығар. Аткинсон сұлтандар мен билердің, баксылардың, карапайым

қалың қамырға орап, пештің көмірмен жылынатын жеріне жатқызу керек деп кеңес беретін. Және осындай әңгімелер өте көп.

*Мәселен, Филдингтің айтуынша, сұлтандардың бірі — Люсиге ес-түссіз ғашық болып, әйелі болуға ниет білдіреді екен. Әрине, ол кезде

Люси Томаспен шанырақ көтерген тұрмыстағы әйел еді. Сондықтан сұлтанның шетел қызына ғашық болып, махаббаты туралы мұңлы әні жазылады. Кейін ол ән ауылдан-ауылға тарап кеткен. Филдинг сол өлеңді табуға тырысқан еді, алайда әзірге таппады. Енді біз де қазақ халқының ауыз әдебиетінде Люси туралы бір әннің бар екенін білеміз...

ҚОНАҚЖАЙЛЫҚ ҚАЗАҚТЫҢ ҚАНЫНДА

Томас Аткинсонның еңбегіне сүйсіну мүмкін емес. Жат жерге барып, суретші ретінде өзінің кәсіби мүмкіндіктерін шындай түсемін деп, құнды тарихи материал жинаған.

* Томас Аткинсонды «есінен адасқан» адам деуге болады. Сурет салу үшін кең далаға, адамдарға ғашық болу керек. Ол жылы әрі әдемі басқа мемлекеттерге барса да болатын еді. Алайда Қазақстанға келіп, жерімізді зерттеп, жеті жыл осы жерде өмір сүрді. Бұл оның мінезін көрсетеді. Сол уақытты, яғни XIX ғасырдың ортасын сурет арқылы сапалы түрде көрсете алған Томас қана, кейін осы жерге орыс географы Семенов Тянь-Шанский келеді. Томастың көптеген шығармашылық туындылары фильмде көрсетілген.

Томас Аткинсон көпшіліктің адамы еді, адамдармен тез тіл табысатын. Жергілікті тұрғындар ағылшындықтарға көп көмектесіп тұрған, өйткені олардың адасып кетуі де мүмкін еді. Оларды қонақ қылып, дастарқан жайып қарсы алатын. Аткинсонның туғандары Қазақстанға келгенде, қонақжайлық казактардың қанымен

халықтың, таулы жерлердің суреттерін бүге-шегесіне дейін қалдырмай салған.

МАҢЫЗДЫ ЕСІМ

1848 жылы Жонғар Алатауының Қапал жерінде Люси мен Томас ұлды болады. Оған Батыс мәдениеті үшін ерекше Алатау Тамшыбұлақ есімі беріледі.

* Аткинсон ұрпағының айтуынша, Алатау Тамшыбұлақ еш уақытта атын британдықтарша Эл немесе басқаша қысқартып айтуға рұқсат бермеген, — дейді сценарий авторы. — Ол қашан да өзін Алатау

Тамшыбұлақ Аткинсон деп таныстырып, атын толық жазатын. Ал ол дүние салған соң, отбасындағы тағы бірнеше балаға оның есімін берген екен. Белгілі болғандай, Алатау Тамшыбұлақ Ұлыбританиядан Гавайға көшіп кетіп, сол жерде қоныстанған.

Аткинсонның шөпшегі Пол Дэлквистің әйелі фильмде өз баласының есімін Алатау Тамшыбұлақ деп қойғысы келгенін айтады. Алайда оған Пол рұқсат бермейді. Дегенмен, кейін Қазақстанға келгенде осы жайтты Полдың өзі өкінішпен есіне түсіреді.

Айта кететін жайт, ағылшын саяхатшылары өз баласының

атын қойған Алматы облысындағы Қапал ауылында Тамшыбұлақ бұлағында мемориал ашылған екен. Бір қызығы, Қапалдың жергілікті тұрғындарының өздері осыдан жарты ғасыр уақыт бұрын болған бұл оқиғаны білмейтін көрінеді.

*Ол заманда күн көру қиын еді. Нәрестелердің үштен бірі ғана шетініп кетпей, аман қалатын. Өзіңіз ойлап қараныз, қонақүй, жылы төсек-орын жок, тұз дала. Аңыз бойынша, Люси баласын Тамшыбұлақ суына шомылдырады екен, — дейді фильм түсірушілері. — Кейін өз кітабында осының арқасында бала аман қалған, — деп жазады. Негізі, Люси жергілікті емшілермен көп ақылдасатын. Олар баланы суықтан қалай аман алып қалуға болатынын көп айтатын (алайда бұл тарихта дәлелденбеген). Оған баланы

бұйырған деп айтқан екен. Олар ертеректе көп елді араласа да, оларды еш жерде қазақ сияқты қонақ қылмаған көрінеді.

*Бұл фильм танымал саяхатшы жайында ғана емес. Келешекте туристер көбірек келу үшін еліміздің жарнамасы мен имиджі үшін де түсіріліп жатыр. Қазақстанның ең әдемі, ең көрікті жерлері көрсетілген. Сондай-ақ Томастың тарихы да керемет. Деректі емес, бір көркем киноға жетерлік.

«Қазақстан. Ұлы саяхат тарихы» фильмі тәуелсіз Қазақстанның 25 жылдығына арналған, ал тұсаукесері жыл соңына жоспарланып отыр. Фильм Би-би-сидің қолдауымен түсірілген. Сондай-ақ

британдық телеарна Аткинсон ұрпақтарының Қазақстанға келуі жайында өз деректі фильмін көрсететін болады.

Айдос ҚҰСАЙЫН

Құлаққағыс

Астанада Қазақстан мен Қырғызстанның сыртқы істер министрлері Ерлан Ыдырысов пен Ерлан Әбділдаев бірқатар маңызды құжатқа

қол қойды. Енді отандастарымыз бен қырғыз азаматтары 30 күнге дейін екі елдің аумағында тіркеусіз жүре алады.

Игі ниет

Е.Әбділдаев «Біз азаматтарымыздың екі елде тіркеусіз болуын реттейтін құжатқа қол қойдық. Бұл екі ел азаматтарының екі ел аумағында болу тәртібі туралы келісімге өзгеріс енгізу туралы хаттама. Осыған сәйкес, екі ел азаматтары 30 күнге дейін тіркеусіз екі елдің аумағында бола алады.

Әрине, бұл құжат мемлекет ішіндегі бекіту рәсімдерін талап етеді. Біз екі елдің азаматтары күтіп жүрген осы құжат бекіту кезінде Парламентте кідіріп қалмайды деген сенімдеміз», — деп хабарлады. Сондай-ақ министрлер шекарадағы өткізу бекеттерінің қызметін дамыту мәселесін талқылады.

Қырғызстан СІМ басшысының айтуынша, бұл жұмыс басталып, бүгінде өз нәтижесін беріп жатыр. Ол «Ең бастысы, бізде күн тәртібінде тұрған барлық мәселені шешуге деген ниет пен үлкен ұмтылыс бар. Біз — одақтас, ағайынды мемлекеттеріміз. Біз сондай болдық, солай болып қаламыз да», — деді.

Дипломатия

Словениядағы еліміздің Құрметті консулдығы

Тәуелсіздіктің 25 жылдығын мерекелеу қарсаңында Словенияның Марибор қаласында еліміздің Құрметті консулдығы ашылды.

Шараға Словения сыртқы саясат ведомствосының өкілдері, Марибор қаласының басшылығы, ақпарат құралдары, іскери және мәдени орта, консулдық корпус өкілдері қатысты.

Австрия мен Словениядағы Қазақстан елшісі Қайрат Сарыбай Құрметті консул Горазд Шифферге консулдық патент тапсырып, оның екі ел арасындағы байланыстың нығайтуына елеулі үлес қосатынына сенім білдірді. primeminister.kz. сайты хабарлағандай, елші екіжақты қатынастың келешегі туралы айтып, Қазақстанның Словениямен түрлі салаларда өзара ынтымақтастықты одан әрі дамытуға қызығушылық білдіріп отырғанын мәлімдеді. Словения сыртқы істер министрлігінің

Шығыс Еуропа, Оңтүстік Кавказ және Орталық Азия департаментінің басшысы Андрея Пукарт Маринец Марибор қаласындағы Қазақстанның Құрметті консулдығының ашылуын құптап, өз елінің Қазақстанмен серіктестік байланысты тереңдетуге мүдделі екенін жеткізді. Танымал заңгер әрі қоғам қайраткері Г.Шиффер екі ел арасындағы достық байланысты нығайту үшін барлық күш-жігерін жұмсауға дайын екенін айтты.

Құрметті консулдың ашылуы аясында Марибор университетінің кітапханасында еліміздің суретшілерінің өнер туындылары көрмесі өтті. Сонымен қатар Еуропа елдері консерваторияларында дәріс алып жатқан еліміздің жас музыканттары өнер көрсетті. Айта кету керек, Словенияның екінші ірі қаласы болып табылатын Марибор — осы елдің ірі экономикалық және мәдени орталықтарының бірі.

Көрме

Ангола да қатысады

«Астана ЭКСПО-2017» ұлттық компаниясы» АҚ басқарма төрағасы Ахметжан Есімов Ангола Республикасы Ұлттық секциясының комиссары Альбина Африканомен кездесті.

барысында жүргізіліп жатқан жұмыс барысымен таныстырып, «Болашақ энергиясы» тақырыбындағы көрменің мазмұны мен контентіне тоқталды. Ал А.Африкано өз кезегінде Ангола «Барлығына арналған энергия» тақырыбын

Кездесу барысында ұлттық компания басшысы Ангола комиссарының жақында ғана болған тағайындауымен құттықтай отырып, оның мол тәжірибесін тілге тиек етті. Әсіресе, Миланада өткен ЭКСПО-2015 көрмесінде Ангола павильонының жүзделі екінші орын алғанын айтты. Сонымен қатар Ахметжан Есімов көрмені ұйымдастыру

тандағанын жеткізді. Ол «Бұл бағыттың жүзеге асуы бізге келейлікпен күресуге көмек беріп, мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік дамуына өзіндік көпір боларына сенімдіміз», — дейді. Кездесу соңында Анголаның «Астана ЭКСПО-2017» халықаралық мамандандырылған көрмесіне қатысу келісімшартына қол қойылды.

кетіпті. Алайда оларды АҚШ, Ұлыбритания, Жаңа Зеландиядан іздеп тауып, Қазақстанға шақырдық. Олар — Астана, Алматы, Талдықорған, Сарканд, Қапал, Алакөлге барып қайтты.

*Олар бізден шақыру алған кезде, көп ойланбастан, бірден келісті. Өздеріне қызық еді, өйткені өз отбасының тарихын біледі, — деп сөзін жалғастырды режиссер. — Аталары танымал адам болғанын біледі. Ұлыбританияда Аткинсонның есімін білмейтін адам жоқ. Ол Қазақстанды сурет етіп түсірген алғашқы адам еді, сосын өз жұмыстарын бірінші кезекте Ресейге көрсеткен. Жұмысы үшін Ресей император оған алтын жүзік (перстень) сыйлаған болатын. Сол жүзік әлі күнге дейін ұрпақтан-ұрпаққа табысталады.

Қазақстанға келген топтың ішінде британ жазушысы Ник Филдинг те болған. Ертеректе ол Лондонда «South to the Great Steppe» The travels of Thomas and Lucy Atkinson in Eastern Kazakhstan, 1847-1852» (Оңтүстіктегі Ұлы далаға — Томас пен

Еліміздің елеулі де іргелі кәсіпорны – Ақтау халықаралық теңіз сауда порты биыл 53 жылдығына қадам басты. Каспий маңы аймағындағы елдердің арасындағы сауда-экономикалық байланыстың берік, қарым-қатынастың қарқын алуына септескен теңіз қақпасы бүгінде еліміздегі құрғақ жүк, шикі мұнай және мұнай өнімдерін тасымалдайтын жалғыз теңіз порты.

Порттың іргесі Ақтау қаласымен бірге қаланды. Уақыт озып, порт жылдан-жылға өркендеп, тасымал айналымы артты. Каспий жағалауындағы елдерді байланыстыратын басты көлік торабына айналды. Ал 1999 жылы теңіз порты толықтай қайта құрылып, жарқын болашаққа қадам басты. Қаланың ажырамас маңызды бөлігі болды.

Бүгінін – берен, ертенін – ерен еткен Ақтау порты жарты ғасырлық уақытта қарқынды дамыды, келешегін кеңейтті. Осы он өзгерістерді паш ету мақсатында Ақтау теңіз портында атаулы күнге орай салтанатты жиын өтті. Мерейлі күнмен «Ақтау халықаралық теңіз сауда порты» ҰК» АҚ президенті Михаил Ялбачев құттықтады:

— Тарихы 1963 жылы бастау алатын порттың Ақтау қаласы үшін маңызы

байқалады. Мәселен, металл — 18,9 пайызға, астық — 1,6 есеге, ал басқа жүктер 44,1 пайызға өсті. Баку-Ақтау бағытында тасымалданатын паром жүктеріне келер болсақ, мұнай және мұнай өнімдерін ауыстырып тиеу төмендегеніне қарамастан, көлемнің азаюының орнын автокөлік жүктерінің артуы есебінен толған. Осыған орай, паром жүктерінің көлемі өткен жылдың сәйкес кезеңмен салыстырғанда 396 мың тоннаға артқан. 9 айда 9 765 ауыр жүк автокөлігі өңделген, бұл өткен жылмен салыстырғанда 13,5 есе көп.

Паромның бұл табысқа жетуі «бір терезе» қағидасы мен тасымалдауға мүдделі әзірбайжандық әріптестермен өзара әрекеттесудің арқасында. Қазіргі уақытта транзиттің декларацияны рәсімдеу және бақылаушы қызметтермен келісу портта тәулік бойы жүргізіледі. Кеме келгеннен

тындап, үйренеміз, — деп ақтарыла сөйледі М.Омаров.

Ақтау порты жұмысшыларының жағдайына айрықша көңіл бөледі. Порт Халық банкмен бірлесіп, ерекше жоба құрастырған. Баспанасы жоқ қызметкерлер банк арқылы 3,5 пайыз жеңілдік бойынша кредит алу мүмкіндігіне ие. Ал зейнетке шыққан жұмысшыларға бес есе жалақы беріледі.

Теңіз қақпасының шаңырағын көтерісіп, керегесін кеңейтуге атсалысқан ардагер қызметкерлер мадақталып тұрады. Салтанатты жиында да бұл дәстүрден жаңылмай, зейнетке шыққан жұмысшылар құрметке бөленді. Порттың I дәрежелі механизатор жұмысшысы Намет Улубеков, Баутино жүк ауданының жүргізушісі Нәби Есетов және III нәтижелі механизатор жұмысшысы Қамысбай

Озық тәжірбие

«Ақтау теңіз порты» арнайы экономикалық аймағында италияндық «Тенарис» компаниясының инвестициялық жобасы жүзеге асты. Елімізде алғаш рет ашылған «премиум» санаттағы газды — герметикалық кескінделген құбырлар өндіретін зауыт тапсырыс берушілерге таныстыру рәсімін өткізді. Салтанатты шараға ҚР энергетика вице-министрі Мағзым Мырзағалиев, облыс әкімінің орынбасары Рақымбек Әміржанов, облыстық басқарма басшылары және мұнай компанияларының өкілдері қатысты.

Индустриалдық-инновациялық даму басқармасының басшысы Нұрбек Карасаев «Келешекте отандық өнімнің 80 пайызы ішкі нарыққа, 20 пайызы экспортқа шығарылады. Құны 12 млрд теңге болатын инвестициялық жобаға мемлекет тарапынан инфрақұрылымды тартуға көмек көрсетілді. Қазақстан нарығындағы жана өнім облысымыздың экономикалық, әлеуметтік жағдайының жақсаруына мүмкіндік береді. Зауыт келесі жылдың ортасында толық қуатында жұмыс жасайды. Қазіргі уақытта өндіріс орнында 40 қызметкер еңбек етсе, келесі жылы тағы 50 жұмыс орны ашылады. Осы арнайы экономикалық аймақта бүгінде 12 инвестициялық жоба жұмыс жасап тұр. Жыл аяғына дейін тағы 6 жоба іске қосылады деп жоспарлап отырмыз», — деді.

«Тенарис» компаниясының президенті Паоло Рокканың айтуынша, заманауи үлгідегі құрал-жабдықтармен жасакталған зауытқа кажетті шикізат Италия мемлекетінен тасымалданады. Отандық өндіріске өң беретін зауыттың жылдық қуаттылығы жылына 400 мың газды-герметикалық кескінделген құбыр шығаруға қауқарлы. Жана өндіріс ошағының өнімдері мұнай-газ саласындағы

кен орындарында ең күрделі операциялық жұмыстарды орындауға қолданылмақ.

Салтанатты жиында энергетика вице-министрі Мағзым Мырзағалиев отандық өндірістің өрістеуіне жол ашқан кәсіпорынды құттықтап, «Қазақстанда жасалған» өнім сапалы әрі бәсекеге қабілетті болатынына сенімділік білдірді. Экономиканың өзекті буыны саналатын өндіріс саласына жана леп әкелген кәсіпорынның өнімдері Ресей, Әзірбайжан, Түрікменстан

«Қазақстан инновациялық индустрияландыру шеңберінде құрылған экономиканың жаңа секторлары экономикалық өсімінің драйверлеріне айналуға»

Елбасы Н.НАЗАРБАЕВТЫҢ

«Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму» Жолдауынан

Жаңа үлгідегі құбыр шығарылады

мемлекеттеріне экспортқа шығарылатынын хабарлады.

Жиналғандарды Ел Тәуелсіздігінің 25 жылдығы карсанында жана зауыттың ашылуымен құттықтаған облыс әкімінің

өткіземін, — деді зауыт операторы Үсен Қуандықов.

Фарида МҰНАЛҚЫЗЫ
Суреттерді түсірген Серік МАЙЕМЕРОВ

Болашағы – жарқын, бағыты – айқын!

зор. Қаланың құрылуына, порттың өркендеуіне куә болған жандар осында аз емес. Бұл порт ардагерлерінің бірі алғашқы тасты қаласа, бірі алғашқы жүк көтерді. Енді осынау ұлы тарихты, абыройлы істі жалғастыру — қуатты ұрпақ еншісінде. Порттың әлеуеті жыл сайын артауда. Мәселен, тамыз айында металлды ауыстырып тиеу мүмкіндігімізді 60 пайызға көбейттік. Технологияға өзгерістер енгізу нәтижесінде, бір айға жүкті ауыстырып тиеу көлемін 100 тоннадан 160 тоннаға жеткіздік. Онымен қоса, бұрын жылына 800-900 көлік ғана өңделетін болса, осы айда 1400-дей автокөлікті өңдедік. Бұл үрдіс әлі де жалғасуда, көліктер ешбір кедергісіз өткізілуде, — деп атап өтті М.Ялбачев.

«Ақтау халықаралық теңіз сауда порты» ҰК» республикалық «Парыз» байқауына қатысып, әлеуметтік-жауапты кәсіпорындардың арасында үздіктер қатарынан көрініп, үшінші орын иеленді. 2016 жылдың 9 айдың қорытындысы бойынша жүк ауыстырып тиеудің жалпы көлемі — 4 млн 149 мың тонна құрады. Өткен жылмен салыстырғанда өсім мен жоспарлық көрсеткіштердің артуы

кейін бірінші машинаның порттан шығу уақыты 2,5 сағаттан аспайды. Бұл қалыпты жұмыс режимінде айына бір мыңнан астам дөңгелекті техниканы өңдеуге мүмкіндік бар. Порт айына 2000 автокөлік өңдеуге әзір.

Бүгінде портта 700-ден астам жұмысша қызмет етуде. Оның 100-ге тартасы — жас мамандар. Кәсіпорынға 4 жыл бұрын келген Мейрам Омаров солардың қатарында.

— Мен Алматыдағы әл Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің «халықаралық қатынастар» факультетін тәмамдаған бойда, облысымыздың ірі кәсіпорны, еліміздің теңіз қақпасы — Ақтау теңіз портына жұмысқа орналастым. Бұл порт жас мамандар үшін зор тәжірибе. Логистика, қаржы, халықаралық қатынастар, құқықтану, теңіз ісі секілді салалар бір жерде тоғысуы арқасында білімің молайды, кәсіби қабілетің артады. Өз ісінің майталмандарына айналған аға қызметкерлердің кеңестерін

Қадыров «Порттың ардагерлері» деген құрмет атақтарын иеленді. Порттың өркендеуіне сүбелі үлес қосып, 10, 15, 25, 30, 35, 40 жыл өмірін арнаған 70-тен астам маманға алғыс хат табысталды.

— Портта 23 жыл жұмыс істедім. 1997-1999 жылдары қайта құрылу орын алғанда, порттың қуаты бірнеше мәрте еселенді. Қызметкерлер саны артып,

ардагері Қалнен Есетов.

Порт қызметкерлерінің қуанышына ортақтасып, мерейлі мерекемен құттықтау үшін «Нұр Отан» партиясының облыстық филиалының өкілі Есберген Інірбайұлы, Түрік республикасының Ақтаулағы бас консулы Кохан Кюнгері, «Казфрутнат» ЖШС директоры Инна Сливина, «Ехпайрутион» армян этно-мәдени бірлестігінің төрағасы Айрапет Курдогян және басқа да этно-мәдени бірлестіктерінің төрағалары, порттың серіктестіктері және тұтынушылары арнайы қатысып, жүрекжарды лебіздерін білдірді.

Сондай-ақ мерекеге орай, бірқатар қызықты байқаулар ұйымдастырылды. Порт қызметкерлері теңіз тақырыбы бойынша киім кинолен, төрт пісіруден, сурет пен қабырға газет салудан, волейбол, қоссайыстан сыңға түсті. Барлық жеңімпаздар дипломдар, алғыс хаттар

жалақы өсті. Порттың қарқынды дамуы — біз үшін мақтаныш, абырой деп білемін. Оң өзгерістерге қадам басу арқылы порт жана белестерге, жана табыстарға кол жеткізеді, — деді Ақтау теңіз портының

және естелік сыйлықтармен марапатталды. Салтанатты жиын соны порт қызметкерлері балаларының қатысуымен жасалған концертке ұласты.

Ханым ҚУАТ

Форум

«Жас ұрпақтың бойында қазақстандық патриотизмді қалыптастыру, оларды жұмыспен қамту, саламатты өмір салтын ұстану, талантты жастарды қолдау мемлекеттік жастар саясатының басты басымдықты қарастырады. Сіздерге аға буынның ізін жалғастыру, бәсекеге қабілеттілікті

арттыру, XXI ғасырда Қазақстанның өркендеуі мен әлемге танылуын қамтамасыз ету міндеті жүктеліп отыр», — деп атап өтті өңір басшысы.

Облыс әкімі Ерік Сұлтанов өз сөзінде жастарға сапалы білім беру мен жұмыспен қамтудың мемлекеттік бағдарламаларының сәтті жүзеге асырылуын, сондай-ақ қолжетімді баспанамен қамтамасыз ету жөнінде де атап өтті.

«Жыл басынан бері «Жасыл ел» бағдарламасын жүзеге асыру барысында 15 мыңнан астам адам жұмысқа орналастырылған. «Жұмыспен қамту жол картасы-2020» бағдарламасын жүзеге асыру аясында облыстың бес ауданында еңбек жастарын тұрғын үймен қамтамасыз ету мақсатында алты жастар жатақханасы салынуда. Жыл басынан бері 2 146 жас маман аталған бағдарламаның қатысушылары атанған. «Жастар тәжірибесінен» өтуге 1 997 адам жіберілген.

Петропавл қаласында Тәуелсіздіктің 25 жылдығы аясында «Тәуелсіздіктің жас жұлдыздары» атты өңірлік жастар форумы өтті. Форум қатысушыларын қарсы алған облыс әкімі Ерік Сұлтанов бүгін бұл шараға еліміздің нағыз патриоттары, өңірдің жаңашыл, белсенді жастары жиналғанын тілге тиек етті.

Тәуелсіздіктің жас жұлдыздары

«Дипломмен ауылға!» бағдарламасы аясында 1007 жас маман 134 млн теңге көлемінде көтермеақы алған, ал бағдарламаның 540 қатысушысына 1 337,9 млн теңге несие берілді.

Өңірлік форум аясында дәстүрге сай осы жылы айтарлықтай жетістікке жеткен солтүстікқазақстандық жастар бірқатар марапаттарға ие болды.

«Жас дарын» аталымы бойынша Тимур Көрімжанов үздік деп танылса, «Үздік жас ғалым» атағына Татьяна Ермолаева ие болды, ал «Үздік жас инноватор» марапатына Маржан Аманжолова қол жеткізді.

танылса, «Жастар ісі бойынша үздік комитет» болып, мемлекеттік-техникалық колледжінің жастар ісі бойынша комитеті, «Үздік жастар ұйымы» аталымы бойынша Ф. Мүсірепов атындағы ауданның әскери-патриоттық «Ел тірегі — опора страны!» клубы жеңімпаз атанды.

«Жастар саясатын жарықтандыратын үздік бұқаралық ақпарат құрал» аталымында «Молодежная -Жастар» газеті марапатталды.

Форум аясында жас мамандар, жас кәсіпкерлер, спортшылар, Тәуелсіздік құрдастары, сондай-ақ

Жұмабаев ауданынан Иван Горбаль «Жас батыр» аталымы бойынша марапатталды. Иван қауіптілікке қарамастан, құтқарушыларды күтпей, жанып жатқан үйге кіріп, екі кішкентай баланы құтқарды. Оның ерлік жігері мен батырлығының арқасында үш бала аман-есен қалған.

Сондай-ақ солтүстікқазақстандық жастар арасында «Үздік маман» аталымына Дәулет Серғазин, «Үздік спортшы» аталымына Рустам Набиуллин және «Үздік студент» аталымына Олжас Төлеген лайық деп танылды.

«Ең үздік әлеуметтік жоба» аталымы бойынша «Улыбка» балалар қайырымдылық қоры

«Серпін-2050», «Дипломмен ауылға» бағдарламаларының қатысушылары сөз сөйледі.

Іс-шара облыстық филармония әртістерінің даярлаған концерттік бағдарламасымен аяқталды.

Форум аясында «Жастар ұйымдары мен қозғалысының қызметі», «Жас кәсіпкерлер», «Тіімді мемлекеттік басқару» атты үш пікірталас алаңының жұмысы жоспарланған.

Шара

Мәселен, Хромтау ауданында «Бизнес ортаны дамыту» бағдарламасы аясында 4 шара өткізіліп, оған 400-ге тарта тұрғын жұмылдырылыпты. 13 кісіге көмек көрсетілген.

Хромтау аудандық тау-техникалық колледжінің мәжіліс залында 230 жас азаматқа арналып өткізілген семинар аясында кәсіпкерлік негіздері, кәсіпкердің психологиясы жайында сөз болған.

Сонымен бірге облыс әкімінің баспасөз қызметінен хабарлағандай, аудан әкімдігінде өткен жиында 50 кәсіпорын жетекшілерінің қатысуымен Хромтау қаласының бас жоспары талқыланыпты.

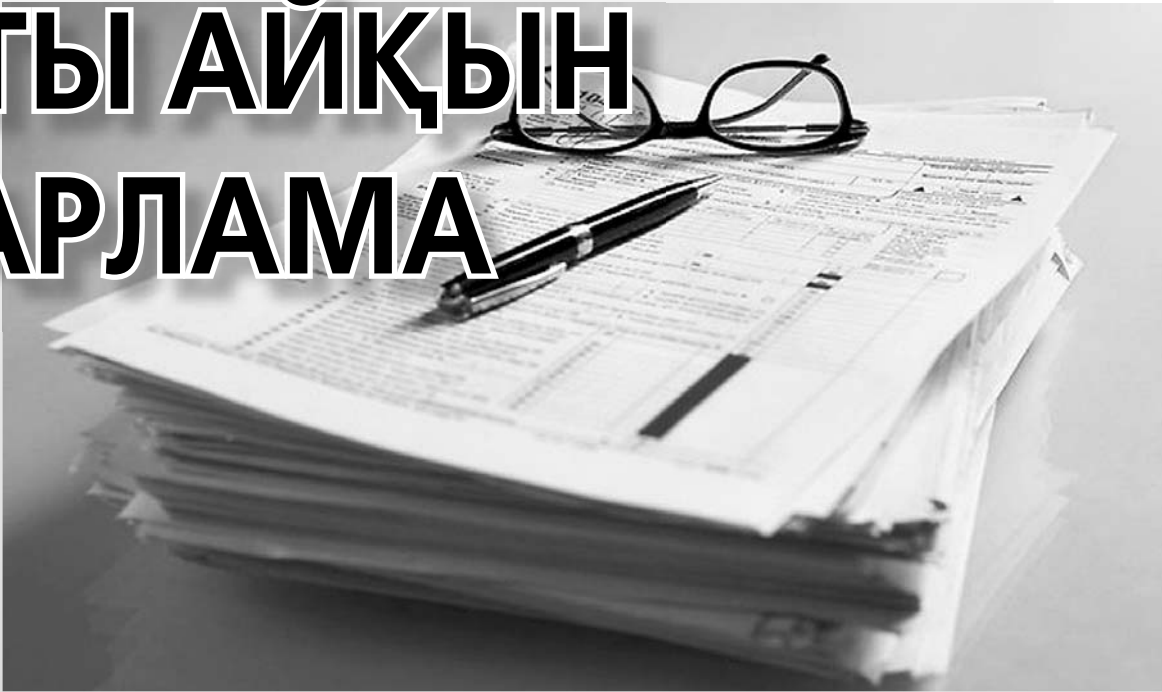
Ақжар ауылында ауылдық округтің 100-ге тарта кәсіпкерімен басқосу ұйымдастырылды. Өз кезегінде «Әлеуметтік мәселелерді шешу» бағыты аясында Темір ауданында 2109 адамның басын қосқан 11 шара қолға алыныпты. 260 жергілікті тұрғынға көмек көрсетілген.

Мәселен, «Денсаулық» медициналық пойызының дәрігерлері 181 азаматты қарап, 108-іне дәрігерлік көмек көрсетіпті. 1000-нан астам оқушы профилактикалық тексеруден өткен. 11 балаға қатысты сауықтыру шаралары қолға алынды. Астана мен Алматы қалаларындағы ұлттық ғылыми орталықтардан келген мамандар 368 тұрғынды қарап, 34 азаматқа емдеу үшін жоллама берді.

Еңбек ұжымдарында 42 жұмысшыға түсіндіру жұмысы жүргізілді.

Ақтөбе облысында Бас прокурор Жақып Асанов бастап апарған 200 адамнан құралған «десант» жұмысы жалғасып жатыр. Мамандар «Халық қауіпсіздігін қамтамасыз ету» жобасын жүзеге асыруда. Жергілікті билік органдары арасында аталған топтың жұмысы туралы есеп беріп келеді. Бір ай сапары аясында делегация мүшелері мемлекеттік және салалық бағдарламаларды түсіндіріп жатыр.

БАҒЫТЫ АЙҚЫН БАҒДАРЛАМА

Делегация мүшелері 260-қа жуық мүгедек жанның, этникалық казак отбасыларының, көпбалалы және аз қамтылған орталықтардан келген мамандар 368 тұрғынды қарап, 34 адамға қол ұшын созды.

Азаматтарды жұмыспен қамту шаралары жалғасып келеді.

алдындағы қарыздарынан құтылды. Мәселен, «Қазқуб Нитрохим» ЖШС-тің 21 жұмысшысына 1,4 миллион теңге көлемінде берешегі қайтарылды.

Аскар АҚТІЛЕУ,
Ақтөбе

ТІРШІЛІК

www.jasqazaq.kz

E-mail: jas_qazaq@mail.ru

Құрық

Қарағандыдағы қаржы пирамидасына қатысты іс бойынша кәсіпорын басшысы тұтқындалды. «ФинансОптоГрупп» ЖШС-нің басшысы Елена Колесникова екі айға қамау туралы шешімді Қарағанды қаласы Октябрь аудандық соты шығарды. Бұл туралы аудандық соттың баспасөз қызметі хабарлады.

«Алдаймын» деп қамалды

Аталған іс бойынша жапа шеккендер құзырлы органдарға шағымданды. Шығын 100 млн теңгені құрады. Айта кетейік, жуырда Қарағанды қаласында «ФинансОптоГрупп» ЖШС-мен байланысты қаржы пирамидасын құру әрекеті бойынша шу шықты. Ұйым өкілдері тұрғындармен бірге қызмет етеміз және мол көлемде кіріс табасыздар деген желеумен азаматтардың қаржыларын жымқырған. Ал фирманың жабылып қалғанын азаматтар кейін білген де құқық қорғау органдарына шағымданған. Октябрь аудандық прокуратурасы ЖШС-нің қызметіне тексеру жүргізді. Фирманың жарғысы бойынша ұйым құрылыс-монтаждық жұмыстарымен және саудамен айналысуы керек. Қаржы пирамидасын қазір құқық қорғау органдарының өкілдері де тексеруде.

Жиын-терін

Биылғы жылы Жамбыл облысының шаруалары масақты дәнді дақылдар жинаудан рекордтық көрсеткішке қол жеткізгені белгілі. Жазғы жиын-терін кезінде барлығы 591 мың тонна астық бастырылса, диқандар әр гектардан орташа есеппен 23 центнерден өнім алған. Бұл Тәуелсіздігіміздің ширек ғасырлық тарихында бұрын-соңды болмаған табыс. Енді, міне, күзгі бидай егу науқаны да қарқын алып, шаруалар жер игеруге мықтап кірісіп кетті.

Астық мол жиналды

Облыс әкімдігінің ауыл шаруашылығы басқармасы берген мәліметке сүйенсек, биыл күздік бидай себуге жалпы 100 650 гектар жер дайындалған екен. Оның бүгінде 15 915 гектарына өнім егіліп қойған. Ал күздік алқапты игеру жұмыстары бойынша Т.Рысқұлов, Қордай, Меркі, Шу аудандары көш бастап тұр.

— Жалпы күздік бидай егу жұмыстарымен өңіріміздегі тоғыз ауданның шаруалары айналысады. Жерінің қолайсыздығына байланысты Мойынқұм ауданы ғана бұл шаруадан шет қалуға. Десе де, биылға дайындалған жеріміздің көлемі ауқымды. Міне, осы алқапты игеруге аудандағы шаруалар қазір кірісіп кетті. Нақтырақ айтсақ, Т.Рысқұлов ауданы — 32000 гектарға, Қордай — 17000, Шу — 14000, Жуалы — 12000, Байзақ — 5000, Жамбыл — 3500, Талас — 3100, Сарысу ауданы 1350 гектарға масақты дәнді дақыл егеді деп күтілуде. Себілген дәндердің алғашқылары бүгінде бүршік жарып, өнім толықтай өтпелі кезең түрінде келер жылы жиналатын болады, — дейді облыстық ауыл шаруашылығы басқармасы егін шаруашылығы бөлімінің басшысы Шәкір Момынқұлов.

Иә, бөлім басшысының сөзіне сүйенсек, күздік бидай егу жұмыстары жүйелі түрде жүргізіліп келеді екен. Сондай-ақ диқандардың барлығына тұқым мен техника жағынан қолдау көрсетілген. Және жыл соңына дейін арпа мен бидай сепкен шаруаларға субсидия қарау да жоспарға еніп отыр.

Мұндай жағдай жасалып жатқанды, енді өңір шаруаларына тек жұмысқа білек сыбанып, кірісу қажет. Және жазғы жиын-терін науқанындағы табысымызды еселеп түсіруге күш салған жөн. Қазір мамандардың айтуынша, жазда жиналған масақты дәнді дақылдардың бір бөлігі тұқымға кетсе, екіншісі мал азығына дайындалыпты. Ал қалғанына қыргыз ағайындар қолқа салып, елдеріне сатып алып кеткен көрінеді.

Міне, осы шекара асып жатқан өнімімізді өз диірменімізде өңдейтін кез жеткен секілді. Сол кезде ас атасы саналатын нанның да бағасы қолжетімді бола түсетіні анық.

Дәулет ТӨЛЕНДІ,
Жамбыл облысы

Дөңгелек үстел

Кітапханашы мамандығының имиджін көтеру, студенттердің кітапханаға және кітап оқуға деген қызығушылығын арттыру. Оқырмандарды кітапхана өмірімен таныстыра отырып, рухани мәдениет ордасы — кітапхана екендігін ұғындыруды мақсат еткен дөңгелек үстелде мамандықты заман талабына сәйкес дамыту жолдары қарастырылды. Қатысушылар кітапхана ісі мамандарын дайындаудың өзекті мәселелері, заманауи кітапханаға қойылатын талаптар, кітапхана, кітап пен оқырман электрондық технологиялар заманында сынды сұрақтарды талқыға салып, пікір бөлісті. Шара барысында университет ректоры Ғалымқайыр Мұтановтың бастамасымен жүзеге асырылып келе жатқан «ҚазҰУ студенті оқуға тиіс 100 кітап» жобасы аясында шыққан «Менің шығармадан алған әсерім», «Қызықты үзінділер» жинақтары

Әл Фараби атындағы ҚазҰУ-нің тарих, археология және этнология факультеті мен кітапхана қызметкерлері бірлесе отырып, «Қазіргі заманғы кітапханашы имиджі» тақырыбында дөңгелек үстел ұйымдастырды. Шараға оқытушылар, кітапханашылар, студенттер қатысты.

өтті. Бұл жинақтардың барлығы оқу ордамыздың «Қазақ университеті» баспасында жарық көрді.

Қандай мамандық иесі болсын, кітапханашы көмегіне жүгінері хак. Сондықтан болашақ кітапханашылардың өз

КІТАПХАНА – БІЛІМДІЛЕР МЕКЕНІ

мен казактың бас акыны Абайдың 170 жылдығына арналған «Жаздым үлгі жастарға бермек үшін» атты әдістемелік-библиографиялық құралдың тұсаукесері

мамандықтарын сүюі және біліктілікпен менгеруі аса маңызды. Шарада болашақ кітапхана мамандары өз жобаларымен бөлісті. Елін сүйген жастар Қазақстан

талайға паш етіп Кітапханашылар күніне арналған мерекелік бағдарламаларын ұсынды. Әсем ән, әуезді күй, жүректен

дамуы жолында аянбай еңбек етіп, кітап деп аталған қасиетті қазынаны болашақ ұрпаққа бүгінгідей айбарлы, кастерлі етіп жеткізуді міндет санайтындықтарын жеткізді.

Сондай-ақ болашақ кітапханашы студенттер

таланттарын

шығып жүректерге жете білген өлең жолдары орындалды. Талантты студенттер мамандығына деген мақтанш сезімдерін жыр шумақтарымен жеткізіп, дүйім жұртты ерекше күйге бөледі.

Аталмыш іс-шара бүгінгі мамандар мен болашақ кітапханашы арасындағы қыл көпір іспетті жас маманға жол сілтеді. Сондай-ақ студенттер кітапхана қызметкерлері мен ұстаздарға сұрақ қоя отырып, мамандықтары туралы жаңа мәліметтерге қанықты.

Жұлдыз
МАНАПБАЕВА,
Әл Фараби
кітапханасының
қызметкері

Ерекше әдіс

Отандық ғалымдары Алматы облысындағы тарихи ескерткіштерді ерекше әдістермен зерттеуде. Ұлттық музейдің «Халық қазынасы» ғылыми-зерттеу институты далалық зерттеулер барысында киімнің тігілмелі алтын әшекейлерін тапты. Аталған зерттеулер халықаралық озық деңгейдегі ғылыми-зерттеу институттарымен өзара әріптестік аясында жүргізілді.

Кореяның Мәдени мұраларды зерттеу ұлттық институтымен жасалған «Қазақ-корей бірлескен зерттеулері» атты ғылыми жобасы аясында

биылғы жылғы далалық зерттеу жұмыстары Алматы облысы Райымбек ауданының Қарасаз ауылдық округінде орналасқан сак-үйсін кезеңінің Қатартөбе обаларында жалғастырылды. Халықаралық ғылыми жобаның казак тарапынан жетекшісі Ақан Онғарұлы жобаның бағыты туралы айтып берді. Ол

«Жоба ежелгі Үйсін мен Силла мемлекеттерінің арасындағы мәдени-тарихи байланысты зерттеуге бағытталған. Бұл байланысты қозғалмайтын мұраларды — жерлеу ескерткіштерін бірлесе, зерттеу арқылы ашақ ниеттеміз. Зерттеу объектісі ретінде Солтүстік Тәңіртаудың Шөлкөде жайлауындағы ж.с.д. IV-III

ғасырларға жататын, қатарласа орналасқан обаларды тандауымыздың сыры да

ерекше мән берген кешенді зерттеулер жүргізілді. Мәселен, биылғы геосканерлеу арқылы қатарласа жатқан обалардың айналасынан көзге көрінбейтін, көптеген жерлеу және ғұрыптық құрылыстар анықталды. Бір тізбекте орналасқан екі обаны (*№8 және №10 обалар*) зерттеудің нәтижелері әр обаның құрылысы, ондағы атқарылған жерлеу рәсімдері мен ғұрыптардың бірі-біріне ұқсамайтындығын тағы да айғақтады. Далалық зерттеулер барысында киімнің тігілмелі алтын әшекейлері, қола айналар, сүйек жебелер, темір бұйымдар және қыш ыдыстар сынды құнды жәдігерлер де табылды.

Жиында алғаш болып сөз сөйлеген Мәжіліс депутаты Жамбыл Ахметбеков, бізге медицина саласын бюджеттен қаржыландырудан тыс жана тәсіл қажет екенін атап өтті. Бұған дейін отандастарымызға көрсетілген медициналық көмек ары карай

министрлігі медициналық қызмет төлемі комитеті төрағасының орынбасары Гүлжан Шайхыбекова «100 нақты кадам» Ұлт жоспарының 80-ші кадамында қолданысқа міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жүйесін енгізу қарастырылғанын атап

Халық даналығында «Денсаулық – басты байлық» деген қанатты сөз бар. Астанада «Қазақстандағы медицина – емдейміз бе, табыс табамыз ба?» деген тақырыппен дөңгелек үстел өтті. Жиынға Мәжіліс депутаттары, денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігінің өкілдері, Астана қалалық денсаулық сақтау басқармасының басшылары, саяси партиялар мен үкіметтік емес ұйымдардың мүшелері, дәрігерлер және мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналары қатысты.

түрлі денгейде көтере береміз. Себебі қарапайым адамдарға сапалы және заманауи медицина қолжетімді болуы тиіс», – деді.

Астана қаласы денсаулық сақтау басқармасы басшысының орынбасары Лияс Бәкіров әр адам өз денсаулығы үшін жауапты болуы керек екенін алға тартып, отандастарымызды саламатты өмір салтын ұстануға шақырды. Ол кей адамдар тиісті медициналық

тексеріске атүсті қарайтынын сәйкесінше, өздерінің ауруға шалдығу ықтималдығын арттыратынын айтты.

Осыдан соң басқарма басшысының орынбасары медицина қызметкерлеріне де босансуға болмайтынын ескертті. І.Бәкіров «Елордалық дәрігерлер қоғам денсаулығын қадағалауға ерекше назар аударуы тиіс. Бұл үшін оларға білім беру мекемелеріндегі балаларды бақылау тапсырмасы берілді. Дәрігерлер балалардың денсаулығынан бастап, жеп жүрген тамағының сапасына дейін жауапты болып отыр», – деді.

Дөңгелек үстел қорытындысында саламатты өмір салтын насихаттау, медицина қызметкерлерінің кәсіби біліктілігін арттыру, ақ қалаттылардың айлық жалмақтарын өсіру, мүгедек балалардың аналарына қосымша жеңілдік жасау, оларға әлеуметтік қызметкер мәртебесін беру сынды ұсыныстар қабылданып, денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігіне жөнелтілді.

Абылай БЕЙБАРЫС

Маман

Бұл уақта тан сібірлеп жана атып келе жатқан. Түнгі қою қараңғылықтың зілмауыр етегін таңның мөлдір шапағы енді-енді сөгіп, көз көрім жердегі көкжиек таң нұрына малынып келеді. Өлара уақыт. Операция үстелінде жатқан жас жігіттің өмірі тәрізді. Ол жерде де өмір мен өлім белдесіп жатыр. Түн мен күннің арпалыс-қаны сияқты. Бадаңдай-бадаңдай қан тамшылары салалы саусақтың арасынан үздіксіз тамшылайды. Пәленбай жыл бойы машықтанған іш құрылысы, өкпе-бауыр, өт емес. Талмаусырап солықтаған, деміккен, үздіккен жаралы жүрек. Енді болмаса тоқтап қалардай, біржола тыншу табардай. Кей-кейде тыныштық тілесек те, жүректің тынышталмағаны керек. Қайта дәл осы сәтте қуатын жинап, мынау жарық дүниеге деген бұтқынысы мен құлшынысы артып, жұмыс істегені абзал.

Кез келген іскер адамдар тәрізді оташы Бауыржан Ахметов те табиғатынан көп сөзге үйір кісі емес. Кей-кейде қауырт жұмыстан қолы босаған сәтте ойына туған жері Еңбекшілдер ауданына қарасты Мақпал ауылы түсетіні бар. Мақпал десе, мақпалдай-ақ жер. Шок-шок қайын-қарағайы аралас орман алқаптары көмкерген, түгін тартса, май шығатын құнарлы, жасыл шалғынды, мын сан гүл тербетілген ғажап сұлу өңір. Неге екені кім білсін, бұл әу бастан, туған жерінің қысын ұнататын.

Әсіресе, қызыл іңірдегі батыс жақ қызыл жалқын бояуға боялып, аязды күндері күн жарықтық қос құлақтанып, Мақпалдың жотасынан әрі аунап бара жатқан шақтағы көркем көрініс көкірегіңде өшпестей болып таңбаланған. Қызыл жалқын алаумен бұйғып қана жатқан шок жүлдыдай шағын ауылдың әр үйінің мұржасынан будақтап тұратын түтіндері қанша жыл өтсе де, жүрегін жылытып келеді. Биік көктен билеп, ойнап жауған қар қыламықтап қоянжон қар жоталарының арасында аппақ сағымға малтығып жатқан шағын ғана ауылды ұлы дүрмектің дүбірінен жасырғысы келетіндей.

Мақпал ауылындағы білім ошағы бұл үшін әлемнің кез келген ілгері кеткен оқу орындарынан бір сүйем

Таң алдында кірне болған баладай бебеулеген телефон шырылы шырт ұйқысынан оятқан. Блға осылай. Облыстық аурухананың хирургия бөлімінің меңгерушісі болып істейтін оташы Бауыржан Ахметов шұғыл шақыртуға үйреніп кеткен. Өзі жетекшілік ететін хирургия бөлімшесінде жылына 1,5-2 мыңға жуық операция жасалады. Бәрі бірдей күн ілгері жоспарланған, дайындалған операция емес. Облыс орталығы болғаннан кейін не түрлі оқиғалар болып жатады. Айттып келмейтін апат, көлденеңнен келген кесепат. Таң алдындағы төтенше шақырудың жосағы өзгеше, жөні бөлек еді. Көкшетау қаласында жастардың арасында туындаған өзара келіспеушілік кезінде біреуі біреуіне тырнақ салып алған. Тура жеріне. Таң алдында ешбір дайындықсыз қансырап жатқан қаршадай ұлдың жеріне ота жасауға тура келді.

ОТАШЫ

бері облыстық ауруханада табан аудармастан қызмет етіп келеді. Осы жылдар ішінде жүзлеген, мыңдаған адамға шипасы тиді. Оның бәрін санап айту мүмкін емес, міндет те емес. Жүзінен иманы төгіліп тұратын, мейірімді жүзді жігіт ағасы ешқашан біреуге жасаған жақсылығын бұлдап көрген емес.

— Қаратаудың басына қар түсіпті ғой, — деймін ақ бурыл тартқан шашын мензеп.

— Иә, — деп өңтек жымияды, — жұмыс көп.

Оташы болу оңай дейсіз бе?! Жүйкеге де әсері аз емес шығар.

— Баяғы сіз жүрегіне ота жасаған жас жігіт аман қалды ма, — деп сұрадым мен.

— Иә, аман.

— Кейін келіп, рахметін айтқан шығар, — деп тақақтап сұрадым.

— Жоқ, келген жоқ.

Иә, біз солаймыз ғой. Жан мұрынның ұшына келгенде ғана әуелі құдайға, содан соң дәрігерге жалбарынамыз. Құлаптаза жазылып шықсақ, екеуін де ұмытып кетеміз. Тым болмаса, бүгінгі мереке күні ұмытпайыншы деп белгілі оташы Бауыржан АХМЕТОВ туралы бір ауыз жылы лебіз білдіргім келді.

Байқал БАЙӘДІЛОВ,

Ақмола облысы

Ұрпақ тағдыры

Маскүнемдік, нашақорлық дерті – өлем жұртшылығын аландатып отырған маңызды мәселенің бірі. Есірткі заттары мен алкогольді сусындарға тәуелді адамның өзі ғана емес, оның отбасы да зиян тартады. Елімізде отандық медицина саласында нарколоогтар маскүнемдік пен нашақорлықтың алдын алу, емдеу жүйесін жетілдіру және оған тәуелді науқастардың отбасына, сүйікті кәсібіне оралуына мүмкіндік беру үшін үздіксіз медициналық, психологиялық әдістерді жетілдіру үстінде.

Алматы қалалық наркологиялық медициналық әлеуметтік сауықтыру орталығының мәліметінше, қалада психобелсенді, опиоид және есірткінің өзге түрін тұтынып, мінез-құлқы ауытқуына ұшырап, дәрігерлердің көмегіне жүгінген нашақорлар 19 пайызға, ашы суға құмар тұрғындар саны 18,4 пайызға азайған. Биыл Алматыда есірткі заттарына, спирттік ішімдікпен есепке алынған бала жоқ. Ал профилактикалық есепте тұрған жеткіншектер саны екі есе азайған. Былтыр профилактикалық есепте 352 көмелеттік жасқа толмаған тұрса, биылғы көрсеткіш — 149. Біршама төмендеген. Шаһарда есірткі заттары мен алкогольизмге қарсы атқарылып жатқан шаралар жайында Алматы қалалық наркологиялық медико-әлеуметтік сауықтыру орталығының бас дәрігері Гүлсара Сүлейменовадан білген едік.

— Алматыда жасөспірімдер арасында нашақорлық пен маскүнемдікке тәуелділіктен айықтыруға қандай шаралар көмектесті?

— Алматыда қалалық наркологиялық медико-әлеуметтік сауықтыру орталығының ең басты міндеті — есірткі заттары мен ішімдікке

Жат қылықтан арылып келеді

тәуелділіктен тұрғындарды айықтыру, кеселдің алдын алу шараларын ұйымдастыру, сонымен бірге үгіт-насихат, семинар-тренингтер өткізу. Сонымен бірге үкімет 2012 жылдың 12 сәуірінде «Қазақстан Республикасында нашақорлыққа және есірткі бизнесіне қарсы күрестің 2012–2016 жылдарға арналған салалық бағдарламасын» бекітті. Осы құжаттың бастапқы мақсаты — елімізде нашақорлықтың алдын алу, емдеу жүйесін жетілдіру, есірткіге тәуелді адамдарды оңалту жүйесін дамыту. Сондай-ақ қоғамдық іс-қимыл жүйесін дамыту да көзделіп, нашақорлыққа қарсы үгіт-насихаттар күшейтілді.

Орталықтың нарколог дәрігерлері аурудың алдын алу, дертті ерте анықтау мақсатында жасөспірімдер арасында осы 9 айда 209 баяндама оқыды. 32 семинар өткізді. Ата-аналар да үгіт-насихат шараларынан тыс қалған жоқ. Бұған қоса, есірткіге қарсы жүргізілетін жиын, басқосудардың үлгісіне тереңірек тоқталамыз. Себебі тыңдаушыларға айтылған есірткінің зардаптары, оларға әсер етуі, олардың санасында ой қалыптастыруы керек. Көп жағдайларда баяндама барысында бейнебаяндар көрсетіліп, тыңдаушылар соңында екі топқа бөлініп, кәдімгі пікірталас ұйымдастырылады. Есірткіге қарсы және қолдаушылар өзінің тандауын қорғап шығу керек. Әрине, ол үшін бірі пайдасы туралы, бірі зияны жайында айтыс-тартыста нақты дәлел-айғақтар айту керек. Нәтижесінде есірткінің зиянын айтатын топтың әрдайым жеңіске жететіні белгілі. Әрі есірткі заттарының, ішімдіктің зардабы балалардың есінде қалады. Бұдан өзге спорттық ойындар, флешмоб түрінде шаралар және ашық есік күндерін өткізіп, салауатты өмір салтын ұстануға шақырамыз. Былтыр есірткі заттарын тұтынғаны үшін 1 бала есепте тұрған болса, биыл Алматыда маскүнемдікке салынып немесе нашақорлықпен бірде-бір бала есепте жоқ.

— Қазіргі таңда мынау белсенді психотропты заттарды пайдаланушылар жайлы

ТАҚЫРЫПҚА ОРАЙ

Гүлмира ӘБДІБАЕВА,

Алматы қалалық наркологиялық медико-әлеуметтік сауықтыру орталығы бас дәрігерінің орынбасары:

— Маскүнем мен есірткіге тәуелді тұлғаларды физикалық тәуелділіктен арылтып қана қоймай психологиялық сауықтыру арқылы емдеудің қазіргі кезде нәтижесі бар. Бізде арт-терапия — бұл емделушінің салған суреті немесе жасаған бұйымдары мен музыка тыңдаудан алған әсері арқылы оның бүкіл психологиялық жағдайын, көңіл-күйін, сырқаттың себебін білуге, соған сәйкес науқасқа қандай ем-шаралар тағайындаймыз деген бірнеше сауалға мәлімет алуға мүмкіндік береді. Мәселен, еңбек терапиясы науқастарды еңбекке баулып қана қоймай, оларға көпшіліктен оқшауланбай ұжымда бір кісідей тіл табысып, еңбек етуге және бейімделуге көмектеседі. Көп жағдайда біздің орталықтан емделіп шыққан науқастарға жұмысқа орналасу, отбасында туысқандарымен тіл табысу қиынға соғады. Ал еңбек терапиясының осы түйткілді шешуге көмегі зор. Сонымен бірге біздің орталықта емделіп, ішімдіктен бас тартқан бұрынғы емделушілеріміздің «Анонимді

алкоголиктер» клубы жұмыс істейді. Олар ішімдік пен есірткі тұтынып, отбасына әкелген зардабын және одан бас тартып, қазіргі өзінің өмірдегі жетістіктерін айтып, құпияларын бөліседі.

Орталық бейнекөрініс, музыкалық терапияның жүзеге асыратын аппараттармен жабдықталған. Бұған қоса, олардың арасында әр бөлімнен топ жинап, спорттық жарыстар өткізіледі. Мамандар өз еркімен емделушілерге әрдайым есігіміз ашық деп, ағынан жарылды. Олар

адмды денсаулығынан айыратын, өмірін тозаққа айналдыратын жағымсыз әдеттерден арылту үшін тәуелсіз қоғамдық ұйымдармен дауыс қарым-қатынас жұмыс істейді. Салауатты өмір салтын қалыптастырып, спортты серік етіңіз деп әңгімесін түйіндеген орталықтың бас дәрігері Гүлсара Сүлейменованың айтуынша, медициналық емдеу үдерісін жетілдіру мақсатында шетелдік әріптестерді шақырып, арнайы кәсіби шеберлік дәрістерін өткізу біріздендірілген.

Нашақорлық пен ішімдіктің зардабын тартқандарды тәуелділік құрығынан құтқаратын орталыққа биыл — 40 жыл . Қазіргі уақытта нарколог дәрігерлер науқастарға орталықтан шыққаннан кейін отбасында, қоғамда өз орнын табу үшін жұмыспен қамту орталықтарымен де тығыз байланыс орнатқан. Бұрынғы нашақорлық пен маскүнемдіктен құтылған қыз-келіншектер орталықта шаштараз,бет әрлеу кәсібіне меңгереді. Ал ер-азаматтар аула сыпырушы, электр жүйесін жөндеуші , дене уқалаушы секілді жұмыстарға орналасуда.

Алматыда ішімдікке құмарлар мен есірткіге тәуелді тұрғындардың азаюы орталықтағы емдеу әдіс-тәсілдерін жетілдірудің айғағы.

Олар тәулік бойы дәрігерлердің бақылауында болады. Қазас, ағаштан құрастырылған және келдеге жарамайтын бұйымдардан жасалған туындыларды маскүнем немесе нашақордың еңбегі екеніне сену қиын. Орталық психологтарының айтуынша, бұл арт-терапия, яғни сурет терапиясының жетістіктері.

Психологтар қылқаламмен бейнелеу науқастың жан-дүниесін мазалаған жүрек түкпіріндегі түйткілдерді қағаз бетінде актуарға, оның ой-санасын творчестволық бағытқа бұрып, психологиялық -эмоционалды жағдайын сауықтыруға ықпал ететінін түсіндірді. Расында, кез келген шығармаға мұқият үніліп, әр туындыдан шөлмек немесе шпирци пен болашаққа ұмтылу, бақытты болуға құшынған автордың ішкі жан дүниесінің арпалысын жазбай көресіз.

Дайындаған

Жазира БЕГАЛЫ

Қаламдас ағаларымның арасынан майдангерлерді — кешегі Екінші дүниежүзілік соғыстың алғашқы күнінен ақырғы сағатына дейін қатысып, отбасына, ортамызға жеңіспен оралған жауынгер-қаламгерлерді көрген сайын есімде өзі де от кешкен жалынды ақын Қасым Аманжоловтың:

«Үстімде сұр шинелім, Ақсаңдай басып келемін...»,

— деп басталатын өлеңі оралады да, ол ағалардың әскери шені старшина ма, полковник пе, — бәрі де төрт жылғы сұрапыл соғыстың нышаны болған солдаттық сұр шинелді киіп келе жатқан сияктанады. Өкінішке қарай, саны жыл санап сиреп, көзі тірілеріне «қарға алым жер мұн болып» қалды. Жазушылар одағында өткізіліп жататын жиын-жиналыстарға барған сайын мәжіліс залының табалдырығынан аттап кіре кідіріп, алдыңғы орындықтарға көз жіберіп, «үстімде сұр шинелімдерді» іздеймін. Қатар түзеп, иық түйістіре жарасып отыратын сол ағалардың бүгінде бос тұрған орындары көңілімді қаныратады, — өз еркiммен барып отырудан тартына беремін, құқым жоқ сияктанады. Осы пікірімді бірде карт жазушы Қалмұқан аға Исабаевқа телефон арқылы айттым. Қалекен үйінен шығуы тиылғалы бір жыл болған майдангер екі-үш ағамыздың бірі еді. Жазушылар одағындағы бір мерейтой туралы мағлұмат бергім келген.

— Ай, Ғаббас, кайталап қаттырақ айтшы! Менің аяғым мен құлағым ымыраласып алып, екеуі де кері кете бастады, қызық, ей! — деді, әдетінше сөзін күле аяқтап. Ескертудің екі етпей орындадым.

— Ә, түсіндім, түсіндім. Мәселе құқта емес, сенің шал болғын келмейді, шалдардың орнына отырғын келмейді, мәселе сонда! — деп балаша мәз бола күлді. Қалекен қалжыңқұмар жан еді ғой. Қыжілі жәйітті тыңдағанды жақсы көргеніндей, өзі де қисының келістіріп айтатын. Әншейінде байсалды қоңыр үнді кісі болса да, күлген сәтінде дауысы жіңішкеріп: «Е, иә, иә, қызық, ей, е,

«Үстiмде сұр шинелiм...»

иә...» дейтін. Өмірінің соңғы үш айында жарасымды күлкісін ести алмадым: «аяғыммен ымыраласқан құлағы» аяғынан «өзып кетіп», естуді қойған.

2015-жылдың тамыз айында 90 жасын тойлап, төрт айдан соң бақиға аттанып кете барған Қалекеннің бізге, ертеңгі ұрпақтарға қандай кітаптар қалдырғанын көзі қарақты қазақ біледі. Төрт жылғы жорық жолында, Германияның Ильменауында комендант болғанында, әйгілі Ертіс-Қарағанды каналының құрылысшылары қауымында үлкен істің басынан аяғына дейін жүргенінде көріп-білгендері туралы тартымды, деректі хикаяттар, романдар жазды.

Қалекеннің кейін Ильменаудағы Гете мұражайына арнап Гете-Лермонтов-Абай үшеуіне ортақ «Қараңғы түнде тау қалғып» атты өлеңнің қазақшасын ойдырып жазған ескерткіш такта апарып, Абайдың өзі аударған сол өлеңге шығарған әнінің магнитофон таспасына түсірілгенін нотасымен қоса сילהаны азаматқа жарасқан ерекше жаңалық болды. Қала тұрғындары, келіп-кетіп жататын меймандар мұражайда болып, Абай әнін ұйып тыңдайтын көрінеді.

Іскер, ілтипатты, қарымды Қалекеннің Берлин көшелерінің біріне Абай атын, ал Семейдің бір көшесіне Гете атын қойдырған еңбегі ой көзі ояу қазақты да, немісті де тәнті еткен танымды оқиға болғаны баршаға аян.

Қаламгер Қалекен сонау тың және тынайған жер игеру кезінде шовинистердің қара қанжарлы атаман Ермакқа Павлодарда орнатқан дәу ескерткішінің құлатуға бастамашы, қадағалаушы болғаны мәлім. Ол жолғы күресі туралы өзі де, жергілікті журналшы-жазушылар да деректі мақала жазған. Жақында бір гәзеттен *(қайсысы екені есімде қалмапты)* біреудің *(өкінішке қарай, кім екеніне мән бермеппін)* сол қарақшының ескерткішін өзі құлаттырғаны жайында шоқтықтана жазғанын оқып, Семей атом полигонына қарсы күрес туын жанпидалықпен көтерген Кешірім Бозтаевтың аруағынан аттап кеткен атаққұмар аккөздер тобы есімге түсіп, «ерікті ауызға бөрікті бас» қана емес, есек арба сиып кете беретін заманда еріксіз таңданбас ешбір ерсілік қалмауға айналғанына іштей тағы бір тіксіндім.

Баукеннің — Бауыржан

Момышулының — «Найзадан қол босаса, қалам алдым» дегеніндей, Қалекеннің коменданттығы, басқа да әскери қызметі 1934-жылдың күзіне дейін қолына қалам алдырмады. Әйткенмен әдебиетке, шығармашылыққа құмарлық-құштарлығы көкейінде көктеп жүрсе керек, елге оралысымен «Баян» атты әңгіме болып гүл жарды. «Жұлдыз» журналында жарияланған ол туындысын оқырман қауым, әдеби сын жылы қабылдап, бұлақтың көзі ашылды да, очерк пен әңгіме, күнделік пен естелік, хикаят пен роман көші түзілді. «Қолымды мезгілінен кеш сермедім!» ескерген, сезінген Қалекен өндіре жазып, өмір-тірлік өрісін өкінібестей танып-түйсініп, тіпті қазу-сау жұмыстары қарқынды жүргізіліп жатқан «Ертіс-Қарағанды» каналы құрылысшыларымен 500 шақырымды бірге жүріп, «жаяу жазушы» атанды да. «Бір күні кешкісін сол жолдың бір бөлігінде басқалардан оза нааша кетіп, қасқырларға жем бола жаздапты» дегенді де естідік. Соның анық-танығын өзінен сұрағанында Қалекен қолын сілтей күліп: «И-и-и ішікі-і-ін, бұ қазақ енді қасқырға жала жабатын болды-ау!» деді.

Талабы сан тармақты Қалекен мұрағаттан да мұрат тауып, арыда атакты Шоң би, Айқыз өмірлерінен роман жазса, беріде ғұлама Қаныш Сәтбаев хақындағы көлемді зерттеу еңбегі де жоғары бағаланды.

Халық Батыры Баукеннің: «Соғыс туралы шындықты... тіпті мына біздер, соғысқа қатысушылар да, оны түбегейлі, ұңғыл-шұңғылына дейін біле бермейміз. Соғыс хақындағы шындықты табу өте қиын, ал оны жинақтау, қорыту ода да күрделі. Соғыс туралы ақиқатқа жету — өте үлкен мәселе», деген сөзі бар екен. 1944-жыл қантарда майданнан Алматыға келіп қайтқан жала болашақ Ғылым академиямызда болған кездесуде айттыпты. Ол кездесуге Қаныш ағамыз бастаған ғалымдар, Мұхтар ағамыз бас болған жазушылар қатысыпты. Қалекен бірде сол тарихи оқиға туралы әңгімеледі де:

— Саған бір өтінішім болғалы тұр, орындайсың ба, тек тура айт! — деді, әзіл-шынын айырғысыз дауыспен. Мен еркелене қалжындаса беретін әдетіммен:

— Ильменауда қалған жеңелеріміздің біріне қазы-карта апарып келу керек болса да, орындаймын! — дедім.

— Әй, сен бар ғой, — деп күліп алды да, жазбақ кітабына қажет екі жәйітті атап: — Ресей мұрағатынан әлгі сұмырай Мирзоянның Сталинге, Саяси бюроға жазған хаттарының көшірмелерін алғанды әнеуегіңің айттың ғой, сол жолыммен тағы бір рет жүріп өтерсің, — деді.

Иә, «сол жолыммен» жүріп өтіп, Қалекене мына екі жауапты табыс еттім (қысқа нұсқасы):

*СОКП Орталық комитетінің 1-хатшысы Н.С.Хрущевтың тапсыруы бойынша 1955-жылы жүргізілген ресми тексеру нәтижесінде мыналар анықталған: 1921-1954 жылдар аралығында саяси айыппен жиыны 3.777.380 адам тұтқындалып, одан 642.980 адам атылған. Лагерлерде 2.369.220 адам қалған, 765.180 адам жер аударылған. «Халық жауы» ретінде тұтқындалғандар саны — 1.344.923 адам, одан атылғаны 681.692 адам.

Бұл ақпаратты: КСРО Бас прокуроры Руденко, Ішкі істер министрі Крутов, Заң министрі Горшеннин растаған.

*1941-1945 жылдардағы соғыс жайын жән-жақты зерттеп, нақты деректерді жинаған Ресей Қорғаныс министрлігінің компьютерлік банк орталығы мынадай мағлұмат берді:

КСРО Армиясы мен флотының майдандағы шығыны — 6,1 млн адам; фашистердің тұтқынында қаза болғандары — 2,5 млн; фашистер басып алған жерлерде өлтірілгендер — 17,6 млн; Яғни КСРО шығыны — 26,2 млн; Германияның жалпы шығыны — 7,2 млн; АҚШ, Англия, Франция, Жапония және басқалардың жалпы шығыны — 1 млн адам шамасы.

Демек, 1941-1945 жылдардағы соғыс құрбанының жалпы саны — 34,4 миллион адам.

Осы мағлұматтарды алған күннің ертеңінде Қалекен телефон соғып: — Ғаббас-жан, ей, әлгі сұмырай Солженицынның «Совет Одағының билік жүйесі, Сталин 110 миллион адамды қырды» дегенін оқығанда «есектің миын жеген жәдігөй!» деп күле салып едім, одан кейін алаяқ Хрушев ХХ съезде: «Сталин 10 миллион адамды «халық жауы» деп жазықсыз құрбан қылды!» деді, құдай-ау, бәрі өтірік екен ғой?! — деп танданды.

— Қалеке, көп кешікпей Сталин мен Гитлердің орындарын алмастырған оттауын басталады, тоса тұрайық, — деп едім, Қалекен:

— Қой, құрысын! Ондайды айтпа, құрысын! — деді, дауысы бұзылып... Арының ғана сөзін айтатын тарихшылардың *(ресейлік)* зерттеу еңбектеріндегі деректер былай деген: руленколардың шифрлары алына барғанда Хрушев жоқ шашын жұла жаздап, ақырып-бақырып, қаттырып тастап, «құпия баяндамасына» аузына келген 10 миллионды жаза салыпты. Одан бұрында әздерінше есептеп, 5 миллион деген Волкогонов, Медведев сияқты «қасқалар» жолда қалып, Хрушевтан кейін: Антонов-Овсенко, Феофанов сияқты «басқалар» 16-20 миллионға жеткізіпті. Ал Кириллов деген бір «тарихшы ғалым»: «Гитлер 20 миллион адамды құртса, Сталин 40 миллион адамды құртты» деп лағыпты. Алайда, ол пәлекеткерлердің өкінішіне қарай, ешқайсысы еврей-вык্রেсть Исаакийдің *(басқа дінге кіріп Исай болғанын)* баласы А. Солженицынның «рекордтың» жаңарту маңнасы...

x x x

...Әдеби қазынамызға қыруар үлес қосып жүрген Қалекеннің «мен сөйтімділегенін» көрген де, естіген де емеспін. Себебі ол қарапайым болды. Ал қарапайымдылық пен кішіпейілділік «ағайынды» ғой, Қалекеннің табиғи ол қырларына жазушылар мен журналиштарымыз қанық дей аламын. Әрқашан көңілі жүретін ағамен Жазушылар одағы құзырында он шақты жыл қызметтес болғанымда оның әзіл-қалжыңға ерекше құмар жан екенін де көрдім. Бірер мысал келтірейін.

— Анау Қалмұқан да бір Мырқымбай екен, — деді бірде партизан жазушы Қасым Қасиев. «Мырқымбай» оның Би-ағаның, Бейімбет Майлиннің, әңгімесінен «жекешелендіріп алған» сөз сырлығысы еді. — Иә, қалайша? — дедім. Ол былайша екен: Қаскен бірде Жазушылар одағына барып, оны-мұны шаруасын реттеп, үйіне қайтуға ыпқаса, есік алдында бірнеше ақын-жазушы тұр екен. Араларындағы Қалекен: «Қаске, мені ала кетсеніз қайтеді?» дейді. «Мәшініме сисан, жүр», дейді Қаскен, шағын денелі інісін қағытып. Екеуі аутомәшінге отырып жылжып кетеді. Ауладан көшеге шығатын тұсқа жете бере Қалекен: «Тоқтанышы, тоқтанышы!» дейді де, тоқтаған мәшіннен абың-күбін түсіп, кейін

жүгіре жөнеледі. Анырған Қаскен соңынан қарап қала береді. Қалекен есік алдында тұрған жаңағы жігіттерге барып, бәрімен қол алысып, қайтып келеді. «О не, не болды?» дейді ағасы, салқын сөйлеп. «Үйбай-ау, Қаске-ау, сіздің мәшініізге отырдым ғой, анау

жолдастарымды енді аман-есен көре алам ба, жоқ па, қоштасып келдім» депті. Екеуі ішек-сілелері қата күліпті.

Қалжынбас Қалекеннің олайша «мырқымбайланғанына» себеп бар-ды. Содан екі ай шамасы бұрын Қаскен үлкен ұлы екеуі «ГАЗ-69» аутомәшінімен Талғар тауын жолсыз түспен қиялап келе жаталды да, он шақты метр биікте мәшіні аударылып кетіп, бірнеше аунап, етекке бір-ақ түседі. Әйтеуір, екеуі де мертлікпен аман болып, Талғардың ауруханасында бір апта емделіп шыққан. Қалекен соны мензеген ғой.

«Ертіс-Қарағанды» каналы туралы «Арман арнасымен» деп жазған күнделік-кітабының қолжазбасын баспаға алып барған Қалекене әзілі жарасып жүрген інілерінің бірі, бөлім редакторы: «Ағасы-ау, қолжазбаныз тым қалың екен, су көп-ау, ә?» дегенде Қалекен: «Сен қызықсың, ей! Канал туралы

кітапта судан басқа не болуы мүмкін?» депті. 1990-жылы, мамыр айының 19-20 күндерінің бірінде болар, Қалекеннің үйіндегі жеңгеміз Зәпекең телефон шалып: «Ғабеке, бағана мына аған бар ғой, айырылысып кетуге болатын қылық жасады», — деді. Түсінебдім. «Қылығы» не? «Айырылысып кетуге болатыны» не?..

Зәкен жауабымды күтпеді, сөзін жалғай: «Бағана, түскі шайдан кейін, аған: — Зәке, берірек отыршы, саған балалар жоқ онашада айтар бір сөзім бар еді, — деді, күмілжіп сөйлеп. Қарасам, өңі де біртүрлі, өзгеріп кеткен. Маған тура қарамайды, үстелді шұқылап отыр. Не дерімді білмедім. Жақындап отырдым. Аған басын бір сипап алып, тұқырған күйінде: — Айтайын деп ойланғалы көп болды... баттым жетпей жүрді... енді айтпауға мұршаң жоқ, тек сен, Зәке, сабыр сақтап тыңда, жарай ма?» — деді де, адамның өмірі,

тағдыры, өзінің соғыста ажалдан аман қалғаны, отбасымыз жайында біраз айттып, ауыр күрсініп қойып, махаббат туралы айта бастады, екеуіміздің қалай қосылғанымызды есіне алды, махаббаттың да тағдырға байланысты екенінен мысал келтіріп, өзінің ойда жоқта, бұдан төрт жыл бұрын бір әйелмен қатынас жасап қалғанын, әнеуегіңің онымен осында, орталық алаңда оқыс кездескенін, үш жаста ұл баласы барын айттып: «Зәке, кешір, кешір, гөр, мынау сол ұлым екеуіміздің сонда түскен суретіміз еді» деп, бір суретті алдыма қойып, тұрып кетті. Есім шығып, үндей алмай отыр едім, фотоға еріксіз қарасам, — Әзиз! «Құдай-ау, мынау өзіміздің Әзиз ғой? Ғаббас пен Заданың Әзизі ғой?» деп ағана жалт қарасам, диванның алдында қыстығып күліп тұр екен, қарқылдап күліп, диванға құлай кетіп: «Қап! Сені алдап, бір қатырайын деп едім, болмай қалғанын қарашы!» деді.

Ол суреттің мынадай тарихы бар: Жеңістің 35 жылдығы қарсаңында отставкадағы майдангер Қалекеннің әскери шені өсіріліп, майор болған. Сол 1980-жылы 9 мамырда үш жастағы Әзизімді әскери шеруді көрсетуге ертіп барғанымын. Шеруден кейін, аланды аралап жүріп, майор Қалекене кездестік. Әзиз атасына сәлем берді. Мен мерекем, жана шенімен құттықтап: «Генерал болуыңызды күтеміз!» дедім. Қалекен: «Маған осы да жетеді, ал мен мына жігітіміздің бейбіт өмір генералы болуын тілеймін!» деді, Әзизді көтеріп алып, бетінен сүйді. Жарты сағат мөлшері бірге қыдырыстадық. Қолымда фотоаппаратым бар еді, Қалекен мен Әзизді екі-үш жерде суретке бірге түсірдім. Сондағы суреттердің ең тәуір шыққанын Жазушылар одағында бір аптадан кейін болған бір жиында Қалекене сыйлағанмын. Аралас-құралас болып жүрген жеңгеміз Әзизді танып қойып, Қалекеннің «0:1 есебімен жеңіліп қалғаны» ғой.

«Қалмұқан былай деген екен», «Қалекеннің бір қалжыны былай еді» деп, ақ көңіл ағеміміздің көзі тірісінде-ақ айтылған әзіл, мысқыл аз емес. Өзі айтқанды өзгенден естігенінде тақыр басын бір сипап қойып, қой көзі күлімдеп, жылы жымылып отыратын. Кейде ернін жорта қампайтып: «Жо-жо-о-оқ, олай емес, былай болатын» деп, қалжынының «түпнұсқасын» қайталайтын. Сол сөзі де сағынышты сағымына айнала бастады-ау!..

«Үстiмде сұр шинелiм, Ақсаңдай басып келемін... Ұмытса да достарым, Ұлытар ма менi елiм?!». Ұмытылмасқа жаралғандар ешқашан ұмытылмайды! Сол санаттағы Қалекеннің де екінші өмір жолы ешқашан тұйықталмайды!

Ғаббас ҚАБЫШҰЛЫ

ҚОРҒАН

www.jasqazaq.kz

E-mail: jas_qazaq@mail.ru

Құптарлық іс

Жастарға әскери-патриоттық тәрбие беру – Қарулы Күштер қызметінің негізгі бағытының бірі болып табылады. Елімізде мектеп жанында әскери-патриоттық және әскери-спорттық құралымдар желісі белсенді түрде дамуда.

Тәрбие - тал бесіктен

Әскери және азаматтық жастар арасында өзара іс-қимыл нығайта. Енді жастарға әскери-патриоттық тәрбие беруді арттыру үшін қорғаныс министрі генерал-полковник Сәкен Жасұзақов Алматы армия үйінің базасында Қарулы Күштер Ұлттық әскери-патриоттық орталығының филиалын құру жөнінде тапсырма берді. Онда әскери-тарихи мұражайды, гарнизондық ансамбль мен Аэроутқыр әскерлерінің оркестрін орналастыру жоспарлануда. Сондай-ақ ардагерлер ұйымы орналасады. Бұл туралы қорғаныс министрлігінің ресми сайты хабарлады. Астанада шоғырланған Ұлттық әскери-патриоттық орталықты 2015 жылдың желтоқсанында Елбасы — Жоғарғы Бас Қолбасшысы Нұрсұлтан Назарбаев ашқанын айта кетейік. Бүгінгі күні ол жерде жастарға әскери-патриоттық тәрбие беру, мемлекеттің әскери тарихын, жауынгерлік дәстүр мен әскери жөн-жоралғыларын зерделеу және насихаттау аясындағы жұмыс кеңінен жүргізіледі.

Тәжірибе

Қолынан қаламы мен микрофонын тастамайтын өріптестеріміз қарулы жанжал аймағында жұмыс жасау

ерекшелігін үйренді. Қарағанды облысының «Спасск» оқу-жаттығу орталығында республикалық бұқаралық ақпарат құралдары өкілдерінің қатысуымен өткен «Әскери дискурс» оқу практикалық семинары өз мересіне жетті.

Журналистер де қорғана алады

Қауіп пен қызығы қатар жүрген үш күн ішінде қатысушылар қорғаныс министрлігінің нұсқаушыларынан теориялық және практикалық сабақтарда білім мен мол тәжірибе жинақтады. Журналист, оператор, фотограф пен блогерлер жаппай тәртіпсіздік кезінде жұмыс жасау ерекшелігі, қарулы жанжал аймағында жұмыс жасау ерекшелігі туралы білді. Сондай-ақ ақпараттық басқыншылық пен журналисті психологиялық тұрғыда

дайындау бойынша дәріс пен тәжірибелік сабақ өтті. Семинарға қатысушылар далалық жорыққа да шықты. Онда торыұлаға түсу, тұтқына алыну, алғашқы медициналық жәрдем беру кезіндегі іс-қимылды пысықтады. Семинар нұсқаушысы Рустам Әюбов «Бұл дискурстың алдыңғылардан өзгешелігі біз шағын өткелден өттік. Журналистеріміз әртүрлі жерлерде жүрді. Яғни төбешіктер, бұталар, тастардың үстімен жүріп өтті. Олармен жұмыс атқаратын журналист пен әскери қызметшінің сапалы жұмыс жасауына келергі болатын келенсіздіктерге душар болды. Журналистер айрықша дайындық болмай қандай да бір жауынгерлік іс-қимылдарға шығуға немесе әлдебір әскери шиеленістерді жариялауға болмайтынын сезінді», — деді. «Әскери дискурс» семинары бесінші рет өткізілгенін айта кетейік. Оған жетекші республикалық телеарналардың, ақпараттық агенттіктер мен баспасөз басылымдарының 40-қа жуық өкілі қатысты.

Таным

Әрине, тәуелсіздікке ұмтылған жылдарда әр халық өз тарихына жаңаша көзқарас танытқаны, өздерінің бастауларын ілгері замандардан іздеуге тырысканы белгілі. Түрікмен халқы да өз тарихының ақтандақ сөттерін қалпына келтіріп, жаңа жылнамасын түзгені анық. Олар адамзат тарихының барлық кезеңінде түрікмен атауын қолданады. Түркі халықтарына ортақ тарихтын өзінде түрікмен ұғымы қоса жүреді. Мұны елдік рухтын биіктігі деп бағалаған жөн шығар. Басқа елдер сияқты түрікмен халқы да өз тарихында түзілуді, іргеленуді, ыдырауды, отарлануды бастан кешті. Осы жағынан алғанда, оның тағдыры кеңестік жүйенің құрамында болған өзге республикалардың тағдырымен сабақтас. Ал әдебиетке сол халықтың басынан өткен тарихи оқиғалардың ықпалы болмай қалмайды. Әсіресе, түркі тілдес елдердің әдебиет тарихындағы ортақтық бұл елдердің өз тарихының да бір-біріне ұқсас жағдайда дамығанын көрсетеді.

Түрікмен әдебиеті тарихының бастау көздері тым әріде жатыр. Бұл елдің ежелгі әдеби және фольклорлық мұралары билеушілер ықпалының негізінде сол топырақта орныққан халықтардың тілінде туындады. Түрікмен жерінде арғы дәуірде қоныс тепкен иран тілдес парфия, сак, массагет, аландар, корасандар, хорезмиліктер, түркі тілдес оғыздар сөз өнерін өркендетті. Кейінірек бұл тайпалар қазір іргелі ел болып отырған халықтардың құрамына кіргені белгілі. Мәселен, парфиялықтар, сактар, корасандар иран мен тәжіктерге, хорезмиліктер өзбектерге, оғыздар түрікмен, әзербайжан және түріктерге, аландар Кавказ халықтарының қатарына қосылды.

Ежелгі түрікмен жерін мекен еткен бұл халықтардың бөрінің де өзіндік әдебиет үлгілері болды. Сактар мен массагеттердің көсемі Томирисінің Парсы патшасы Кирді жеңгені туралы қаһармандық эпос және сактарға шабуыл жасаған парсы патшасы Дарий біріншінің маскара болып жеңілуі туралы эпос — біздің дәуірімізге дейінгі 500 жылдардың жемісі. Көне дәуірдегі осындай ілкі әдебиет нұсқалары кейінгі түрікмен әдебиетіне соны соқпақ салды.

Түрікмен әдебиетінің бұдан кейінгі даму жолы елдің аумағына түркілердің келуімен тікелей байланысты. Бұл тұстағы шығармалардың біразы түркі тілдерінде жазылды. Түрікмендер оғыздарға жатады десек, бұл тайпаның атауы аты ежелгі түркі руникасымен таңбаланған жазба ескерткіштерінде аталды. X ғасырда Солтүстік Түрікменстан мен Қазақстанның Оңтүстік батысын оғыздар жайлады. Түркі тілдерінің оғыз тобы орнықты. Бұл қазіргі түрікмен тіліне негіз болды.

Өзге елдердегі әріптестері сияқты түрікмен ғалымдары да тасқа жазылған жазба ескерткіштерін тек әдеби жәдігерліктер емес, жазудың алғашқы үлгілерін көрсеткен рухани құндылық ретінде таниды. Түрікменнің жазу тарихын зерттеген Бегмұрат Уәйісовтің тұжырымдауы бойынша, «Түрік қағанаты тұсында (VI–VIII ғасырлар) жазылған, табылған жерлері бойынша «Орхон-Енисей жазулары» аталған тас жазулар бізге мәлім болған түркі жазба жәдігерліктерінің ең көнесі».

Қолда бар мәліметтерге жүгінсек, түрікмен халқы бірнеше тайпалық құрылымды біріктірген ұлт болып қалыптасқан. Қазақ кеңес энциклопедиясындағы «20-ғасырға дейін түрікмен Теке, Жаумұт, Ерсары, Салыр, Сарық, Гоклен, Чоудор аталатын ірі-ірі тайпаларға бөлініп келді. 19-ғасырдың 80-жылдары Түрікмения Россияға қосылды», — деген дерек осыны айғақтайды.

Түрікмен әдебиеті — тереннен тамыр тартатын тарихы бай іргелі әдебиет. Бұл елдің фольклорлық мұрасы өте бай. Халықтың еркіндік пен азаттық туралы арман-тілектері олардың баға жетпес рухани құндылықтарын дүниеге әкелді. Ол үнемі халықтың өзімен бірге жасасып келеді. Бұл шығармаларда елдің тарихы, ұлттың ерекшелігі көрініс тапқан. Түрікмен фольклоры ізгілікке үндейді, жақсылыққа жетелейді, татулыққа шақырады. Сол арқылы адами қарым-қатынастарды жетілдіреді, рухани сананы тазарталды. Керісінше, қоғамның керқартпа құбылыстарынан жирендіреді, енбекерлікке баулиды. Бүкіл түркі халықтарына ортақ рухани мұралар түрікмен жұртына да тиесілі.

Түрікмен фольклорында аңыздар, хикаялар, анекдоттар, ертегілер сияқты прозалық үлгілер басты орын алады. Барлық елдердің фольклорын қамтитын хайуанаттар, тұрмыстық, қиял-ғажайып, сатиралық сарындағы ертегілер түрікмен әдебиетіне де тиесілі. Бұл халықтың ең ежелгі ертегілері — хайуанаттар туралы ертегілер. Адамдар арасындағы түрлі құбылыстарды түсіндіретін «Алданған қасқыр» және басқа ертегілерде түрікмен халқының әлеуметтік қатынастары бейнеленеді. Сол арқылы халықтың басындағы ахуал астарлап айтылады. Ертегілер адами құндылықтарды бағалауға үндейді. Тұрмыстық ертегілерде нақты тіршілік суреттеледі, қаталдық пен қатыгездікке қарсылық білдіріледі, жақсылық пен жамандық салыстырылады, ізгі мұраттардың жеңіске жетуі насихатталады. Ал «Мамеджан» сияқты қиял-ғажайып

ертегілерде түрікмен халқының ой-арманы, эстетикалық идеялары дөріптеледі. Сатиралық сарындағы ертегілерде қарапайым халыққа тізесін батырған билік өкілдері күлкілі кейіпте танытылады. Олар әжуа мен келемездің нақты нысанасына айналады. Сонымен қатар сәт-дәстүр өлеңдері, аңыз өлеңдер, оның ішінде түрікмен әдебиетінің көрнекті өкілдері туралы әңгімелер, Кемине туралы анекдоттар, түрікмен халқының тұрмысы мен әдет-ғұрпы туралы мақал-мәтелдер, жұмбақтар мен әзілдер, санамақтар мен жаңылтпаштар түрікмен фольклорын байытта түседі.

Арғы дәуірден келе жатқан халық фольклоры бергі дәуірді де қамтиды. Оның үлгілері жазба әдебиеті толық қалыптасқан кейін уақытта да қабаттаса жүруі мүмкін. Әдебиет тарихын кезеңдеуде бұл ерекшелікті де ескермеуге болмайды.

Түрікмендердің фольклорлық мұрасында эпостық шығармалар

ТӨРКІНДЕС ТҰЛҒАЛАР, САБАҚТАС САРЫНДАР

жеткілікті. Барша түркі халықтарына ортақ көне түркі жазба ескерткіштері, «Қорқыт ата кітабы», «Көрұлы» жәдігерліктері түрікмен әдебиетінің де шоқтығы биік шығармалары болып саналады.

Түрікмен әдебиеті үшін XI ғасырда өмір сүрген «Мяне баба» деп аталған ғұлама Әбу Саид Әбіл-Хайыр Мехнеидің орны ерекше. Халықтың айрықша ықыласын иеленген ол сопылық ілімнің сұлтаны саналады. Қазақ әдебиетіндегі сопылық ілімнің басында Қожа Ахмет Иассауидің тұратыны сияқты Мяне бабаның шығармашылығы осы тақырыппен тығыз байланыстырыла бағаланады. Түрікменнің ұлы ойшылы сопылық ілімге негізделген тұтас бір мектептің негізін қалаған.

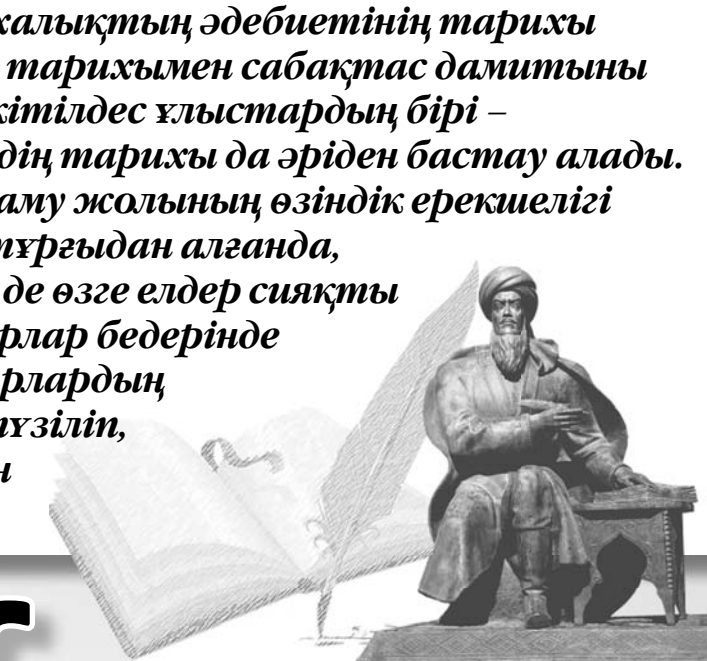
Қазақ әдебиеті мен түрікмен әдебиетін сабақтастыратын ортақ жәдігер — «Оғызнама». Бұл — бүкіл түрік халықтарына тиесілі шоқтығы биік шығарма, теңдессіз әдеби-тарихи ескерткіш. Түрікмен халқы оны өз рухының баламасы ретінде бағалайды, төл тарихының орта ғасырдағы шежіресі деп санайды. Оғыздар тарихы — түрікмен ғана емес, қазақ тарихының да бөлінбес бөлшегі. Олардың қазақ жерінде қоныстанып, тіршілік кешкені, қос халықтың мәдениеті мен тұрмысы, рухани құндылықтары біркелкі дамығаны баршаға белгілі. Мұны оғыздар тарихын зерттеуші ғалым С.Г.Ағалжановтың: «IX — XI ғасырларда оғыздардың көпшілігі жартылай көшпелі және көшпелі өмір салтын ұстанды. Олар Каспийдің Солтүстік жағалауына, Сырдарияның төменгі сағасына және Арал теңізі маңындағы далалық жерлерге тығыз қоныстанды», — деген мәліметі айғақтай түседі. Сонымен қатар оғыздар қаласы жөніндегі мәселеге арнайы тоқталған академик К. Байпаков «археологиялық материалдарды талдау және керамиканы зерттеу нәтижелеріне сүйеніп, оғыздардың Қазақстанның орта ғасырлық қалаларда мекендегенін нақтылай түсуге болатынын» айтады.

Рухани дамуымызда қазақ пен түрікменді байланыстыратын мысалдар баршылық. Тіпті «Бір шежіре аңызда Қазақ пен түрікменді бір атадан таратады. Ағайынды екі ұлдың аты Сейлхан мен Жайылхан болып келеді. Сейлханнан түрікмен, Жайылханнан қазақ туады. Аңыз бен шыңдық арасы қаншалықты біріксті табатынын өз алдына бір мәселе. Екі халықты осылайша жақындатып көрсететін шежіренің туу сыры да тегін болмаса керек. Әсіресе, халық пен халықты бауырластыратын белгілерді көбірек іздейтін біздің дәуірімізде әлгіндей аңызды сөз етпеске, ітпінат жасамасқа болмайды. Ал әрбір аңызда да ақиқаттың елесі жатқаны ежелден алы. Түрікмен шайырлары өз елін «Сейлхан» деп атап келгені де мәлім», — дейді академик Р.Бекдібай.

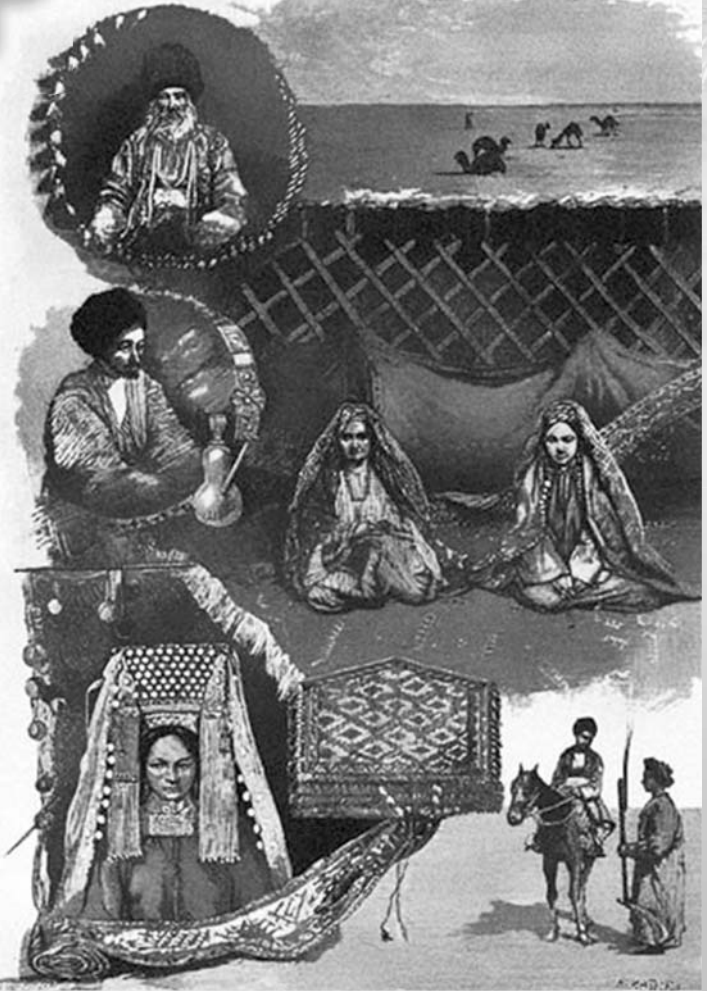
Қазақ пен түрікменге ортақ тасқа қашап жазылған көне түркі ескерткіштері, Қорқыт ата кітабы, Махмұд Қашғаридың «Диуани лұғат ат-түрік» сөздігі, «Көрұлы», «Оғызнама» эпостары — қос халықтың мұрасын биік деңгейге көтеріп тұрған шығармалар. Олар біздің әдебиетте қандай орын алса, түрікмен әдебиетінің тарихын кезеңдеу барысында да соншалықты деңгейде болуға тиіс. Себебі бұл шығармалардың қай дәуірде туғаны, дамып, жетілуіне, бүгінге дейін желісін үзебейне біркелкі факторлар әсер еткені анық.

Екі елдің әдеби мұрасын дәуірлеуде ортақ тиянақ болатын шығарма — 16 ғасырдың соңғы жартысында шыққан көне эпос — «Көрұлы». Бұл эпоста өмірге келуінің өзі адам сенгісіз аңызбен байланыстырылатын Көрұлы батырдың қаһармандық істері, елін қорғаудағы ерлігі, дұшпандарымен шайқастағы табандылығы, халыққа қамқорлығы жан-жақты баяндалған. Шығармада қиял-ғажайып ертегілерге тән сюжеттер молынан қамтылған. Зерттеулерде «Көрұлының» әзірбайжан, армян, грузин, курд, түрік, өзбек, түрікмен, тәжік және қазақ нұсқалары бар екені, барлық версиялар бойынша Көрұлының түрікмен халқының теке-жәуміт руынан шыққандығы айтылады. Осыған орай Р.Бердібай «Қазақ пен түрікмен қатар жырлап келген «Көрұлы» туралы да ұзақ тоқталуға болар еді. «Көрұлы» тек осы екі халыққа ғана емес, Орта Азияның өзге жерлеріне де кең таралған. Ауыз әдебиетінің эпостан өзге салаларында да қазақ пен түрікмен халықтарына ортақ сарын толып жатыр», — деп тұжырым жасай келіп, XV–XVIII ғасырлар туындысы деп есептелетін осынау «Көрұлы» эпосында түрікмен халқының бостандық сүйгіш батыр сипаты көрінгенін айтады.

Ө.Қонаратбаев «Көрұлы» эпосының қазақ тілінде туған жиырма сегіз нұсқасы бар екенін айта келіп, қазақ жырларында түрікмен нұсқасымен ұқсастық көп екенін баяндайды. Ол «Жырды кім қайдан алды дегеннен гөрі сюжет қашан, қалай туды, оның ортақтығы неге деген мәселе шындыққа жақындау. «Көрұлы» сюжеті көптеген

елдерге ортақ. Бірақ ол бір ғана XVI–XVII ғасырларды емес, көп заманның оқиғаларын қамтыған көрі сюжет болса керек», — деп тұжырым жасайды. Түрікмен әдебиетінде айрықша орны бар бұл эпостың тарихы мен табиғатын зерттеушілер оның қазақ халқына қатыстылығы жөнінде мысалдарды көбірек келтіреді. Қазақ пен түрікмен халықтарының арасында ежелден әдеби байланыс дәстүрі орныққан. Бастау-көзіміз саналатын көне дәуірлерге зер салсақ, ортақ құндылықтардың аз емес екенін аңғарамыз. «Орхон-Енисей ескерткіштері», «Қорқыт ата кітабы», «Көрұлы», «Диуани лұғат ат-түрік» сияқты тұтас рухани қазынаның ортақтығын білмей қойғанда, екі елдің әдебиетінде кейбір шығармалардың жекелеген сюжеттер ұқсастығының мысалдары да жетіп артылады. Мұның бәрі елдердің ортақ тарих ауқымында дамығанын, біркелкі ахуалды бастан өткергенін, халықтың өсіп-өркендеуіне өзара үйлесімді факторлар ықпал еткенін, соған орай мәдениеті мен әдебиетінің сабақтаса ілгерілегенін айғақтайды. Сондықтан болса керек, Р.Бердібай айтқандай, «Туысқан түрікмен халқының асыл дастандарының

бірі — «Шахсәнам мен Ғаріп» кей тұстарында қазақтың эпостық туындысы «Қозы Көрпеш — Баян сұлуы» еске салады

Түрікмен әдебиетінің орта ғасырлық дәуірінде бірнеше халыққа ортақ мұра қалдырған шайырлардың тобы қалыптасты. Олардың ішінде түрікмен мен иранға, түрікмен мен түрікке, түрікмен мен өзбекке ортақ рухани құндылық қалдырған ақындар бар.

Шығармаларын түрік және парсы тілінде жазатын ақындар — түрікмен жеріндегі орта ғасырдағы ахуалдың жемісі. Олар бір-бірімен сабақтас осы екі арнаны да қатар дамытты. Бұл кезеңде ауыз әдебиетінен желі тартып келе жатқан эпикалық дастан жанрында жазу кең тараған үрдіс болды. Олар парсы тілінде жазылғанымен, негізгі кейіпкерлері ретінде оғыздар мен түрікмендер алынып отырды. Ежелгі аңыздар мен ертегінің нұсқалары қайта өңделіп, сюжеттері басқаша жырланып, бірте-бірте түркі тақырыбына бейімделді.

Әдебиет тарихын әдебиеттің даму эволюциясы тұрғысынан дәуірлеу кезінде назарға алынатын мәселенің бірі — әдеби байланыс пен сабақтастықтың бір-біріне ықпалы. Тарихи қоғамдық ахуалға байланысты түрікмен әдебиеті де ұзақ уақыт көршілес елдердің әдебиетінен нәр алды. Бұл елдің әдебиеті де белгілі бір деңгейде сол іргелі әдебиеттердің ілгерілеуіне жол ашты. Осыған орай Х.Қороғлы «Түрікменнің классикалық әдебиеті халық шығармашылығы сияқты формалығы ғана емес, тақырыптық жағынан да парсы, тәжік және әзірбайжан әдебиеті мен фольклорының әсерін сезінді және олардың дамуына да ықпал етті», — деп тұжырымдайды. Керісінше, түрікмен әдебиеті ғасырлар бедеріндегі рухани құндылықтардың дамуында негізгі рөл атқарған кезі болды. Түрікмендер өз тарихында билік құрылымдарын орнықтыруға да, оның мәдениетін ілгерілетуге де үнемі үлес қосты. Олардың белсенді әрі ықпалды халық ретіндегі рөлі осындай әрекетке мүмкіндік берді.

XVIII ғасырда өмір сүрген түрікменнің ұлы ғұламасы, ойшыл ақыны Мақтымқұлы Фрагидің әдебиеттегі орны ерекше. Мақтымқұлы — түрікмен әдебиеті үшін тегеурінді тұлға әрі қайталанбас құбылыс. Оның шығармалары Ғ.Орманов, Ғ.Қайырбеков, Д.Қанағбаев, С.Нұржан аудармалары арқылы қазақ топырағына жақсы таныс Фрагидің ұлт рухына айналған классикалық туындылары түрікмен әдебиетін биік белеске шығарған тұтастай бір дәуірдің табиғатын танытады.

Қазақ-түрікмен әдеби байланыстары кеңес дәуірінде де жүйелі жалғасты. Соңғы жылдарда едәуір бәсенсіп қалған үдеріс қазір қайта жандана бастады. Ендеше, ежелден тамыр тартатын төркіндес тұлғалар мен сабақтас сарындарды зерттеу мәселесі енді толастамауға тиіс.

Бауыржан ОМАРҰЛЫ, КР ҰҒА корреспондент-мүшесі, филология ғылымдарының докторы, профессор

Өнердің абзалдығы, қадір-құрметі және өнегелі болуы туралы

Алтыншы тарау (Басы адығы сандарда)

Қайғылы жаңға қуанышынды айтпа. Әр нәрсеге танданып танырқама, өйткені тандану жас балаға жарастықты. Есті жан қайғымен аяқталатын қуанышты қуаныш демеіді, қуанышпен аяқталатын қайғыны қайғы екен демеіді. Үмітсіздіктен сактан, жақсылықтан үмітінді үзбе, үміт есігін аша біл. Керісінше, үміт есігін үмітсіздікке айқара ашпағын.

Біреудің істеген ісін зая кетірге, еңбегіне қарай ақысын төле. Жақсылықты ең алдымен өз жақынына істей біл. Қарт-қарияларына ізет, құрмет көрсетіп сыйла. Бірақ сен олардың құрсаулы құлы болмай, жақсылығымен қатар кемшілігін де көре біл.

Егер өзіне сырттан төнген қауіп-қатерлі сезсен, одан жедел құтылудың қамына кіріс. Айналана күмәндана көз тікпе. Жайшылықты қауіпті жағдай деп есептеме. Үмітсіздік пен күмәншылық кеселіне ұшырап, у ішу — асқан надандық. Халықтың аз өнерін көптей көріп, көңілін аула.

Егер ақылысыздық, өнерсіздікпен жақсы ат, жақсы тағамға ие болсан, ақылысыз да, өнерсіз де бола бер. Я болмаса өнер үйрен. Тыңдаудан халыққа, білгенінді үйретуден намыстанба. Сен мұнымен бойындағы мінезінді, өзінді өкінішті жағдайдан құтқарасын.

Халықтың жақсы-жаман істері мен мінез-құлқына көз қырып салып, олардың пайдалы және зиянды істерінің қандай нәтиже беретінін бақылап, ой елегінен өткіз де, оның қайсысы өзіне тиімді, қайсыбірі халыққа пайдалы екенін үйрен. Міне, осы айтылғандардан қорытынды шығар да, өнер үйренің, жоғары мәртебелі болу үшін әрекет істе. Сен ол мақсатыңды екі түрлі жолмен жүзеге асыра аласың. Бірі — өнеріне сай іс істеумен, екіншісі — білмеген өнерді үйренумен.

Сократ Хакім: «Өнерден жақсы нәрсе, білімнен үлкен, ұяттан сұлу нәрсе, қызғаншақтықтан асқан дұшпан жок» деген екен. Әрбір сәтті бос өткізбей, тиімді пайдаланған жағдайда ғана өнерді үйренесің. Өнер үйренетін дана табылмаса, наданнан үйрен. Ол үшін әрдайым көңілдің көзі, ақылдың айнасымен наданның істеген істерін көріп, оның жаман, жағымсыз істерінен бойынды аулақ сақтауын керек.

Ескендір Зұлхарнайын бір сөзінде: «Барлық достарымнан пайда көрем, дұшпандарымды одан да көбірек пайдаланамын, өйткені жаман істерімді достарым жасырады, жақсылығымды асырады. Сондықтан да өз кемшілігімді білмей қаламын. Дұшпандарым дұшпан болғандықтан, айып істерімді жасырмай айтады, ал мен болсам, ол кемшілігімді тез жою үшін әрекет жасаймын» депті.

Ей, перзентім, сен де өнерді данадан үйренбессен де наданнан үйрен. Және барлық үлкен-кішіге өнер үйрету қажет. Өйткені тек өнер үйренумен ғана өз замандастарыңнан дәреже биік бола алады. Әр уақытта сен өзін өнер иесі болып, замандастарыңда сендегі қасиеттің жоқ екеніне көзін жеткен жағдайда ғана өзінді басқалардан артық деп айтуына болады. Олар да сені өздерінен биік дәрежеде деп есептейді. Дарын даналығы мен қадір-құрметі және басқа жұрттан мәртебесі биік екенін сезініп, ілім мен өнерді үйренуге ерінбей еңбек ететінді жұрт данышпан, ақылды дейді.

Мұндай адамдар ілім ықпалы күшті болғандықтан, халық арасында қадірі асып, үлкен абыройға тез ие болады. Осы жағдайды біле тұрып, өнер-білімге немқұрайды қарап, қолды бір-ақ сілтей салу — барып тұрған ақылысыздықтың белгісі.

Білімді үйрену үшін еңбекқұмар болып, бойынды жалқаулыққа үйретпеуін қажет. Жалқаулық іс жақпастық дененің бұзылып, кеселденуіне себепкер болады. Өз білігіңе көнбейтін дертті

Жалпы білім мен өнердің негізі — әдеп, қанағат, ұят, пәктік, сақтық, мейірімділік, ұстамдылық (сабырлық). «Ұят иманға тән» деген екен. Бірақ көп жағдайда шамадан тыс ұяңдық өзіне зиян келтіреді. Әдеттен тыс ұялшақ болмағын. Ұялшақтық ер кез қателесуіне себепкер болып, бастаған ісіне нұқсан келтіреді.

Жаман істерден, өтіріктен, қанағатсыздықтан ұял; тура сөз, ізгі тілек, жақсы бастамадан ұялма. Кейбір адамдар ұялғамен деп, ойлаған мақсатын орындай алмайды. Ұят — иманның жемісі дегендей, жарлылық та ұялшақтықтың жемісі.

Сондықтан да қай жерде ұялып, қай жерде ұялмауды білгенін жөн, қайсысы жақсы болса, соны істеу қажет. Негізінде жақсылықтың бастапқы шарты — ар-ұятты сақтауға, жамандықтың бастапқы шарты — ар-ұяттан айырылуға.

(жалғасы бар)

Орайы келген әңгіме

— Асылхан мырза, сұхбатымыздың алқиссасын бірден «Бағдаршам» орталығы туралы сурақтан бастасак. Оны құру туралы бастаманы өзіңіз айттыңыз. Бүгінде директорысыз. Орталықтың қызмет барысы туралы тарқатып айтып берсеңіз. Мұндай идея қайдан туындады?

— Мәслихат депутаттығына келгендегі басты мақсатым — жастар мәселесін көтеру болатын. «Жастармен қалай тығыз жұмыс жасап, оларға нендей көмек көрсете аламыз?» — деген сұрақ төңірегінде көп ойландым. Өйткені, алып шаһарда көп жастардың ақпарат пен тегін тіл үйрету курстарына қолдары жете бермейді. Сондықтан базарда, құрылыста және тағы басқа сол сияқты жұмыс орындарында немесе жұмыс таппай жүрген жастарға бағыт-бағдар берсек деген оймен орталықты аштық. Бұл жерде біз келушілерден ештеңе талап етпейміз. Тек қана адамның өз өмірін жақсы жағына өзгертсем деген ниеті болуы керек. Бұл тек Наурызбай ауданына қатысты мәселе емес, бұл барлық Алматы қаласының аудандарына тән. Сондықтан жастар осы орталыққа келіп, өзіне қажетті дүниелерді ала алады. Осы жерге 100 адам келіп, оның қатысуына жуығы өзіне қажетті білімді алып кетсе, біз үшін соның өзі үлкен жетістік!

— «Бағдаршам» орталығы өзіңіз, айтпақшы жастарға тегін бағыт-бағдар береді екен. Сонда орталықты қаржыландыру мәселесі қалай шешілуде?

— Орталықты «Болашақ» республикалық қозғалысы, «Жастар үні» ЖКБ-гі мен Алматы қаласы жастар саясаты мәселелері жөніндегі басқармасының тікелей мұрындық жасауымен аштық. Алдағы уақытта бұл орталыққа қалтасы қалың демеуші боламын деген кісілерді де тарту жоспарда бар.

— Орталық тегін курстардан басқа, қандай кездесулер мен семинар-тренингтер өткізеді? Айына немесе аптасына қанша рет өтетін болады?

— Жастардың қаржылық, жаңа технология, яғни компьютерлік, шешендік сауатын ашу мақсатында сол салалардың мамандарын шақырып, лекция, семинар-тренинг өткізетін боламыз. Сондай-ақ қазіргі кезде жас отбасылар үшін өзекті мәселенің бірі болып отырған баспана мәселесі екені анық. Бірақ көпшілік оны қандай бағдарлама арқылы алуға болатынын, қандай құжат жинау керектігін білмей дал болады. Біз сол кісілерді тікелей «Тұрғынүйқұрылыс жинақ банкі» өкілдерімен кездестіріп, тегін ақпараттан сусындандыратын

Осы аптада Алматыда жастарға алып мегаполистің шырғауына шұбатылмай, олардың қызмет бабын бастауына, түрлі мәселелерін шешуіне қол ұшын беретін «Бағдаршам» орталығының тұсаукесері өтті. Келген қонақтар орталықтың директоры, Алматы қалалық мәслихат депутаты, театр және кино актері Асылхан Төлеповпен кездесіп, көкейіндегі сауалын қойды. Бізде олардан қалыс қалмай мәслихат депутатынан сұхбат алдық.

Жастарға бағыт-бағдар

боламыз. Одан бөлек, орталықта тегін психолог көмегі де қарастырылған.

— Орталықтың өзін жарнамалауы, халықты ақпараттандыру жағы қалай болмақ? Себебі базарда, құрылыста, мейрамханаларда түрлі қызмет атқарып жүрген жастар күнделікті күйбен тіршіліктің қамымен жүріп, орталық туралы ақпараттан қалыс қалып жатады.

— «Бағдаршам» орталығын ашу мақсатында ең алдымен, осы мәселелерді ескерген болатынбыз. Сондықтан осындай тегін орталықтың бар екені туралы ақпаратты өзіміз базарларды, қала шетіндегі ауылдарды аралап, жастармен тікелей жолығып, орталықтың жұмысы туралы қағаз тарата бастадық. Одан бөлек, әлеуметтік желі арқылы ақпараттандырудамыз. Өйткені, қазір көп жастар әлеуметтік желіде отырады. Сондай-ақ жарнамалық баннер ілініп, бейнеролик шығарылады. Жалпы, орталық туралы ақпарат жастарға жетеді деген ойдамын.

— Алматыға жастар тек жұмыс бабымен ғана келмейді. Олардың дені университетте немесе колледжде білім қуып келген студенттер. Олармен қандай жұмыс жасауды жоспарлаудасыз?

— Біз үнемі студенттермен тығыз жұмыс жасаймыз. Қазіргі кезде түрлі университеттердің белсенділерінен құралған G38 деген топ бар. Тікелей осы топ арқылы студенттерді түрлі іс-шараларға қатысуға шақырамыз. Сонымен қатар ақылы түрде білім алып жүрген үлгерімі жақсы, қоғамдық өмірге белсенді араласатын, бірақ отбасылық жағдайы төмен студенттерге барынша қолдау көрсетуге тырысамыз. Біз ЖОО басшылығына хат жолдап, сондай студенттерді мемлекеттік немесе ректорлық грантка ауысуына ықпалдасамыз. Ендігі кезекте орталықтың

қуат көздеріне тікелей байланысты болатынын күн тәртібіне қойып отыр. Осы тұрғыдан алғанда, ғалымдар мен өнертапқыштардың Елордада өтетін ғаламат көрмеге дайындап жатқан жобасының маңызы айтпаса да зор екені түсінікті. Жоба жетекшісінің пікірінше, атлас еліміздің стратегиялық жоспарын жүзеге асыру үшін қажет. Қағазға шығарғаннан

www.jasqazaq.kz

E-mail: jas_qazaq@mail.ru

қызметі аясында студенттердің жұмыспен қамтылуына бағыт-бағдар береміз.

— Жұмыс іздеп келетін жастар жетерлік. Ал оларға жұмыс ұсынатын кәсіпорындар қалай тартасыздар?

— Жоғарыда айтып өткендей, «Бағдаршам» орталығы жалғыз бір адамның ғана айналысып отырған жобасы емес. Алматы қаласы жастар саясаты мәселелері жөніндегі басқармасының тікелей көмегі арқасында «Болашақ» РҚ SELF MADE жобасы аясында Алматы қаласындағы 60-тан астам кәсіпорындарды шақырып «Мүмкіндіктер жәрменкесін» өткізген болатын. Ендігі кезекте сол жәрменкені бірігіп келесі айдың басында тағы да өткізуді қолға алып отырмыз. Сондықтан орталықта тігін, компьютерлік сауаттылық үйірмесі сияқты бірнеше саланы бітірген жастарға сертификат беріп, оларды «Мүмкіндіктер жәрменкесіне» қатыстыратын боламыз.

— Жастардан бөлек, орталықтың көмегіне қарапайым халық жүгіне ала ма?

Иә, біз жастардан бөлек, қарапайым халықпен де жұмыс жасау жағын қарастырып қойдық. Орталықта айына екі рет халықпен кездесу өткізуді жоспарлап отырмыз. Депутаттық қызметімің алғашқы айларында маған су, жол сапасы, мектепте орындардың жетіспеушілігі секілді мәселелен халық көп келетін. Оның барлығына қаржы бөліп, мәселе шешімін тапты. Ал қазір көбіне көмекке мұқтаж көпбалалы немесе жағдайы нашар отбасылар келеді. Біз оларға «Бағдаршам» арқылы қол ұшын беретін боламыз. Тек Наурызбай ауданының ғана емес, сондай-ақ басқа аудандарды да қамтуға тырысамыз.

— Сұхбатыңызға рахмет!

Сұхбаттасқан
Талғат ЖАНЫСБАЙ,
Әйгерім ӘБДРАШИТОВА

Өнеге

ЭКСПО-2017 көрмесі — еліміздің түрлі салалардағы әлеуетін паш етуге тамаша мүмкіндік. Әсіресе, баламалы қуат көздерін пайдаланудың маңызы зор. Осыған орай түрлі ғалымдар мен өнертапқыштар тың дүниелерді ұсынып жатыр. Бұл ретте Уфа Ахмедсафин атындағы гидрогеология және геозкология институтында әзірленген жоба назар аударарлық. Ғылым ордасында Айгүл Ақылбекова бастаған оқымыстылар тобы жаңғыртпалы қуат көздеріне арналған атлас дайындап жатыр. Алып көрменің ұраны «Болашақ энергиясы» екенін ескерсек, бұл бастаманың осы мақсатпен үндесіп жатқанын байқаймыз.

Топ жетекшісінің айтуынша, 2013 жылы еліміздегі баламалы қуат көздерінің атласын жасау жобасын қолға алынды. Ол ЭКСПО -2017 баламалы энергия көздерін табу бағдарламасына енгізілген. Оны іске асыру 4 жылға созылады деп жоспарланып отыр.

Табиғи байлықтың қоры мол еліміздің өтетін көрмеде баламалы энергетика мәселесі қозғалуы тегін емес. Өйткені, шикізаттың түбінде бір таусылатыны әмбебап аян. Сондықтан да тұрақты энергияны, жаңғыртпалы қуат көзін пайдалану және табиғи қорын сақтау барлық энергетикалық саланы дамытудың басым бағыты болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, бүгінгі біздің кейіпкеріміздің қолға алған жобасы ертенгі күні ғылым мен өндіріске жол нұсқаушы бағдар деуге негіз бар. Айгүл атластың қызметін былай түсіндіреді. «Біз ЭКСПО-ға интерактивтік такта қойғамыз келген. Оған өзіміздің атласымызды саламыз. Кез келген адам өзіне қажеттіні экраннан ұлғайтып, «Мына ауылға күн батарысын қоюға болады, ал мына жерге жел электр стансасын, ал мына елді мекенде геотермалды судың көмегімен жылу беруге, тіпті жылыжай салуға болады», — деп жоспар құра алады. Яғни Қазақстан табиғатының ерекшелігін бір жерден көре алады. Картаға қарап, қай жерге кішігірім су электр стансасын салу ыңғайлы екенін де көре алады. Еліміздің аумағы үлкен, шалғайда жатқан елді мекенде жарықпен қамтамасыз ету кезек күттірмейтін міндет. Міне, біздің атлас осындай мәселелерді шешуге қызмет етеді.

Жұмыр жерді мекендейтін 7 миллиардтан астам адам қуат көзі тапшылығын қазірдің өзінде сезіп жатыр. Осы орайда барған сайын суранысы артқан экономика үшін қуат көзін үсті-үстіне өндіру экологияны тығырыққа тіргенін күллі әлем мойындайды. Сол себепті өскелең ұрпақтың болашағы балама

бөлек, атластың электрондық нұсқасы да болады. Ол интернетке салынады. Сол арқылы жел электр стансасын қандай биіктікке қою тиімді екені, нақты бір аумаққа күн сәулесі қанша түсетінін білуге болады. Бұл атлас, сондай-ақ геотермалды энергия бойынша да жан-жақты ақпарат береді.

Жұмыс тобы көп ізденді, көп зерттеді. Онда енгізілетін ақпарат нақты болуы тиіс. Өйткені, кәсіпкер күні ертен қуат көзін өндіретін қондырғыны картада көрсетілген жерге орнатады. Егер нәтиже алынбаса, алдымен атлас сынға ұшырауы мүмкін. Ғалымдар бұл істі қолға аларда әлемдік тәжірибені зерттеген. А. Ақылбекова өзіне IRENA (Халықаралық жаңғыртпалы қуат көздері агенттігі) агенттігінің картасы ұнағанын айтады. Осы мекеме барлық елдің жаңғыртпалы қуат көздерінің атласын жасаған. Дегенмен, ол

жерде елімізге қатысты мағлұмат жоқ. Айта кету керек, еліміз осы ұйымға әлемнің өзге 134 мемлекетінен бірге мүше болып табылады. Бұған қоса, картаға қажетті күн мен желге қатысты мәліметті АҚШ әуе-ғарыш агенттігінен (NASA) алынған. Жалпы, НАСА-ның сайтына кіріп кез келген адам ақпарат ала алады. Алайда ол жерде дерек көп болғандықтан, қарапайым адам

шатасып кетеді. Біздің мамандарға күн және жел қуаты бойынша ақпарат қажет болыпты. Ал геотермалды энергия картасына ақпаратты институт мамандары дайындап берген. Мұнда геотермалды және өндіріс суы зертханасы бар. Сонымен қатар шағын өзендер бойынша деректі алу үшін өзге институттағы әріптестерден көмек сұрайды. Нәтижесінде, ешкім күмән келтірмейтін атлас жасалады.

Жас ғалыммен әңгіме барысында оның ғылымға қалай келгенін сұрадық. 2000-2005 жылы аралығында Қазақ бас сәулет-құрылыс

академиясын инженерлік-экологиялық факультетінде қолданбалы геодезия мамандығы бойынша білім алыпты. 1996 жылы «Алматы қаласы сәулет және қала құрылысы басқармасы» мемлекеттік мекемесіне жұмысқа тұрады. Үш жыл геодезия және картография бөлімінде, 1999-2005 жылдар аралығында «Қазгеокарт» республикалық мемлекеттік кәсіпорнында, 2005-2013 жыл аралығы «Охотпроект» мекемесінде жұмыс істейді. Қазір Уфа Ахмедсафин атындағы гидрогеология және геозкология институтында ғылыми хатшы.

Ол атласқа геотермалдық энергетикаға қатысты деректі тікелей институт директорының ғылым жөніндегі орынбасары Ермек Муртазинмен ақылдаса отырып, енгізген. Институттың арнайы зертханасы және тәжірибе алаңы бар. Сол жерде жүргізілген зерттеу жұмысынан алынған мәлімет көлеге жарапты. Ермек Мұртазин тың үрдіс жөнінде былай дейді: «Атласты дайындау барысында күн, жел және су электростансынан бөлек, геотермалды энергия бойынша да карта дайындалдық. Бұл тікелей термалды сумен байланысты. Негізгі аумақтар — Оңтүстік Қазақстан мен Алматы облыстары. Батыс Қазақстан облысында да термалды суды пайдалануға болады. Атласа еліміздің барлық аумағындағы термалды судың орны көрсетіледі. Жылу энергетикасын қолдануға болатын перспективасы бар орындар да белгіленеді».

Атластың қазір журнал ретінде жасалған нұсқасы дайын. Енді әркімге қолжетімді болу үшін арнайы сайт ашып, іске қосуды жоспарлап отыр. Айгүлдің айтуынша, биыл картаның WEB-нұсқасын жасау қолға алынды. Оған бұл саланы жетік білетін білікті мамандар қажет екені белгілі. Сондықтан Қаныш Сәтбаев атындағы Қазақ техникалық университетіндегі заманауи құрал-жабдығы бар бағдарламашылардың көмегіне жүгінген.

Атластың электрондық нұсқасын жасап жатқан бағдарламашылардың жұмысымен де таныстық. Топ жетекшісі суперкомпьютер орнатылған бөлмеге кіргізіп, атлас портал ретінде іске қосылғанда осы жердегі бір жалғыз сақталатынын айтты. Ал ғылыми қызметкер Қайрат Бостандықов картаны қандай бағдарлама бойынша жасап жатқанын түсіндірді. Ол «Америкада әлемге әйгілі АРГИС деген бағдарлама бар. Сол жердегі карталарды ретке келтіріп, сызамыз. Содан кейін Майкрософт технологиясы бойынша веб

жерасты суының автоматтандырылған жүйесін көрсетті. Яғни ұңғымадағы кез келген өзгеріс туралы ақпарат бірден офистеріне келіп түседі. Кабинетте отырып, судың сапасын деңгейін қадағалап отырарсың. Мен сол жүйені Қазақстанда енгізім келеді. Еліміздің жерасты суын автоматтандырып, судың сапасын және шығынды қадағалап отыратындай болуымыз керек» деген пікірде. Айгүлдің ендігі арманы — сол жүйені елімізде енгізу. Бірақ ол қоматқы қаржы мен уақытты талап етеді. Бір ғана емес бірнеше ұжымның ғылыми қызметкерлері атсалысу керек.

Сонғы үш жылда институтта ғылыми қызметкер болып жұмыс істеген Айгүл таңның атқаны мен күннің батқанын ғана көретінін айтады. Қалған уақыт институт қабырғасында өтеді. Демалыс күні қызын қылыртып, сабағын пысықтаумен айналысады. Дегенмен осы айдың басында бұрыннан ойлап жүрген арманын іске асырыпты. Ол үлкен тенниске бет бұрды. Өрине, Зарина Диас сияқты кәсіби деңгейде ойнамаса да, өзімен шамалас қарсыласына дес бермейді. Алайда оның мақсаты жену емес, салауатты өмір салтын ұстану.

Елдос ӨМІРЗАҚ

Арманның биік асуы

бакалавр, кейін магистрлік білім алған сон Кремний алқабында бір жыл жұмыс істейді. 2013 жылы кіндік қаны тамған жеріне — Қазақстанға оралады.

Туған елінде жастардан жаңа толқынды бағдарламашылар қалыптастыруды мақсат тұтқан Арман Назарбаев университетінде «Стартап өнері: идеядан іске қосуға дейінгі 4 апта» курсың, Халықаралық IT университетте Кремний алқабындағы компанияларда тәжірибеден өтуге студенттерді дайындайтын «Бағдарламашы жолы» мектебі жобасын жүзеге асырған. 2015 жылы жазғы мультимедиялық инкубаторды іске қосты.

Быттыр жазғы осы инкубатор түлектері жасаған жобалар бірден ел назарына ілікті. Әсіресе, Назарбаев университетінің бірінші курс студенті Динара Пердебаева жасаған «Келін» қосымшасы айтуға тұрарлық. Оның 182 мың қолданушысы бар. Қыз-келіншектерге арналған форумда сән, отбасын құру, жүктілік, бала тәрбиесі сияқты 30 тақырып қамтылады. Тағы бір танымал қосымша Кинза деп аталады. Ол — тоназытқыш ішіндегі тағамдардан тамақ әзірлеуге арналыпты. Сондай-ақ бытырғы жобалардан жапон нероглифтерін үйрететін ойын ерекше сұранысқа ие. Осы орайда Арман биыл да осындай әлемде сұранысқа ие болатын жобалар жасауды мақсат тұтып отырғанын айтады.

«Бұл инкубатор 6 маусымнан 13 тамызға дейін жұмыс істейді. Осы 10 аптаның ішінде 50 мобильдік қосымша жасалуы тиіс. Біріншіден, ондай қосымша экспортқа арналады. Екіншіден, әр қосымшаның 10 мың қолданушысы болуы керек. Барлығы — 50 қосымша, 500 мың қолданушы», — дейді Арман Сүлейменов. Биыл жазда осы жобаға қатысуға 700-ден астам өтініш келіп түскен. Арман олардың барлығымен танысып, өзінің әріптестерімен бірлесіп, онлайн сұхбат өткізудің нәтижесінде ең үздіктерін іріктеп алған. Сөйтіп, жазғы мультимедиялық инкубатор аясында 100 шақты өрен білім алып, өздерінің жобалары бойынша жұмыс жүргізді.

Бір айта кетерлігі, мультимедиялық инкубатор — Арманның бастамашылығымен жүзеге асырылатын әлеуметтік жоба. Сынактардан сүрінбей өткен үміткерлер еш ақысыз, компьютерлік бағдарламалау саласының үздіктерінен сабақ алады. Олардың білімін шыңдауға барлық жағдай жасалған.

Арманның өзі бұл ісін шығармашылық деп қарайды. Бағдарламалаудың қызығы — өнім жасап, басқа адамдарға қолдануға мүмкіндік беру. Оның әрмен қарай дамуын көру шығармашылық ләззат сыйлайды», — дейді ол. Әлбетте, мұндай құлшыныс болса, еліміздің IT саладағы жетістіктері алда екені сөзсіз.

Дархан КӨРІМОВ

Өмір-өнер

Театр өнерінің қара шаңырағы өзінің 90-жылдық мерейтойын тойлаған болатын. Бұл айтулы өнер мерекесі еліміздің Тәуелсіздігінің 25 жылдығымен қатар келді.

2015 жылы 90-жылдығын салтанатпен тойлаған театрдың 91-ші жаңа маусым шымылдығын М.Әуезовтің «Абай» трагедиясымен ашты. Әр жаңа театр маусымын «Абай» қойылымымен ашу — театрдың мызғымас дәстүріне айналған. Бұл — ғасырға жуық уақыт бойы қалыптасып, даму үстіндегі театрдың академиялық деңгейін, режиссуралық көркемдік биіктігін, актерлер ойынының асқан шеберлігінің көрсеткіші. Ал режиссер Есмұхан Обаевтың сахналауымен қойылатын «Абай»

трагедиясы ұлы ойшылдың өмірі, болмысы, бұрынғы және қазіргі қазақ қоғамындағы Абай айтқан мәселелердің ұлы ақынның жанашылық, ағартушылық бағытындағы терең ойларымен астасып, көрерменін Абай әлеміне жетелейді. Алғаш рет Асқар Токпанов сахналаған «Абай» трагедиясы театрда 1940 жылдан бері жүріп келеді.

Театр басшылығы қойылымға дейін театр әлемінде болып жатқан жанашыл жаналықтарымен жоспарларын талқылау үшін журналистермен кездесті. Жиында

Қазан – театр маусымының ашылу айы. Ғасырға жуық уақыт қазақ көрерменін өнермен сусындатып келе жатқан М.Әуезов атындағы Қазақ мемлекеттік академиялық драма театры биыл 91-рет өз шымылдығын ашты.

Жаңа маусымда жаңалық бар...

деген ықылас ниеттің арнасынан асып, тәгіліп жатқанын көзімізбен көріп, көңілге түйіп қайттық. Бүгін 91-маусымның шымылдығын театрымыздың бұлжымас дәстүріне сай М.Әуезовтің «Абай» трагедиясымен ашпақпыз».

Қойылым басталмас бұрын қара шаңырақтың өнер тарландары актерлер шеруіне шықты. Айтулы шарада сөз бастаған КСРО халық әртісі Асанәлі Әшімов «Ел Тәуелсіздігінің 25 жылдығы мен театрдың

Қазірде киелі сахнада ойнайтын актерлер негізінен жастар, соған сай көрермендердің дені жас буын өкілдері. Біздің міндетіміз — ізімізден өрген осы жастарға жол көрсету, тілеуші болу. Сіздердің де бүгінгі тілеулеріңіз қабыл болсын! Маусым шымылдығын ашайық, біз ойламаған, біз айтпаған ойды Ұлы Абайдан естіңіздер!», — деді.

Шымылдық ашылды. Сахнада Абай. Абай ролінде — театр директоры Ерлан Біләл. Әбдірахман рөлін театрдың актерлік құрамына жаңа қабылданған Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері Қуандық Қыстықбаев ойнаса, Айдар рөлі жас актер Аян Өтепбергеге бұйырды.

Өмірдің көркем шындығын, тарихтың бедерлі шақтары мен белді тұлғаларының сан қилы тағдырын арқау еткен дәстүрлі үзбей, жанашылдық пен ізденіске толы театрдың әр қойылымын

Ә.Мәмбетовтің, 90-жылдары Ж.Хаджиевтің, Б.Атабаевтың, 2010 жылдан Е.Обаевтың режиссурасымен сахналанған қойылым әдемі жалғасын тауып келеді. Әр режиссер, актер ақын жанын әр қырынан ашты. Әр кезеңнің өз Абайы, өз көрермені болды. Ұлы Абайдың болмысы Ерлан Біләлдің сомдауында жаңа сипатымен ашыла түсті. Зұлмыдық пен сатқындықтың арасынан алалдық іздеген Абайдың кемелденген шағын көрдік.

Сонымен қатар «Абай» трагедиясында өнердің жілігін шағып, кіл майын ішкен М.Әуезов театрының сахна салқатары да өнер көрсетті.

Алдағы уақытта да театр басшылығы мен ұжымы өнер мен мәдениетке жаңа серпін, тың тыныс беретін іс-шаралар тізбегін жоспарлап отыр.

Мақпал НОҒАЙБАЕВА

Сыр сұхбат

Қазақ мемлекеттік академиялық М.Әуезов атындағы драма театрында жаңа маусым аясында қазан айының 22-23 күндері жазушы, драматург Мәдина Омарованың «Ақтастағы Ахико» драмасының премьерасы болады. Қазір репетициясы жүріп жатқан қойылым авторынан шығарма жөнінде аз-кем сұхбаттасқан едік.

— Мәдина, әуелі 91-театр маусымында премьерасы болғалы отырған «Ақтастағы Ахико» пьесасының жазылу мақсатына аз-кем тоқталып өтсең?

— Бұл пьесаны жазу деген нәрсе — Қарлағты зерттеуші, заң ғылымдарының докторы, профессор, Парламент Мәжілісінің депутаты Нұрлан Дулатбеков ағаның идеясынан туындады. Ол кісі театрымызға арнайы келіп, үлкен кездесу ұйымдастырды. Қарлағ тақырыбына бағышталған ондаған зерттеу кітабын, осы бағытта жазылған бірнеше өзге де көркем туындыларды театр мұражайына тарту ете отырып, Қарлағ мәселесін, соның ішінде туған жеріне оралса да жерсінбей, Ақтасқа қайтып келіп алған жапон тұтқыны Ахико Тецуро ғұмырын пьесаға айналдырып, көрермен назарына ұсыну жайымен бөлісті. Бұл ой театр басшыларының, көркемдік кеңестің қолдауына ие болып, сол жерде жазу жағы маған тапсырылды. Сосын мен отырып, тақырыпты зерттеуге кірістім. Қарлағ мұражайына барып қайттым. Көптеген деректі, көркем фильмдер көрдім. Қысқасы, бұрын тек атын естіп, құрғақ деректер түрінде сұлбасын ғана ажырататын Қарлағты қайта бастан кешіп шығуға тура келді. Онай болды деп айта алмаймын. Дегенмен нәтижесінде дүниеге «Ақтастағы Ахико» келді. Мендік мақсат — сол қанқұйлы замандағы адамдардың кейіпін беру; басқа қиыншылық түскенде кейбіреудің адами кейіптен ажырап, хайуани деңгейге құлдыап барып бір-ақ түсетінін, кей адамдардың, керісінше ешнәрсеге қарамастан, бет-әлпеті мен ар-ожданнан сақтап қалатынын көрсету болды. Мен үшін бұл құбылыс — феномен. Неге біреу алай, біреу былай? Жазу барысында өзім де осыны жете ұғынуға тырыстым. Негізгі мен үшін мақсат та, тақырыпты қаузап қуалауға ынталандырған себеп те осы болды. Рух немесе қарабайырласақ, психология немесе. Жалпы сол дәуірдің келбеті, проблемасы, қиыншылығы, аяусыздығы көркемдік тұрғыдан

— Қоғамда, заманауи әлемде өмір сүргеннен кейін идеология идеясынан ешқайда қашып құтыла алмастыз. Егер ол идеология көкейге қонып тұрса, онан неге қызмет етпеске... Содан кейін бұл пьесадан, жалпы кез келген әдеби туындыдан оқырман (көрермен) нені іздесе, нені көргісі келсе, соны табады деп ойлаймын. Кішкене көңіл есігін кеңірек ашып, тереңдеу бойласа, өте ауыр ойла қалары анық. Бірақ әйтеуір барлығының оптимистік нотада, көңілді аяқталатыны дәтке қуат.

— Шығармада кеңес өкіметінің қанқұйлы саясатын, қазақ халқының болмысын толық аша алдың деп ойлайсың ба?

— Енді өз деңгейімде, проблеманы бір пьеса бойына арту мөлшерінде, аштым деп ойлаймын.

— Пьесадағы Степанның бейнесі сурет өнерімен астастырылады. Бірақ жауыз. Бұл зұлмыдық зынданындағы өнер бейнесін, өнердің халін беру ме, әлде басқа ойға құрылған ба?

— Степанды суретші етудегі басты мақсатым — оны түрмеде отырған жай «урка», «вор в законе», «авторитет» деңгейінде қалдырмай, интеллектуалдық деңгейін көтеру, солайша көрермен үшін қызықты ету, аласапыран күй кешіп, бойындағы өнермен алыса отырып, жан-жағына өлшеусіз қиянат жасайтын есі ауысқан, қатыгез өнер адамының бейнесін жасап шығу болды. Ол мен үшін сол кездегі жүйенің — символы. Тіпті көркем бейнедегі — дәл

өзі. Сондықтан ол кейіпкер мен үшін осы қалпында өте қымбат.

— Жендеттердің қанішерлігін көрсету арқылы сол заманның қатыгездігін жеткізу байқалады. Алайда жендетке де ақталуға әрі болмысының бір бөлшегін көрсетуге мүмкіндік беруге бармаудың себебі неде?

— Иә, мен тіпті Степанға да ақталуға мүмкіндік қалдырмадым. Оларды сындырған заман, олар іштей күйрей отырып, амалсыз сол заманның қилілері болды деген сентименталды психологияны ишара еміреуінмен бойларына дарытпадым. (Әрине, режиссер өзгертіп жіберсе, амал кем). Менің ойымша, қашанда, қай заманда, қай жағдайда болмасын әр адамда

дүниетанымымен байланыстырылған үміт бейнесі ме?

— Иә, Абыз қария — Сарыарқа жерінің киесі, иесі ретінде алынды. Анадан керемет даланы бөліп алып, қоршап тастап, ол жерде өсіп-өніп отырған қалың елді теңіретіп жіберіп, Ажал, Азап лагерін салып отырған билікке келіп, үрейін алатын, тұтқындарды серпілтіп, Әділет орнатып кететін — Қасиет.

— Ақтамақ (кейіпкер) халықтар достығының ұйытқы бейнесін бе, әлде қазақтың Құдайшылығын, адамшылығын көрсетсе ме?

— Бұл екеуінің аражігін ажыратып, бірін таңдау мүмкін емес. Біртұтас нәрсе ғой. Адамның ұлттың, нәсіліне қарай өзгеріп отыратын Құдайшылық, адамшылық бола ма? Оны қалай құдайшылық деп айтамыз? Ақтамақ — қазақ анасы, қазақ әйелі. Жоғары мағынада бұл тіркестің аясына дүниенің бар имандылығы сыяды.

— Әуезов театрында қойылғалы жатқан алғашқы пьесан. Өз көңіліңнен шықты ма?

— Әлдене деу қиын. Қазір репетиция барысында түрлі күйді бастан кешіп жүрмін. Біресе алай, біресе былай сияқты. Енді спектакль шықсын, сонда белгілі болады.

— Драматургия саласында тағы басқа қандай жаңа ізденістерің бар?

— Идея көп. Барлығы қызық. Барлығы ұнайды. Бір жұмысты бастап алып, тезірек аяқтап, көкжиекте қылтып шеті көрінген тағы бір образға жан бітіргін келеді. Әрине, бар. Бұйырса, оқып қаларсыңдар.

— Қазіргі заман драматургиясы несімен ерекшеленуі керек деп ойлайсың?

— Мұрат Әуезов, Ғабит Мүсірепов сияқты ұлы классиктер, кеше дүниеден өткен Асқар Сүлейменов, Қалихан Ысқақ секілді азулы ағалар іргетасын қалап кеткен қазақ драматургиясы мықты болуға тиіс. Бірақ, әрине, заман өзгерген сайын, әдебиет те бірқалыпта қала алмайды. Әлеммен бірге қарыштап, жаңашылдықтан қорықпай, қабылдау керек, қазақ драматургиясының бойына лайықтап сіңіру керек. Қазір бір қуантағыны, жақсы жастар легі келе жатыр. Мұрат Қолғанат, Әлібек Байбол деген балалардың шығармашылығымен таныспын, өте ұнайды. Олар мүлде басқа. Біз де шама-шарқымызға қарай ізденіп жатырмыз. Барлығы жақсы болады деген ойдамын.

— Әңгімеңе рахмет!

Авторы: Мәдина Омарова
Режиссері: Асхат Маемиров

әуел баста таңдау еркіндігі болады. Құдай билеген әлемде онсыз еш болмайды. Олар өз таңдауын жасаған адамдар. Сондықтан оларды жас талша солқылдатып, толқытып жатуды артық санадым. Бұл үзілді-кесілді пьесаға әлдебір мәрттік берген сияқты...

— Қария бейнесі. Аруақ, азапты жеңілетуші рух бейнесінде алынуы халықтың

Сұхбаттасқан
Өміржан
ӘБДІХАЛЫҚҰЛЫ

САХНА

Шерлі шежіре ШЫНДЫҒЫ

Табиғатынан өр мінезді, еркін ойлы бабаларымыз «қара қазан, сары баланың қамы үшін» құрбан болып, жүздеген жылдар бойы сыртқы жаулармен жан аямай арпалысқа түсті. Бұл күрес орыс отаршылдығы кезінде де тоқтаған жоқ. Ғасырларға созылған ерлікке толы тарихымызда 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс өз алдына бір төбе.

Осыған орай, Жамбыл облыстық қазақ драма театрында Ел Тәуелсіздігінің 25 жылдығына және де ұлт-азаттық көтерілістің жүз жылдығына орай заңғар жазушы Мұхтар Әуезовтің «Қилы заман» тарихи драмасы сахналанды. Ұлы жазушының шығарлаң тағдырлы шығармасын сахна тіліне түсірген белгілі ақын-драматург Нұрлан Оразалин. Жалпы, 1927 жылы жазылған «Қилы заман» повесі — сол кезеңдегі қазақ халқының өмірі мен тұрмысын, жарасымды табиғатымен қоса адамдар арасындағы әлеуметтік тартысты, оның ақыры қазақтардың көтерілісіне әкеліп соққан жағдайды шебер суреттейтін көркемдік дәрежесі жоғары шығарма.

Тарихи драма көрермен назарына ұсынылмастан бұрын облыстық қазақ драма театрының директоры Болат Бекжанов театрдың жаңа маусымының ашылуымен құттықтап, руханиат ордасының ұрпақ тәрбиесіндегі алатын орнына айрықша тоқталып өтті. Сондай-ақ Болат Үмбетәліұлы қазақ жерінің қиыр-қирын камтыған ұлт-азаттық көтерілісінің халық өміріне қалдырған табы қалың екендігін тілге тиек етіп, өскелең ұрпаққа тәуелсіздіктің қадірін жете

түсіндіру мақсатында таңдау «Қилы заманға» түскендігін айтты.

Қойылым Ақ патшаның бұратана халықтардың өкілдерін тылдағы жұмысқа алу жөніндегі жарлығының шығуымен басталады. Бейбіт өмір кешіп жатқан елді Ресей патшасының 1916 жылғы 25 маусымдағы жарлығы дүр сілкіндірді. Жалпық бойынша тыл жұмыстарына Қазақстаннан, Орта Азиядан, оның ішінде қазақтар мекендеген барлық облыстардан адам алу белгіленді. Олардың тізімін жасау болыс басшыларына жүктелді. Патша жарлығы халыққа төбеден жай түскендей әсер етті. Жер-жерде наразылықтар көбейді. Қысқа күнде қырық құбылған саясаттың салқаны жалпақ жұртшылыққа қатты батты.

Көтеріліс басшылары Ұзақ батыр мен Жәменке шешен және Албанның ең белелді адамдары. Ал болыс-билер саяси ахуалды жіті бақылауда ұстаған, заман сырын, патша саясатын терең түсінген адамдар еді. «Ұлымыз құл, қызымыз күң болмасын десек, аяғымыз аттың үзегісінде кетпесін десек атқа қонайық» деп ұран тастаған Ұзақ батыр енді шегінерге жол жоқтығын айтып қол жинай бастайды. Ұзақ батыр әділдік жолында әрдайым ұлықтармен ұтасып келген тұлға ретінде көрінесе, Ұзақтың туған ағасы Тұңғатар қажы оған мүлде кереғар бейне. Мал соңына түскен дүниеқұл, дүлей пенде. Қара басының ғана амандығын ойлап, өзге елдің үңсіз бағынуын жөн көрген ол Ұзақтың елді бастап шыққан әрекетін жақтырмай, жолын бөгеуге тырысады. Тоқтау айтып, сабырға шақырады.

Ақырында ел кісілері бір шешім табуын амалын іздеп, айналып келгенде, би-болыстардың емес, Албан руының қадірлі асқалы Жәменкенің ауылына жиналады. Ал Жәменке ауылындағы алғашқы жиында ел бастаған серкелер белді бекем буып, «Бала өлгенше, шал өлсін» деп өздерін құрбандыққа шалалы.

Осылайша, еркек кіндіктің барлығы тегіс атқа қонып, жазалаушы отрядқа қарсы шығады. Бұған дейін «айтқанына көндіріп, айғырсып қамшы үйіріп, ысқырып» ықтырып үйреніп қалған момын елдің бір-ақ сәтте жат мінез танытып, қарсылыққа бет бұрғанын байқаған ұлықтар енді көтерілісшілерді басып-жаншуудың түрлі амал-айласын қолдана бастайды. Қарсы бас көтергенді тегіс қырып, тіпті бесіктегі нәрестелердің өзі қанішер қаніпезерлердің шенгеліне ілінеді.

Тығырыққа тірелген сәтте патша ұлығының арам ниетін әбден танып-білген қазақтар, Оспан Жәбірбаев деген қазақ тілмаштан үміт күткенімен ол жанашырлық танытпайды. Ақырында зіркілдеген зеңбірекке берденке мылтықпен, сойыл-қамшымен қарсы тұрған көтерілісшілер жеңіліске ұшырайды.

Дар алдында емес, ар алдында именген Ұзақ бастаған көтерілісшілер қазақ халқының тәуелсіздігі үшін басын бөйгеге тігіп, ақырында окка ұшады. Қойылымның түйінделер сәтінде Led экран арқылы тар заманда да тобасынан жанылмай тағылымды ғұмыр кеше білген, тәуелсіздік жолында бастарын бөйгеге тіккен боздақтарымыздың бейнелері көрсетіліп, көрермен қауымы ерекше әсерге бөледі.

Жалпы, қойылымнан бүкіл ұжымның еңбегін көруге болады. Қай кейіпкерді алсақ та, артистердің шеберлігі, жан дүниесінің тереңдігі сүйсінтпей қоймайды.

Дәулет ТӨЛЕНДІ,

Жамбыл облысы

Мереке

Орал қаласында Тәуелсіздіктің 25 жылдығына арналған шаралар аясында ауыл шаруашылығы қызметкерлерінің күні аталып өтті. Мерекеге орай таң сәріден қала орталығындағы М.Ықсанов көшесі бойында ауыл шаруашылығы өнімдерінің жәрмеңкесі ашылды. Қала тұрғындарына арналып ұйымдастырылған жәрмеңкеге өңір аудандарындағы және қалалық ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер өз тауарын қолжетімді бағамен сатты.

Облыстық «Нұр Отан» партиясы ғимаратында аталған мерекеге орай салтанатты шара өтті. Мерекеге жиналғандар ғимарат дәлізінде орнатылған теледидарлар арқылы әр ауданның экономикалық дамуы мен жетістіктерінен сыр шертетін бейнебаяндарды тамашалады. Бұл мерекелік шараға облыс әкімі Алтай Көлгінов қатысып, ауыл шаруашылығы саласы қызметкерлері мен ардагерлерін құттықтады;

— Биыл Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдық мерейтойы. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдары ауыл шаруашылығы қиын кезеңдерді бастан өткерді. Бүгінгі таңда өңіріміздің агроөнеркәсіп кешені айтарлықтай нәтижеге қол жеткізді. Кеше ғана Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев астық жинау науқанының табысты аяқталуына байланысты еліміздің агроөнеркәсіп кешені еңбеккерлеріне құттықтау жолдады. Елбасы құттықтауында ауыл шаруашылығындағы жетістіктерге тоқталып өтіп, «Осының барлығы мейлінше мол тер төгуді, ұдайы қамқорлықты, зор қажыр-қайратты, білім мен тәжірибені талап ететін саланың бірі — егін шаруашылығының табысты дамып келе жатқанын даусыз дәлелдейді. Бұл саладағы азаматтардың бәрін құттықтап, бірден жеміс бере қоймайтын жер төсіндегі бейнетті

еңбектері үшін» деп алғыс білдірді. Сонымен қатар ел Президенті «Біз Қазақстанда дикандардың адал еңбегі барынша бағаланып, ауыл шаруашылығы инвестицияға қолайлы, жаңа жобаларға, жастарымыздың күш-қуатына өріс ашатын келешегі кемел салаға айналуы үшін барлық жағдайды жасаймыз» деп атап өтті. Халқымызда

қантар-тамыз айларындағы есеп бойынша ауыл шаруашылығының ішкі тауар айналымы 14,4 млрд теңгені құрады. Оның ішінде экспорт 2,4 млрд, импорт 12,0 млрд теңгені құрайды. Бүгінгі таңда өңіріміз ірі қара малы мен қой етін, балық, астық пен астық өнімдерін, майлы дақылдарды сыртқы нарыққа шығарып отыр.

егістен 52,3 центнерден бастап 41 центнерге дейін өнім алды. Бұл — біздің өңір үшін үлкен жетістік.

Біз бүгінгі мейрамда ауыл шаруашылығы саласында еңбек етіп жүрген азаматтарға және ардагерлерге, барлық дикандар мен мал өсірушілерге ерекше алғысымызды және

Ауыл – ұлтымыздың тамыры

«Ауылдың амандығы — елдің амандығы» деген ғибратты сөз бар. Расында да, ұлтымыздың тамыры — ауыл, тағдырымыз да соған байланысты. Ауыл шаруашылығы саласын дамыту — бұл 443 ауылдық елді мекенді өркендету, облыс тұрғындарының жартысынан астамын қолдау болып табылады. Мемлекет тәуелсіздік жылдары бұл салаға айрықша назар аударып, ерекше көңіл бөліп келеді.

Тек 2016 жылы ауыл шаруашылығы саласын қолдауға 8,3 млрд теңге қаражат жұмсалды. Сонымен қатар 2016 жылы ауыл шаруашылығын қаржыландыруға 3,6 млрд теңге «ҚазАгро» акционерлік қоғамы арқылы несие ресурстары тартылды. Біздің өңіріміз — асылтұқымды Көшім жылқысы, қазақтың ақбас сиыры мен Еділбай қойының отаны. Соңғы 20 жылда ірі қара мал басы 30, қой мен ешкі — 50, жылқы — 60, құс саны 130 пайызға артты. Еуразиялық экономикалық одақ аясында және Дүниежүзілік сауда ұйымына кіргелі шаруаларымыздың аяғына нық тұруына, бәсекеге қабілетті сапалы өнім шығаруға «Агробизнес — 2020» бағдарламасы шеңберінде барлық жағдай жасалуда. Үстіміздегі жылдың

Бізге Ресей, Испания, Әзірбайжан, Қырғызстан, Тәжікстан, Түркіменстан, Ауғанстан, Өзбекстан мен Украина секілді елдермен сауда-саттық саласы мықты дамыған. Еліміздегі ауыл шаруашылығы саласына деген қолдаудың, ауа райының қолайлы болуының және дикандар мен жұмысшылардың қажырлы еңбегінің арқасында биылғы жылы егін шаруашылығынан мол өнім алдық. Ағымдағы жылы өңіріміз бойынша дәнді дақылдан түскен өнім 318 мың тоннаны құрап отыр. Бұл көрсеткіш өткен жылмен салыстырғанда 35 есеге көп. Мол өнімге қол жеткізген шаруашылықтар қатарында Зеленов ауданындағы «Алтын бидай», «Матевосян», «Достық» шаруа қожалықтары бар. Олар әр гектар

ризашылығымызды білдіреміз. Сіздер қажырлы еңбектеріңізбен еліміздің экономикасының дамуына ғана емес, қоғамның әлеуметтік тұрақтылығының нығайтуына да қомақты үлес қосып келесіздер. Егер биыл маңызыз оқиға — ел тәуелсіздігінің 25 жылдығы болса, келесі жылы Астана қаласында өтетін «EXPO — 2017» бүкіләлемдік көрмесі халықаралық қоғамның назарын өзіне аударады. Батыс Қазақстан облысының ауыл шаруашылығы қызметкерлері көрмені ұйымдастыруға атсалысады деген сенімдеміз, — деді өңір басшысы Алтай Сейдірұлы. Бұдан соң облыс басшысы ауыл шаруашылығы саласында елеулі еңбек етіп жүрген бір топ сала мамандарын марапаттады.

Руслан ДОСТАЕВ

Еңбегімен еңселі

Қалың көде қақалып өскен беткейдегі жусап жатқан жылқы үйіріне жақындағанымыз сол еді, мойнын қаздай иілтіп, қамыс құлақтарын тынымсыз қайшылап, болат тұяқтарымен саздауыт жердің шымын оя шұрқырай кісінеген, жаясына екі адам еркін жатқандай бозайғыр алдымызды кескестей берді. Кебеже қарын, кең құрсақ нағыз қазақы мал екен. Сауырлы, жаялы, кесек бітімді бозайғырдың тұрқына көзің тойғандай. Үйірдегі тай-құлынды айбарымен жасқап, бізді сәл әріректегі тепсеңге қумақ. Есебі бейсауыт адамдардан үйірін қорғаған түрі. Мал иесі Серік Балағазыұлының құр-құрлаған дауысын естігеннен кейін бозайғыр ойқастай басып барып, сабасына түсті де, боз даланы басына көтере оқырды. «Байқамай қалдым» дегендей қамыс құлақтары тік шаншылған басын шұлғып-шұлғып қояды.

Тепсеңдегі жылқы үйірі көңіл тоғайтарлық ток. Мама биелердің жанындағы жабағылардың жүні жылтырап тұр. Солтүстіктен күзгі қара суықтың алғашқы белгісіндей анызақ, суық жел еседі. Қара суыққа қынатын мал жоқ. Желге жондарын төсеп, бітік өскен бетегені күйіспей жатады.

— Міне, жылқы үйірі осында, — дейді жасы жетпістің желкенін кереген Серік Асқаров, — мініс аттар ауылда. Оның үстіне жаз бойы сауып отырған бір үйір бие де елде.

Мал баққанға бітеді. Қазір «МММ» деп ат қойып, айдар таққан біздің шаруа қожалығымызда 110 бас жылқы, 205 қара мал, 400-ге тақау қой бар. Осы малдың басын кенес өкіметі тарап жатқанда астыма мініп жүрген автокөлігімізді бірер бас жылқыға айырбастап құрап едім. Содан өскені. Өз төлінен өсірдім. Әрине, жылқының тұқымы түзік болуы үшін жыл аралатып, үйірге салатын азбан айғырды айырбастап отыру керек. Содан соң малдың қабағына қараған дәзім. Онсыз босағана төрт түлік байланбайды.

— Ақсақал, — дейміз біз әзілге жығып, — төрт түлік деген сөзді екі қайталадыңыз. Сіздегі түлік үшеу-ақ қой.

— Сұрағын жөн, қарағым, — дейді Серік Балағазыұлы, — Төртінші түлік анау қырдың астында жатыр. Ащылы, сортаңда. Бір келе түйе. Біздің жакта тансық болса да төрт түлікті түгел түгендеп, өсірмек мақсат ойда бар.

Жылқы жайылымынан сәл әріректе, үйір-үйір баппан қайындар қаумалдай қоршап, табиғаттың өзі желге қорған жасаған алаңшадағы ақбас сиырлар табынына бет алдық. Алыстан қарағанда ғана

біркелкі көрінеді екен. Жакындай келіп, жобаласак, табында Зеңгі бабаның сан атасы тоғытылған екен. Қырдың қызыл сиыры да, сүтті қараала да, етті ақбас та осында.

— «ҚазАгро» ұлттық компаниясы елге тиімді бастама көтеріп отыр, — дейді Серік Балағазыұлы, — «Сыбаға» бағдарламасы біле білгенге ел үшін, елде тұратын жұмыссыздықтың зардабын көрген адамдардың еңесін тіктейтін, әлденетін ғажап көмегі. Жасым жетпіске келгенде мен неге жарғақ құлағым жастыққа тимей жұмыс істеп жүрмін? Жастарға үлгі болайын, елді қоғамдастырайын дейміндағы. Әйтпесе асарын асап, жасарын жасаған адамға не керек?..

«МММ» шаруа қожалығының атауы Серік Асқаровтың Марат, Мұхтар, Мәулен есімді балаларының бас әрпінен алынған. Қазір Ақкөл ауданында, іргелдегі Астанада шаруа қожалығының атын естіген ел елен ете түседі. Өйткені, қожалықтың аты бал татыған қымзымен шығып тұр. Қымыз баптайтын үйді арнайы барып көрдік. Ауылдағы кез келген үй тәрізді төрт бөлмелі, жатаған шатырлы баспана. Жалғыз-ақ ерекшелігі — төңірегінде көлденен жатқан бір тал қылау жоқ, мұнтзадай тазалығымен ерекшеленді. Үйдің алдына

екіншісінде 42 метр. Соның арқасында өзі де бағымдағы мал да таза суға мөлтектеп, қарық болып отыр. Электр қуаты үшін ауылдан бөлек трансформатор орнатылған. Ауылдастарына бөгет болмауы үшін. Ауыл шаруашылығы техникаларын электр қуатына қосқан кезде жалпы қуат азайып, бейнет шекпеуі үшін.

— Өз құмырымда сан алуан шаруаның басын қайырдым, — дейді «МММ» шаруа қожалығының жетекшісі Серік Асқаров, — бригадир де болдым, бөлімше меңгерушісі болып та қызмет істедім. Қара жұмыстан да қашқам жоқ. Сол сан жылы еңбек тәжірибемде істің көзін тауып, маңдайы терлеп еңбек еткен жанның далада қалмайтынын айқын аңғарып, көкірегіме тоқыдым. Тәуелсіздік алған тұста ескі қирап, жана әлі жолға қойылмаған уақытта қиыншылықты бастан кешкеніміз рас. Ешкімге алақан жайып бармадым. Қолтығымнан демейтін құзырлы ешкімім жоқ. Осы білігіме өзімнің ақ адал еңбегімнің арқасында жеттім.

Ақсақалдың шаруаның ыңғайын білетіндігі қай жерде де көрініп тұр. Биыл жаз қуаныштылық болса да, бір-біріне іргелестіріле үйілген қоян жон маялар мен мұндалайды. Шаруа қожалығының басшысы егін

Төрт түлікті түгел өргізген

сан алуан гүл егілген. Кәдімгі қаладағыдай эстетикалық талғаммен безендірілген. Сыртқы тазалық ішкі тазалықтың жанында астар болмай қалады екен. Тәулік бойы қымыз бапталғандықтан ба, жарма есікті ашқан сәтте қышқылтым

орағы аяқталған соң, 1200 гектар егістік алқабындағы бидай мен сұлы сабанынан бір қылтанак қалдырмай, жинап алатындығын айтады. Одан соң мал азығына түрлі қосындылары бар жарма, құрама жем, тұз қосылатындығын, оның өзі мал ағзасына өте пайдалы екендігін баяндап берді.

Қолдағы техникаға арналып, кәдімгідей екі бокс, асфальтталған қырман салған. Астыққа арналған қойма, мал жеміне арналған қойма бір бөлек. Еңбексүйгіш адамдардың қарекетіне қарап көңілің тойғандай.

Шаруашылықты ұршықша үйіріп, дөңгелетуі өз алдына шаруашылық басшысының 30 жылдан бері тарқамай келе жатқан бір құмары бар. Ол ат спорты. Осы төңіректегі ат жалын тартып мінітін, тақымы мықты бөзбалаларды жинап, команда құрған. Облыс ішінде өткізілген көкпар сайысынан қалып көрген жоқ. Ежелгі спортқа жастардың ынтыасы ғажап. Команда құрамындағы Азат Алшынов, Елдар, Айтказы Сағындықовтар, Диас Байзақов тәрізді жас жігіттер ұлттық ойынның көркі.

Көкпар ойынымен бірге бәйге десе делебесі қозалы. Асылтұқымды жүйрік ат баптап, бәйгеге қосу бір құмары. Өз бойындағы қызығушылықты да қанағаттандырып қоймай, көпшілікке де шарапатын тигізуден бір жанылған емес. Елдегі мерекеге білек сыбана кіріседі. Оның ішінде жылдағы Наурыз тойы, қыстағы қар қалашының соғу тәрізді ел еңесін көтеретін шаруаларға ұйытқы болып жүр. Елдегі орта мектепті де сақтап қалуға айрықша еңбегі сіңген. Жылусыз қалғанда екі бөлмені жылытатын бір пештен орнатып, отынын қамтамасыз етіп, ауыл балалары үздіксіз білім алуға үлес қосты. Қазір де әрдайым орта мектептің тыныс-тіршілігін қадағалап отырады.

Жетпіске келген адамның еңбексіз қарап отыра алмайтынына әрі таң қаласын, әрі разы боласын. Тепсе темір үзетін аптал азаматтар қол қусырып қарап жүргенде, ақсақалдың бұл ісі өзгеге үлгі, жалпыға жақсы мысал емес пе?!

Байкал БАЙӘДІЛОВ,
Қараөзек ауылы
Ақкөл ауданы
Ақмола облысы

ӨЛКЕ

www.jasqazaq.kz

E-mail: jas_qazaq@mail.ru

13

Нәтиже

Жуырда Қазақ ұлттық аграрлық университетінде «Ветеринариялық білім бойынша Халықаралық эпизоотиялық бюроның жаһандық конференциясы ұсыныстарын Орталық Азия аумағында жүзеге асыру туралы кеңесі» тақырыбында бірінші аймақтық кеңесі өтті.

Екі күнге жоспарланған кеңестің ұйымдастырушылары — ENVT, ҚазҰАУ, Лион ветеринариялық ұлттық мектебі (VetAgroSup), ауыл шаруашылығы министрлігі,

жылдан бері жүргізіп келеді. Тек тәуелсіздік алған жылдардың өзінде университет қабырғасынан алты мыңнан астам ветеринар, ветеринар-санитар дәрігерлер, магистрлер мен PhD докторлар түлеп ұшты», — дейді. Университет басшысы түлектерінің еңбек нарығында өте жоғары сұранысқа ие екенін де атап өтті. Оның сөзіне жүгісек, бүгінгі таңда олар ветеринарлық мекемелерде, мемлекеттік, ғылыми-зерттеу, білім беру құрылымдарында, кәсіпорындарда, алыс-жақын шетелдерде қызмет атқарады.

Университет ветеринарлық медицина және ветеринарлық санитария мамандығы бойынша үш деңгейде білім беру бағдарламасын жүзеге асырады. Мәселен, ветеринария факультеті халықаралық ғылым-білім беру кеңістігінде көптеген табысқа қол жеткізгені. Т.Есполов «Қос диплом бағдарламасын жүзеге

Ветеринарияда жаңа қадам

Ұлттық аграрлық ғылыми-білім беру орталығы, Халықаралық эпизоотиялық бюроның Астанадағы өкілдігі.

Кенес жұмысына ветеринарияға бағытталған жоғары оқу орындарының ресми өкілдері және Франция атынан Халықаралық эпизоотиялық бюроның делегаттары, ТМД-ның 11 мемлекетінен (Армения, Әзірбайжан, Беларусь, Грузия, Қазақстан, Қырғызстан, Ресей, Тәжікстан, Түркіменстан, Украина, Өзбекстан) өкілдер қатысты.

Жиынды Қазақ ұлттық аграрлық университетінің ректоры, академик Тілектес Есполов ашып, ветеринария саласындағы түйткілді мәселені ортаға салып, аталған бағытта университет тарапынан атқарылып жатқан инновациялық жобалар жайын баяндап, алдағы атқарылатын іс-шараларға тоқталды. Академик Т.Есполов «Бүгінгі таңда адамдардың денсаулығы мен өмірі үшін ветеринарлық медицинаның маңыздылығын қайта бағалау өте қиын. Себебі адам мен жануарларға ортақ аурулардың саны жыл сайын артып келеді. Қоршаған орта факторлары мен дәрі-дәрмектердің әсеріне төзімді вирустар мен микроорганизмдердің

асыру бойынша әлемнің жетекші жоғары оқу орындарымен әріптестік байланыс дамуда. Оның қатарында Шығыс Финляндия университетінің, Ветеринарлық медицинаның Ганновер университеті, Ыстамбұл ветеринарлық университеті, Вагенинген университеті және т.б. бар», — деді.

Биылғы жылы университет базасында агротехникалық ХАБ өз жұмысын бастады. Ол мемлекеттің және жекеменшік сектордың ресурсын бір арнаға шоғырландырып, оны ел үшін пайдалы, перспективасы жоғары жобаларға бағыттауын болады. Бұл бірегей ХАБ еліміздегі агроөндірістік технологиялар трансферті мен ғылыми-зерттеу нәтижесін коммерцияландырудың аланы болып табылады.

Ғылыми басқосуда бірқатар мәселе қарастырылды. Ол ТМД елдерінде және Орталық Азия аумағында ветеринариялық білім беру туралы ағымды жағдайды талдау. Сонымен қатар ветеринариялық оқу орындарын бітірушілерінің қузыреттілігіне қойылатын Халықаралық эпизоотиялық бюросының (ХЭБ) ұсыныстарын қарастыру және ветеринариялық білім ветеринариялық беру бойынша аталған бюроның негізгі концептуалды бағдарламасын ұсыну.

жаңа штатмдары пайда болуда», — деді. Оның айтуынша, басты мақсат — жануарлар ауруларының таралуына жол бермеу. Сондай-ақ адамға жұғатын аурулардың алдын алу және олармен күрес. Мал шаруашылығындағы азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету іс-шараларын жетілдіру.

Ректор «Медицина адамды емдесе, ветеринария адамзатты емдейді!» деген қағида бар. Сондықтан, сапалы ветеринарлық білім беру мен білікті маман дайындаудың маңызы өте жоғары. Ветеринарлық білім беруді дамытудың инновациялық әдістерін талқылау дәл біздің оқу орнымызда өтуінің өзіндік себебі бар. Ветеринария саласында маман дайындауды университет 1929

Бюроға қатысушы-мемлекеттердегі жоғарғы және жоғарыдан кейінгі ветеринариялық білім берудің үйлесімін қамтамасыз етуге бағытталған бірқатар бағдарламалық құжаттарды ХЭБ әзірлеп құрастырды. Қазіргі кезде Халықаралық эпизоотиялық бюро Еуропаның, Азияның және Американың 18 университеттерінде тоғыз Twinning жобаларын қолдап отыр. Екі күнге созылған кенес жұмысының нәтижесінде ветеринарлық білім саласының ғалымдары саланы дамытуға байланысты арнайы резолюция қабылдайды.

Макпал НОҒАЙБАЕВА,
Суреттерді түсірген
М.БОТАБЕКОВ

Ұлттық бренд

ті. Жаратқан иеміз тіршілікте көп жылдатқан пендесін әйтеуір, бір қуантуға тиісті. Ғарып балаларды жүйрік аттын басына мінгізіп шапқызу баяғыдан бар дүние.

Қалым Құлтасов Чкалов ауданына қарасты Кеңес ауылының тумасы. Қазір ол ауыл жоқ, тарап кеткен. Қалым тәрізді жер-жерде тіршілік құрып жатқан азаматтардың көкейінде ғана сақталған. Қалым Қаймолдаулы да туған ауылын жиі еске алады. Әкесі Қаймолда жүйрік баптаған, бәйгеге ат қосқан адам. Әлі есінде жүйрік қарагер биелері болып еді. Сол биені жаратып, төніректегі 4-5 ауылдың әлдебір тойларында, айтулы мерекелерде, оның өзінде де тым сирек өткізілетін бәйгеге қосушы еді. Әкесінікі арғы ақсақалдардан естіген, көне заманнан жеткен қағиданы өз бойындағы түйсікпен ұштастырып, дамыту болатын. Қазіргі ат жарату сол кездегімен салыстырғанда мүлдем басқаша сипатта. Сан жылдар бойы ат жаратып, бәйгенің алдын бермей келе жатқан Қалым Құлтасов былай дейді:

— Алдымен, ат тұқымы туралы айту керек. Қазір қазақы ат, қазақ жылқысы бәйгеге қосуға жарамайды. Мақтаулы араб жылқысы да. Олардың тілсергеі осал, белі бекем емес. Ғыз етпе. Жакын, қысқа қашықтықтарда алуы мүмкін. Ал аламанға салу бос дәме. Түркіменнің атакты ақалтекесі

құрамында тиісінше сәбіз, кант, сұлы, алма, тұз тәрізді құрама жемдердің болуын әр күн сайын қадағалап отырамын.

— Қанты несі, — деймін мен.

— Кант глюкоза. Жүйріктің ағзасы қажетінше түрлі витаминдерді алып тұруы керек. Балаша мәпелеп бақпасаң, бағы жана ма? Бізге дейінгі ат ұстаған бапкерлердің тәжірибесі бір бөлек. Біздікі басқа. Жүйрікті әуелі семіртіп, жілігіне май жүгіртіп, қондандырып аламыз. Бірақ оның қазысындай май болмауы керек. Қазысына май байланған жүйріктің іші қызып, өліп қалуы да мүмкін. Ал жілік майын үзіп алсаң, ондай жылқыда күш болмайды. Бұрынғылар жүйрік атты жазды күні түнде қоя беріп, күндіз үш мезгіл биенің сүтін беріп, семіртіп, тұмшалап жауып, мама ағашқа байлап қойған. Бәйгеге қосардан бір күн бұрын терін алған. Терін алу үшін көбіне ауаның тымық кезін пайдаланған. Сауырдан құлак түбіне дейін қалың текеметпен ауа өтпейтіндей етіп, тұмшалап жауып, үстіне салмақты жігіттердің бірін мінгізіп, сүйегіндегі сасық тер әбден шыққанша әрі-бері желе шоқытып жүрген. Содан соң бәйге атының ер-тоқымын сыпырып тастап, әбден қас қарайып, көз байланғанша жетелеген. Жылқы жата қап аунап, сілкініп түрегелгенде бір уыс ақ сұлы беріп тан асырған. Біз де негізінен, бабаларымыздан қалған тәжірибені ұштастырғанымызбен, тер алу әдісі сәл басқаша. Біз жүйрікті ыстық моншаға

Қайдасың, қазақ азанат?!

де солай. Түркімен жылқылары әп еткен бетте бойын жаза алмағандай бұталақтап, содан соң кәдімгі ор қоян сияқты ытырынып шапқанда, көз көрім жерге дейін қара шалдырмайтын ұшқырлықтары бар. Бірақ шын тұлпардың тұлпарлығы сыналатын аламанға жарамайды. Рас өзге жылқыдан көрікті, қамыс құлақтары қайшылап, аккумуляторын иіп, бір орнында тұра алмай, біресе билеп, біресе дөңгеленген суреті алпыс екі тамырындағы бар қаныңа жан бітіріп, асқақ рух, айрықша сезім сыйлағанымен бұл тек сырт көрініс ғана. Талмай шабу үшін жылқыға өзгеше жаратылыс керек. Бұрынғының тұлпарлары былайша сипатталған ғой: *«Шырақтай жанған томаға көз. Еріні етектей жайылған. Қас албасты қабақты. Шықшыты оралып жатқан түбектей. Бауыздау жері піскен алма сағақты. Құлағы көлге біткен құрақтай. Құлжа мойын. Жауырыны сыпыра жасаққан тақтадай. Омыртқасы тақтадай. Мықымы тар. Кебежесі қарын. Кең құрсақ. От орнындай тұяқты»*.

Қазіргі жылқы бағатын, жүйрік баптайтын мамандардың айтуына қарағанда, қазақы жылқының бағын байлап жүрген кесепат бәйге жолының қысқа болуы. Мәселен, бүгінгі аламан бәйге деп жүрген ең ұзақ қашықтық 25-30 шақырымнан аспайды. Шын тұлпардың бабы мен бағы қатар сыналатын бұрынғы бәйге ең аз дегенде 50-60 шақырым болатын. Алаштың төл тұлпарлары ағылшын, араб аттары сияқты бір жарыстан соң қалжырап, сендетіліп қалмай, бір суытып алғаннан кейін-ақ зар күйіне енетін. Бірақ ондай қазанаттың тұқымы тұздай құрып

түсіреміз. Ыстық бұ жүйріктің бойындағы арам терден бір тамшы қалдырмайды. Бір мәрте түсіріп алғаннан кейін, желе жортып, тер шыққанша жүгіртіп, содан соң тердің дәмін көреміз. Кермек дәм жойылса, жылқының бойы тазарғаны.

— Өне бір жылдары Қызылжардың ат шабарында тоғыз жүйрік мәреге жетпей, жығылып еді. Шамасы, жүйрік аттарға бәйгенің алдында допинг береді деген жел сөздің шын болғаны ғой.

— Біз өзге әріптестеріміз туралы ғайбат сөз айтудан аулақпыз. Жұртта жұмысымыз жоқ. Өзіміз ондайға әуестігіміз жоқ. Біздің тұлпарларымыз бәйгеде өз бойындағы жаратқан иеміз сыйлаған мүмкіндіктері арқылы, әрі біздің жыл он екі бойы күтіп-баптап, арнайы жаратқанымыздың арқасында алдына қара салмайды. Менің «Рекорд» деген ағылшын тұқымды тұлпарым бірнеше республикалық, облысаралық жарыстарда сан мәрте бас жүлде алды. Бес рет жеңіл машина олжа еттім. Ал «Раут» деген жүйрігім, ол да ағылшын тұқымды жылқы, бірнеше жылдан бері алдына жүйрік салған емес. Рауттың арқасында алты машина ұттым.

Екібастұз қаласында өткен аламан бәйгеге, елуден астам өз елінде бәйгенің алдын бермеген ерен жүйріктер қатысты. Менің «Раутым» он екі айналым бойы жеке-дара келді. Сол бәйгеде атқұмар байшықештер менің Раутыма 80 мың доллар санап берді. Бірақ алмадым.

Шабысы анызға айналған Раут осы күні Красноярдағы балалар мен жасөспірімдердің спорт мектебінің ат қорасында тұр.

Жас сәбидей мәпелеп күткеннен кейін сан жылғы сайыстан қалжырағаны, жарыстан жүзегені байқалмайды. Қамыс құлақтарын қайшылап, болат тұяғымен жер тарпып, шабыс тілейтіндей оқыраңа қарайды жануар. Атбегілер Рауттың сан бәйгеде жүлде алған, ел мерейін өсірген, өз мәртебесін биіктеткен еңбегін қалай ұмытсын.

Атбегі Қалым Құлтасовтың айтуына қарағанда, ендігі арада қазақы жылқыдан тұлпар шығары деп дәмелену қиын. Тағы бір атбегілер айтты: — қазақы жылқы соғым ғана.

Әзірге ағылшын тұқымды жүйріктердің ғана бағы жанып тұр. Сан ғасыр бойы Алашқа адал қызмет еткен ер жігіттің қанатына баланған қазанат тұлпардың тұқымы қашан жаңғырар екен.

Байкал БАЙӘДІЛОВ

www.jasqazaq.kz

E-mail: jas_qazaq@mail.ru

15

Тәлім

Рио Олимпиадасының чемпионы Данияр Елеусінов өзі оқыған №54 мектепке барып, дене шынықтыру сабағын өткізді. Чемпионмен бірге, мектеп оқушыларына «Астана» президенттік кәсіпқой спорт клубының менеджері Юрий Мельниченко мен World class фитнес клубының ұстаздары сабақ берді.

Даниярдың дәрісі

Сабак жүргізу кестесіне сай, спортшылар алдымен дене шынықтыратын жаттығуларды, сондай-ақ фитнесітегі соңғы жаттығуды көрсетті. «Қазақпарат» хабарлағандай, Олимпиада чемпионы Данияр Елеусінов спорт адам денсаулығына қажетті факторлардың бірден бірі екенін көрсетті.

Д.Елеусінов «Дене шынықтыру пәнінде балалардың денесін шынықтыратын жаттығуларға көп көңіл бөлген жөн. Жалпы, дене шынықтыру балалардың білімін дамытып, денсаулығын нығайту үшін ең керек пәндердің бірі. «Дене

шынықтыру» жобасының арқасында балалар спортқа бас бұрып, дені сау ұлт тәрбиелейміз деген ойдамын».

Президенттік клубтың менеджері Юрий Мельниченко мектеп оқушылары спортқа мықтап кіріссе, болашақта Данияр Елеусінов сияқты чемпион болатындарына сенім білдірді.

Айта кетейік, «Дене шынықтыру» жобасы — Samruk-Kazyna Trust әлеуметтік жобаларды дамыту қорының қолдауымен басталған жоба және балалар мен жасөспірімдерді дене шынықтыру мен спортқа шақыратын бастама.

Футбол

Алматыда футболдан Қазақстан премьер-лигасының басты кездесуі аяқталды. Орталық алаңда жергілікті «Қайрат» пен «Астана» командалары арасында өткен тартысты ойында алматылық аяқдопшылар 2:0 есебімен жеңіске жетті.

«Қайрат» жеңді

Алаң иелері сапында Сесар Арзо мен Исламбек Куат көзге түсті. Кездесудің екінші кезеңінде ойын тәртібін бұзған екі тарапқа да төреші бір-бірден 11 метрлік айып добын белгілегенмен Деспотович пен Жерар Гоу мүлт

кетті. Қапаны көздегендер қапыда қалып, мүмкіндікті мүлт жіберді.

Осы жеңістен кейін «Қайрат» көш басындағы «Астанамен» арадағы айырмашылықты үш ұпайға дейін азайтты.

Дзюдо

Қарағанды қаласында 1996-1997 жылғы жастар арасында дзюдодан өткен «Азия кубогі» халықаралық турнирінде Батыс Қазақстан облысының спортшылар табысты өнер көрсетті.

Жайықтың ұландары ерледі

Халықаралық осы додаға Өзбекстан, Тәжікстан, Қырғызстан, Монғолия және еліміздің барлық облыстарынан дзюдошылар қатысты. «Қазақпарат» хабарлағандай, айтулы бәсекеде Жайық өңірінен келген

Арман Ерғалиев 90 келі салмақта жеңіс туғырынан көрініп, алтын медальді иеленді. Сондай-ақ оның жерлестері Қазбек Жолдасқалиев (55 кг), Ансарбек Ғайнуллин (73 кг) салмақта өнер көрсетіп, қола жүлдегер атанды.

(Басы 1-бетте)

Әп еткен бетте бәйгеге қатысқан жүз қаралы жүйрік ауыздығымен алысып, біртұтас шоғыр болып шыққан. Екінші әлде үшінші айналымда әлденеше топқа бөлініп, бытырай бастады. Бесінші, алтыншы айналымда шаң қауып қалғандарының қарқыны молайып, ілгері озған екі шоғыр бір-бірімен үзенті қағыстырып, құйрық тістесіп, тай-таласқа түскен. Жер танабын қуырған жүйріктердің қайыспай созылған тұрқы әдеттегіден сәл ұзарып, жермен-жексен болып, шабысқа шабыс қосып, үдетіп келеді. Жылқы емес, құтты намыстың жарысындай. Алдыңғы екі топта он шақты жүйрік бар. Бұлар қазақ елінің мандайға басқан анық, шын тұлпарлары. Сол тұлпарлардың алдында тұра оқ бойы көкқасқа қара үзіп, жалғыз өзі келеді. Міне, он екінші, соңғы айналым. Қарақшыға арқан бойы қалғанда көкқасқа мандайға ұрандай кілт тоқтады. Он екі айналым бойы алдына жылқы салмаған, үзенті қағыстырмаған, үзенкі қағыстырғаныңыз не, құйрық тістеппеген, тілпі одан да әрі құрық салым жерге жақындатпаған, жаратқан ие өзгеден артық жаратқан, табанына жел бітірген жампоз, туа бітті жүйрік, әу баста асыл туған шын тұлпар екен көкқасқа.

Айғай сүрең салған көтермеші топтың арасындағы жазарман ағайын жап-тармағай суретке түсіре бастаған. Бейнетаспаға тартылып жатыр. Бірақ көкқасқа қарақшыдан өтпеген. Шамасы бәйге атының басында шапқан он бір-он екілердегі қара бала бәйгенің шарты бойынша қарақшыдан өту керектігін білмеген, білсе де, мынау дырду-дүрмектен есі шығып, ұмытып кеткен. Жанашыр топтың ақырып айтқан ақылын да, нұқып көрсеткен нұсқауын да ұғар емес.

Өйткені, ол тіл-ауызы жоқ, әрі құлағы естімейтін ғарып еді.

Семейде Ұлы Абайдың 150 жылдық мерейтойындағы ат бәйгесінен есінде қалғанын Краснояр селосындағы балалар мен жасөспірімдердің ұлттық спорт мектебінің ат бапкері Қалым Құлтасов осылай баяндап берді.

— Ондай ғарып баланы жүйрік аттын басында шаптырғаны несі, — дедім мен.

— Бірым. Біз көрмеген, еміс-еміс естіген бағзы заманнан келе жатқан көне ырым болса керек—

кетті. Оның ең басты себебі, кешегі ақ қашып, қызыл қуған аласапыранда алыс-жақын шетелге үдере көшкен мыңды айдаған байлардың актылы жылқысының көшкен елмен бірге ауып кетуі. Мың сан тұлпар, тұлпар туатын кебеже қарын, кең құрсақ асыл биелер бірге кетті. Көшкен елдің жұртында шайышқақтаған бұзауға қуып жете алмайтын қаны бұзылған мәстек, жауыр болған жабы ғана қалды. Содан барып, жылқы тұқымы азып кетті. Оның үстіне кешегі кеңес заманында репрессия арда Алаштың баласына ғана жасалған жоқ, жылқыға да жасалды. Темір тұлпарға қол артқан жұрт жылқыны керек қылмады. Тәуелсіздік алған жылдардан бастап, ит жүгіртіп, құс салу, ат баптап, бәйгеге қосу там-тұмдап жандана бастады.

— Аты келіскеннен, бабы келіспесе, жүйріктің бағы қайтады, — дейді Қалым Құлтасов, — мен өз жүйріктерімді өзім жемдеймін. Мал азығының

ТӘУЕЛСІЗДІК ПЕН ӨРЛЕУДІҢ 25 ЖЫЛЫ

Ширек ғасыр бұрын Қазақстан Республикасы өз тәуелсіздігіне қол жеткізгенде Шеврон компаниясы осы жаңа, болашағы зор мемлекетпен алғашқы серіктестік құрған халықаралық компанияларының бірі болды. Жергілікті экономикаға миллиардтаған инвестиция салды. Мыңдаған жаңа жұмыс орнын ашты. Және Қазақстанның одан әрі ілгерілеуіне септігін тигізу үшін бірлесе жұмыс істеп жатыр. Толық ақпаратты Chevronkazakhstan.com сайтынан қараңыз.

CHEVRON, CHEVRON Hologram және HUMAN ENERGY Chevron Intellectual Property LLC-нің тіркелген сұрау белгілері болып табылады. © 2016 Chevron U.S.A. Inc. корпорациясы. Барлық құқықтар қорғалған.

Өнерге әркімнің-ақ бар таласы

ҚР Тәуелсіздігінің 25 жылдығы және Алматы қаласының 1000 жылдығына арналған дәстүрлі «1-курс таланттары» көркемөнерпаздар байқауы биыл да өз деңгейінде өтіп, көпшілікті бір серпілтіп тастады.

Көркемөнерпаздар байқауының мақсаты – жалынды жастардың бойындағы отты өшірмеу, өнерге, шығармашылыққа деген қызығушылықтарын арттыру және сахна күдіретін түсінулеріне ықпал ету. Бұл – жастардың бойындағы жалынын, жігерін, талантымен ұштасқан өнерін

көрсететін, әнге елітіп, күйге бөлеп, бимен әрлеп өзіне баурап алып кететін жүзден жүйрік, мыннан тұлпарларды баптайтын байқау. Биылғы жылы байқауға 800-ден аса өнерлі жастар қатысты. Олардың ең үздіктері ғала-концертте марапатталып, өз өнерлерін паш етті.

Үздік деп танылған өнерлі жастарды университетіміздің бірінші проректоры Мұхамбетқали Бүркітбаев, әлеуметтік даму жөніндегі проректор Шолпан Жаманбаева, оқу жұмысы жөніндегі проректордың міндетін атқарушы Асқар Хикметов марапаттап, жастарға ақ жол тіледі. Марапаттау кешінен кейін сыннан сүрінбей өткен талантты жастар сахнада өз өнерлерін көрсетті. Бұл байқау көптің көңілінде қалар ерекшеліктерге толы

биімен химия және химиялық технология факультеті өзге өнерпаздардан ерекшеленді.

«Эстрадалық ән» номинациясы бойынша 1-орынды қанжығасына байлаған филология және әлем тілдері

болды. Атап айтар болсақ, шығыстану факультетінің студенті, талантты жас пианист Нұртолқын Самғар шетел шығармаларынан попури орындап, көрерменнің ыстық ықыласына бөленді. Журналистика факультетінің студенті күміс көмей, жез таңдай Алтынай Бажанованың әні көрерменнің көңілін көтерді. Кеште әр түрлі халық билерін билеп, бірден көзге түскен дарынды бишілер аз болмады. Жаңа ғасырдың жана стиліне сай, жана заманның жанаша көзқарастағы жастарының заманауи

факультетінің студенті Абзал Жаңабай «Университетімізде осындай ауқымды жобаның өтетіне қуаныштымын. Өйткені, ауылды жерде дарынды да өнерлі жастар көп. Бірақ олардың өнерін шыңдауға ауылда мүмкіндік жоқ. Өнерлі жастардың тынысын ашатын осындай байқау үшін университетке зор алғыс білдіремін!» – деп байқаудан кейінгі қуанышын жасыра алмады.

Ал химия және химиялық технология факультетінің студенттері жоғары деңгейдегі дайындықтарының арқасында бұл байқауда көп жетістікке жеткенін мақтанышпен айтып өтті.

Осылайша, өнер алаңында талантты жастардың тұсауы кесілді. Өнерге жаны құмар жастарымыздың қадамдары сәтті болғай. Ал ерекше әсерге бөленген көрермендер бұл кешті ұзақ уақыт есте сақтары анық.

Сымбат АЙДАРХАН

Директор — Бас редактор
Срайыл СМАЙЫЛ

Редакция алкасы:

Елдос ӨМІРЗАҚҰЛЫ
Бас редактордың
бірінші орынбасары

Ғалия ҚАЛИЕВА
компьютер орталығының
жетекшісі

Бөлім
редакторлары:

Марат МАМАНБАЙ —
қоғам және әлеумет

Макпал НОҒАЙБАЕВА — өнер және
руханият

Руслан ДОСТАЕВ — арнаулы тілші

Кәмшат ТӨЛЕШОВА — терімші

Мехмет СЕМЕРЖИ — фототілші

Аймақтағы меншікті тілшілер:

Байкал БАЙӘДІЛОВ — Ақмола және
Солтүстік Қазақстан облыстары (8 778 910 45 34)
Шынарғұл ОНАШБАЙ — Алматы облысы (8 701 503 02 76)
Асқар АҚТІЛЕУ — Ақтөбе облысы (8 778 523 44 96)
Фарида МҰНАЛҚЫЗЫ — Маңғыстау облысы (8 702 799 06 22)
Мұхтар ШЕРІМ — Оңтүстік Қазақстан облысы (8 701 428 21 08)
Айхан БАШТАШ — Осло, Норвегия tahmutba@online.no
Дүйсенбек АЙБЕКОВ — Жамбыл облысы (8 705 227 45 16)
Ұлдай САРИЕВА — Батыс Қазақстан облысы (8 705 150 48 30)

Кезекші редактор Макпал НОҒАЙБАЕВА

Шығарушы:

«Аманат Медиа» ЖШС

Директордың
орынбасары
Мейрамбек
ҚҰЛМҰХАМЕДОВ

Бас есепші
Расима
ӘКІМБЕКОВА

Редакцияның мекенжайы:

050009, Алматы қаласы, Тағарин даңғылы, 93-үй (Абай даңғылының қиылысы)
Телефондар: 8(727) 394-37-22; факс: 394-39-68
Бухгалтерия: тел.факс: 8(727) 394-39-67 (жарнама бөлімінің ішкі нөмірі 108)

Газет 2004 жылғы 14 желтоқсанда ҚР Мәдениет,
ақпарат және спорт министрлігінде тіркеліп,
бұқаралық ақпарат құралын есепке қою туралы
№5710-Г кұәлігі берілген.

Мақала авторының пікірі редакция көзқарасын
білдірмейді. Жарнама мәтініне тапсырыс
беруші жауапты.

Газетте жарияланған материалдар мен суреттерді
сілтемсіз көшіріп басуға болмайды.

Газет «Дәуір» ЖШС РПІК
(Алматы қаласы, Қалдаяқов көшесі, 17-үй)
тел: (727) 273-12-04, 273-12-54
Тапсырыс — №2118;
Бағасы келісім бойынша

Айлық таралымы — 45 000 дана

Газет Қазақстанның барлық аймақтарында таралады,
сондай-ақ «AirAstana», «Etihad Air ways», «Turkish Airlines», «BMI», «QazaqAir» әуекомпанияларының ұшақтарында бар.